جغرافیه

اتم ټولگی

د پوهنې و…
د تعلیمي نصاب د پراخ…
د روزنې او د ساینس د…
د تعلیمي نصاب د پرا…
کتابونو د تالیف لو…

جغرافیه - اتم ټولگی

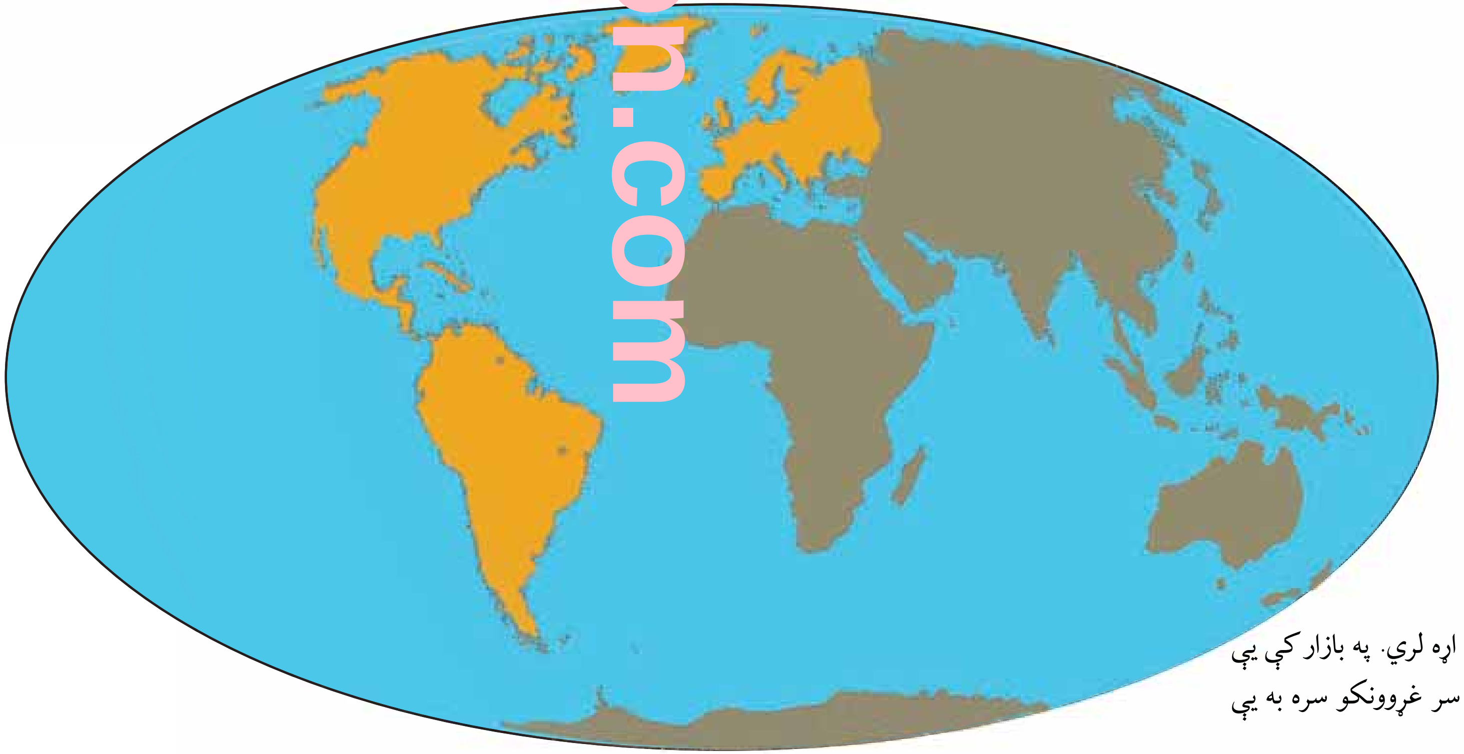

Ketabton.com

درسي کتابونه د پوهنې په وزارت پورې اړه لري. په بازار کې یې
پېرودل او پلورل په کلکه منعه دی. له سر غړوونکو سره به یې
قانوني چلن وشي.

ISBN 978-9936-25-03…

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د
روزنې او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تالیف لوی ریاست

جغرافیه

اتم ټولګی

۱۳۹۰
ه.ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکوالان:

- د سرمؤلف مرستياله شکيلا حبيب رحيمي
- مؤلف محمد رفيق مومند
- داکتر محمد رازق بهير

مسلکي اډيټور:

- پوهنمل دکتور اندوس رحمت خواکمن

د ژبې اډيټور:

- محمد حکيم تنيوال

ديني، سياسي او فرهنګي کميټه:

- مولوي عبدالصبور عربي
- دکتور محمد يوسف نيازي
- حبيب الله راحل د تعليمي نصاب د پراختيا په رياست کې، د پوهنې وزارت سلاکار

د څارنې کميټه:

- دکتور اسدالله محقق د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونکو د روزنې او د ساينس مرکز معين.
- دکتور شېرعلي ظريفي د تعليمي نصاب د پراختيا د پروژې مسؤول.
- د سرمؤلف مرستيال عبدالظاهر ګلستاني د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تاليف لوی رئيس.

طرح او ډيزاين: حميدالله غفاري

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی   دا عزت د هر افغان دی

کور د سولې کور د تورې   هر بچی یې قهرمان دی

دا وطن د ټولو کور دی   د بلوڅو د ازبکو

د پښتون او هزاره وو   د ترکمنو د تاجکو

ورسره عرب، گوجر دي   پامیریان، نورستانیان

براهوي دي، قزلباش دي   هم ایماق، هم پشه یان

دا هېواد به تل ځلېږي   لکه لمر پر شنه اسمان

په سینه کې د اسیا به   لکه زړه وي جاویدان

نوم د حق مو دی رهبر   وایو الله اکبر وایو الله اکبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

د پوهنې د وزیر پیغام

ګرانو ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختيا او پرمختګ بنسټ جوړوي. تعليمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د معاصر علمي پرمختګ او ټولنې د اړتياوو له مخې رامنځته کېږي. څرګنده ده چې علمي پرمختګ او ټولنيزې اړتياوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعليمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي. البته نه ښايي چې تعليمي نصاب د سياسي بدلونونو او د اشخاصو د نظريو او هيلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتيب شوی دی. علمي ګټورې موضوعګانې پکې زياتې شوې دي. د زده کړې په بهير کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدريسي پلان برخه ګرځېدلې ده.

هيله من يم دا کتاب له لارښوونو او تعليمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د ميتودونو د کارولو له لارې تدريس شي او د زده کوونکو ميندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکيفيته ښوونه او روزنه کې پر له پسې ګډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هيلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې برياوې ور په برخه کړي.

پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ ګران ښوونکي د تعليمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤوليت په رېښتوني توګه سرته رسوي.

د پوهنې وزارت تل زيار کاږي چې د پوهنې تعليمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دين له بنسټونو، دوطن دوستۍ د پاک حس په ساتلو او علمي معيارونو سره سم د ټولنې د څرګندو اړتياوو له مخې پراختيا ومومي.

په دې ډګر کې د هېواد له ټولو علمي شخصيتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له ميندو او پلرونو څخه هيله لرم چې د خپلو نظريو او رغنده وړانديزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تاليف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتو کولو او ترتيب کې يې مرسته کړې، له ملي او نړيوالو درنو مؤسسو او نورو دوستو هېوادونو څخه چې د نوي تعليمي نصاب په چمتو کولو او تدوين او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې يې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفيق

فاروق وردګ

د افغانستان د اسلامي جمهوريت د پوهنې وزير

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیک

ګڼه	لړلیک	مخ

ګڼه	لړلیک	مخ
۱-	لومړی څپرکی	(۱)
۲-	د څپرکي موخې	(۲)
۳-	لومړی لوست ـ د اروپا لویه وچه وپیژنئ	(۳)
٤-	د اروپا د طبیعي جغرافیې په هکله څه پوهېږئ؟	(۵)
۵-	دویم لوست ـ الف : د اروپا د لویې وچې غرونه	(۵)
٦-	دریم لوست ـ ب: سیندونه	(۷)
۷-	څلورم لوست ـ ج: د اروپا د جهیلونو په هکله څه پوهېږئ؟	(۱۱)
۸-	پنځم لوست ـ د اروپا د سمندرګیو (بحیرو) په هکله څه پوهېږئ؟	(۱۳)
۹-	شپږم لوست ـ د اروپا د لویې وچې د خلیجونو په هکله څه پوهېږئ؟	(۱۵)
۱۰-	اووم لوست ـ د اروپا لویه وچه څرنګه اقلیم لري	(۱۷)
۱۱-	اتم لوست ـ د اروپا د سیاسي جغرافیې په هکله څه پوهېږئ؟	(۲۱)
۱۲-	نهم لوست ـ د اروپا د بشري جغرافیې په هکله څه پوهېږئ؟	(۲۵)
۱۳-	لسم لوست ـ د اروپا د لویې وچې د ژبې، نژاد په هکله څه پوهېږئ؟	(۲۹)
۱٤-	یوولسم لوست ـ د اروپا ددین او مذهب په هکله څه پوهېږئ؟	(۳۳)
۱۵-	دولسم لوست ـ د اروپا د اقتصادي جغرافیې په هکله څه پوهېږئ؟	(۳۵)
۱٦-	دیارلسم لوست ـ د اروپا د کانونو او صنایعو په هکله څه پوهېږئ؟	(۳۹)
۱۷-	څوارلسم لوست ـ د اروپا د لویې وچې د ترانسپورټ په هکله څه پوهېږئ؟	(٤۳)
۱۸-	پنځلسم لوست ـ هوایي کربنې	(٤۵)
۱۹-	دویم څپرکی	(۵۱)
۲۰-	د څپرکي موخې	(۵۲)
۲۱-	شپاړسم لوست ـ د امریکا د لویې وچې د جغرافیایي موقعیت په هکله څه پوهیږئ	(۵۳)
۲۲-	اوولسم لوست ـ د امریکا د لویې وچې د کشف په هکله څه پوهیږئ؟	(۵۵)
۲۳-	اتلسم لوست - طبیعي جغرافیه	(۵۷)
۲٤-	الف ـ د امریکا د لویې وچې د غرونو په هکله څه پوهیږئ؟	(۵۷)
۲۵-	نولسم لوست ـ ب . دامریکا د سیندونو په هکله څه پوهیږئ؟	(٦۱)
۲٦-	شلم لوست ـ د جنوبي امریکا سیندونه	(٦۵)
۲۷-	یو ویشتم لوست ـ ج ـ د امریکا د جهیلونو په هکله څه پوهیږئ؟	(٦۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۸- دوه ویشتم لوست ـ د ـ د امریکا د سمندرگیو په هکله څه پوهیږئ؟............................(۷۱)
۲۹- درویشتم لوست ـ هـ ـ د امریکا د لویې وچې د خلیجونو په هکله څه پوهیږئ؟................(۷۳)
۳۰- څلورویشتم لوست ـ د جنوبي امریکا خلیجونه...(۷۷)
۳۱- پنځه ویشتم لوست ـ و ـ د امریکا د لویې وچې د اقلیم په هکله څه پوهیږئ؟..................(۷۹)
۳۲- شپږویشتم لوست ـ د امریکا د سیاسي جغرافیې په هکله څه پوهیږئ؟........................(۸۳)
۳۳- اووه ویشتم لوست ـ دامریکا د لویې وچې د بشري جغرافیې په هکله څه پوهیږئ؟.............(۸۵)
الف ـ نژاد او ژبې..(۸۵)
۳٤ ـ اته ویشتم لوست ـ ب: د امریکا د نفوسو او نژاد په هکله څه پوهیږئ؟........................(۸۹)
۳۵- نهه ویشتم لوست ـ د امریکا د اقتصادي جغرافیې په هکله څه پوهیږئ؟.........................(۹۱)
۳٦- دیرشم لوست ـ لاتینه امریکا...(۹۵)
۳۷- یو دیرشم لوست ـ د شمالي امریکا د مواصلاتي جغرافیې په هکله څه پوهیږئ؟...............(۹۹)
۳۸- دوه دیرشم لوست ـ جنوبي امریکا..(۱۰۳)
۳۹- جغرافیایي اصطلاحات..(۱۱۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

اروپــــا

په دې څپرکي کې لاندې موضوعګانې لولو.

د اروپا لويه وچه و پیژنئ

۱،۱ جغرافیایي موقعیت او څلور خواوې
۲،۱ طبیعي جغرافیه
الف- غرونه
ب- سیندونه
ج- جهیلونه
د- سمندرګې (بحیرې)
هـ- خلیجونه
و- اقلیم

۳،۱ سیاسي جغرافیه
۴،۱ بشري جغرافیه
۵،۱ اقتصادي جغرافیه
۶،۱ مواصلاتي جغرافیه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي موخې

ګرانو زده کوونکو: په دې څپرکي کې به لاندنيو علمي موخو سره اشنا شئ:

ـ د اروپا د لويې وچې جغرافيايي موقعيت
ـ د اروپا د لويې وچې مهم غرونه
ـ د اروپا د لويې وچې مهم سيندونه
ـ د اروپا د لويې وچې مهم سمندرګي او جهيلونه
ـ د اروپا د لويې وچې خليجونه
ـ د اروپا د لويې وچې اقليم
ـ د اروپا د لويې وچې سياسي جغرافيه (سرحدونه او هېوادونه)
ـ د اروپا د لويې وچې بشري جغرافيه (نفوس، نژاد، ژبې او دين)
ـ د اروپا د لويې وچې اقتصادي جغرافيه (کرنه، صنعت، سوداګري او اړيکې)
ـ د اروپا مواصلاتي جغرافيه (ځمکنۍ، سمندري او هوايي ترانسپورت)

ګران زده کوونکي کولای شي لاندې مهارتونه سرته ورسوي.

ـ د اروپا د لويې وچې نقشې رسمول او د سياسي پولو پېژندل.
ـ د اروپا د نقشې پر مخ د سيندونو او غرونو تشخيص کول.
ـ د اروپا د لويې وچې د سياسي واحدونو پېژندل
ـ د اروپا د لويې وچې د نقشې پر مخ د مهمو کرنيزو توليداتو پېژندل.
ـ د اروپا د لويې وچې د نقشې پر مخ د غوره کانونو پېژندل.
ـ د اروپا د لويې وچې د نقشې پر مخ د غوره بندرونو پېژندل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی لوست

د اروپا لويه وچه وپېژنئ

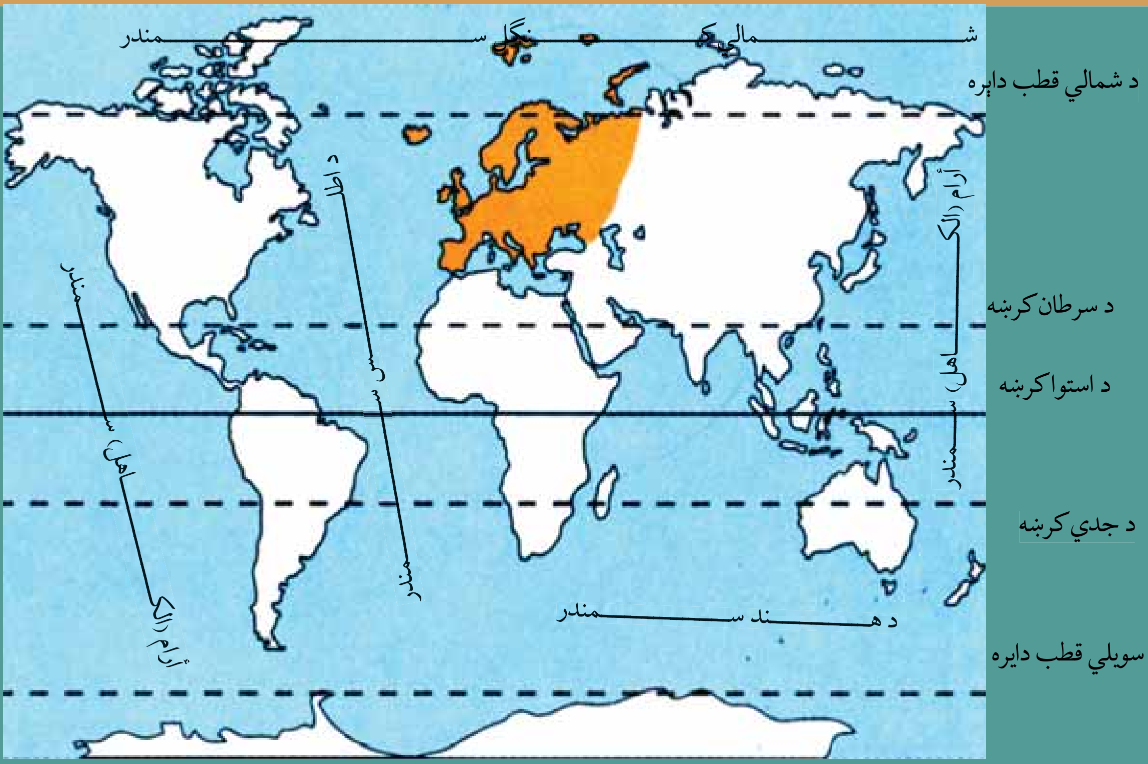

د اروپايي جغرافيايي موقعيت

پورتني شکل ته وګورئ کومو سمندرونو او سمندرګيو اروپا را چاپېره کړې ده؟

۱،۱- جغرافيايي موقعيت او څلور خواوې:

اروپا د نړۍ د کوچنيو لويو وچو له ډلې څخه ده چې په معتدله سيمه کې پرته ده. د دې لويې وچې شمال خواته شمالي کنګل سمندر، جنوب خواته يې د مديترانې سمندرګى، ختيځ ته يې د اسيا پراخه لويه وچه چې د اورال غرونو، د اورال سيند، دکسپين سمندرګي، قفقاز غرونه او تور سمندرګي په وسيله له اروپا څخه بېله شوې او لويديځ ته يې د اقيانوس اطلس (اتلانتيک سمندر) دى.

ـ ايا د اروپا لويه وچه (براعظم) بېله وچه ده؟

اروپا د اسيا د لويې او پراخې وچې سره نښتې ده او له همدې سببه يو شمير جغرافيه پوهان اسيا او اروپا يوه لويه وچه ګڼي او د يوريشيا په نامه يې يادوي.

د اروپا د لويې وچې پراخوالى ۱۰ ميليون کيلومتر مربع او په ۲۰۰٦ م کال کې يې د وګړو شمير ۷۳۲،٦۱۲،٦۰۰ تنوته رسيده. ځينې مشهور صنعتي هېوادونه په دې لويه وچه کې پراته دي.

د اروپا په قاره کې څو ټاپو وزمې شته دي، اياکولای شئ هغه په نقشه کې پيداکړئ او نومونه يې واخلئ؟

د پاڼې د بل مخ په نقشه کې د اروپا ټاپو وزمه کتلای شئ.

د اروپا د ټاپووزمو نقشه

د اروپا لویه وچه د ماتو سواحلو زیاتو سمندرګیو او خلیجونو د شته والي له امله چې په وچه کې ننوتي دي، زیات شمیر ټاپو وزمې رامنځته کړي دي. چې موږ يې دلته د ځېنو لویو ټاپو وزمو نومونه اخلو:

- د اسکاندیناویا ټاپو وزمه، چې په هغې کې د ناروې او سویډن هېوادونه پراته دي.
- د بالکان ټاپو وزمه چې په هغې کې د البانیې، بلغاریې، بوسنیې او هرزګونې، صربستان، کرواسي او مونتنګرو هېوادونه موقعیت لري.
- د ایبري ټاپو وزمه چې په هغې کې د اسپانیې او پرتګال هېوادونه پراته دي.

د اپنین ټاپو وزمه چې په هغې کې د ایټالیا هېواد موقعیت لري.

د ټولګي دننه فعالیت:

ښوونکی دې زده کوونکي په ډلو وویشي، هره ډله دې د لوست د مهمو مطلبونو په هکله بحث او خبرې وکړي او د بحث پایله دې د ډلې استازی ټولګیوالو ته ووايي. همدارنګه د پورتنی نقشې له مخې د ټاپو وزمو نومونه پخپلو کتابچو کې ولیکئ.

پوښتنې

متن ولولئ او لاندنیو پوښتنو ته ځواب ووایاست:

۱ـ د یوریشیا له اصطلاح څخه موخه څه ده؟

۲ـ د اروپا لویه وچه په کومه اقلیمي سیمه کې موقعیت لري؟

۳ـ کوم غرونه د اسیا او اروپا د لویو وچو ترمنځ بیلوونکې طبیعي پوله پېژندل شوې ده؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د اروپا بې لیکنې (سپینه) نقشه رسمه کړئ په هغې کې جغرافیایي موقعیت، څلور خواوې او ټاپو وزمې په ګوته کړئ او د جغرافیې په راتلونکي درسي ساعت کې يې ټولګي ته ووایاست.

دوهم لوست:

۱- ۲، د اروپا د طبیعي جغرافیي په هکله څه پوهیږئ؟

ه پورتني شکل کې د اروپا طبیعي نقشي ته وګورئ.

الف - د اروپا د لویې وچې غرونه

د اروپا لویه وچه، که څه هم زیاته پراخه نه ده، خو بیاهم د جغرافیایي بېلابېلو جوړښتونو او د سواحلو د ننوتو له امله د نړۍ له ټولو قارو څخه زیاته اوبوته لاره لري.

د اروپا په لویه وچه کې بیابانونه او بې اوبو او بې وښو دښتې نشته، خو د هغې پرخای زیاتره هوادونه د غرونو لویو او کوچنیو لړیو پوښلي دي، چې ځینې يې د جیولوجي (ځمکې پېژندنې) د لومړۍ دورې پورې اړه لري.

د اروپا د لویې وچې غرونه، لوړې او ژورې په څو برخو ویشل شوي دي؟

د اروپا د لویې وچې په شمالي برخوکې غرونه د ځمکې پېژندنې د علم پخواني دي. لوړ نه دي او ګنبځي ډوله ځوکې لري. په دې سیموکې پراخه چمنونه او ډېر هم لیدل کېږي. د اروپا دې سیمې ته چې په ډېره اوږده دوره کې سولیدلې، لوړوالی يې له منځه تللی او پرځای يې لړې لوړې او ژورې منځته راغلي دي د ځمکې پېژندنې له نظره ورته پخواني ویل کېږي لکه دفرانسې د ماسیف سنترال *Massif Central* د غرونو لړۍ چې د زړو غرونو په نوم شهرت لري.

د اروپا په جنوبي سیموکې د ګونځې لړونکو لوړو غرونو لړۍ لیدل کیږي، په دې سیموکې په واورو اوکنګلونو پټې او تېرې څوکې شته دي. د غرونو لمنې زیاتره سخت ځوړې لري. د الپ اوپیرني غرونه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا سیمه کې پراته دي. د دې غرونو په منځ کې ډېر او له اوبو ډک شته دي، د دې سیندونو د پاسه د برېښنا لوی بندونه او دستګاوې جوړې شوی دي چې له انرژۍ څخه یې په صنعت او د اوبو څخه یې په کرنه کې ګټه اخېستل کېږي.

د اروپا جنوبي سیمې ته چې په هغې کې ګونځې لرونکي لوړ غرونه شته او اورغورځوني او زلزلې هم په هغې کې منځ ته راځي. د اروپا دې برخې ته ځوانه اروپا ویل کېږي.

ځواني لوړې ژورې د الپ له تېرو څوکو سره

د اروپا زړې اوسولیدلې لوړې ژورې

د ټولګي دننه فعالیت:

زده کوونکي دې په ډلو ووېشل شي، هره ډله دې د لوست مهمو موضوعاتو په هکله بحث او خبرې وکړي او د ډلې استازي دې هغه په ټولګي کې ټولګیوالوته وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱- د الپ او د پیرني د غرونو لړۍ د اروپا د لوېې وچې په کومه برخه کې پرتې دي؟

۲- د اوبو د برېښنا لوېې دستګاوې او بندونه د اروپا د کومو غرونو په لړیو کې جوړې شوي دي؟

۳- اروپا ولې بیابان او دښتې نه لري.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د اروپا سپینه (بې لیکنې) نقشه وګورئ، او په هغې کې د دووغرونو لړۍ، یو سمندر او د یوې ابنا نوم، چې د پوښتنې په نښې سره په ګوته شوي ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريم لوست

ب - سيندونه

د اروپا د سيندونو نقشه

د اروپا له سيندونو څخه څه ګټه اخيستل كېږي؟

د اروپا لويه وچه په شمالي معتدله سيمه كې پرته ده او ډېر اوربښت لري، نوځكه په دې لويه وچه كې ډېر سيندونه بهيږي. د ختيځې اروپا زياتره سيندونه د روسيې په لويديځ كې د والداي له لوړې سطحې څخه سرچينه اخلي. هغه سيندونه چې په منځنۍ اروپا كې بهيږي د الپ دغرونو له لړيو څخه سرچينه اخلي.

د اروپا د دې برخې سيندونه د ځمكې د ساحې د لږوالي له امله د مخه تر دې چې دا سيندونه له يوبل سره يوځاى شي سمندرګيو ته تويږي. يوازې د ختيځې اروپا سيندونه د ځمكې پراخوالي په سبب اوږده دي. ځيني سيندونه په جنوب كې د مديترانې په سمندرګي كې تويږي. لكه د ايټاليې دهيواد د تيبر او پو po سيندونه.

ځيني نور سيندونه په لويديځ كې د اطلس په سمندركې تويږي، لكه د فرانسې په هيواد كې دګارون سيند او په انګلستان كې د ټايمز

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیند اویا په ختیځه اروپا کې په تور سمندرګي کې تویيږي، لکه د دانیوب سیند.
آیا کولای شئ د دانیوب، والګا، راین، الب اودن د سیندونو بهیر په نقشه کې وښیاست؟
هغه سیندونه چې د اروپا په شمال کې بهيږي ځه ناڅه ټول کال منظم او له اوبو ډک وي،خوهغه سیندونه چې د اروپا په جنوب کې بهيږي په تودو موسمونو کې يې اوبه کميږي. د اروپا له سیندونو څخه زیاتره د خړوبولو او بیړیو چلولو لپاره ګټه اخیستل کیږي، خو له بده مرغه د دې سیندونو په غاړو د کارخانو او صنعتي فعالیتونو شتوالی د هغو اوبو د ککړتیا سبب کيږي.
هغه مهم سیندونه، چې په نوموړو دریو حوزوکې تویيږي دا لاندې دي:

۱ _ د دانیوب سیند:

دا سیند د اروپا له مشهورو سیندونو څخه دی چې له څو هیوادونو څخه تیریږي او په بیلابیلو نومونو سره، لکه: دوناهو، دونا، دوناچ، دونای او دوناریا یادیږي. د اسیند ۲۸٦۰ کیلومتره اوږد او د المان په هیواد کې د تور ځنګل له غرونو څخه سرچینه اخلي، او په تور سمندرګي کې تویيږي، د دانیوب سیند د والګا له سیند څخه وروسته د اروپا مهم سیند شمیرل کیږي او د لاتیني اروپا شمالي پوله جوړوي. دا سیند د المان، اتریش، صربستان (پخوانی یوګوسلاویا یوه برخه)، هنګري، بلغاریا، رومانیا او سلواک له سرحدي پولې څخه تیریږي.

۲- د ټایمز سیند:

د ټایمز یا ټیمز Thames سیند، چې د انګلستان د هیواد په جنوب لویدیځو سیموکې بهيږي، د انګلستان د هیواد پلازمینې لندن له منځنی برخې څخه تیریږي او د شمال سمندرګی د ټایمز په خلیج کې تویيږي. د دې سیند اوږدوالی ۳٤٤ کیلومتره دی. ځرنګه چې د اسیند په اوارو سیموکې بهيږي، نو د بیړی چلولو وړ هم دی.

په لندن کې د ټایمز سیند

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اروپاکې د راین د سیند یوه برخه

۳_ د راین سیند:

دا سیند د سویس د هیواد له غرونو څخه سرچینه اخلي او د فرانسې او المان د هیوادونو له سرحد څخه د تیریدو وروسته د المان له هیواد څخه د هالنډ هیواد ته ننوځي او د شمال په سمندرګي کې توییږي.

د اروپا دغه نورلاندې لوی او کوچني سیندونه هم په نومورو درې ګونو حوزو کې توییږي.

لومړۍ ګڼه جدول: د اروپا د نورو سیندونو نومونه:

ګڼه	د سیند نوم	اوږدوالی په کیلو متر	مصب (خوله)
۱	ولګا	۳۴۹۰	د کسپین سمندرګی
۲	اورال	۲۳۹۶	د کسپین سمندرګی
۳	دنیپر	۲۰۰۰	کسپین
۴	دن	۱۹۶۰	د آزوف سمندرګی
۵	ویستولا	۱۰۷۰	د بالتیک سمندرګی
۶	پچورا	۱۸۴۱	د بارنتس سمندرګی
۷	لوار	۱۰۰۰	د اطلس سمندر

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولګي د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي او هره ډله دې دیوه سیند د ګټې او اقتصادي ارزښت په هکله بحث او خبرې وکړي او د بحث پایله دې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې:

د سمو جملو په مخ کې د (س) توری او د غلطو جملو په مخ کې د (ن) توری ولیکئ.

۱- هغه سیندونه چې په شمالي اروپاکې بهیږي د کال په تاوده موسم کې یې اوبه کمیږي (   )
۲- د دانیوب سیند د اروپا ډیر اوږد سیند دی. (   )
۳- د اروپا د صنعتي هیوادونو د زیاترو سیندونو اوبه ککړې دي (   )
٤- ولګا د اروپا ډیر غټ سیند دی (   )
٥- هغه سیندونه چې د اروپا په جنوب کې بهیږي، د کال په تودو موسمونو کې یې اوبه کمیږي (   )

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د اروپا بې له لیکنې (سپینه) نقشه کاپي یا رسم کړئ اوپه هغې کې د اروپا مهم سیندونه په نښه او د جغرافیې په راتلونکي درسي ساعت کې یې د ټولګي مخې ته وښیاست.

د اروپا بې لیکنې (سپینه نقشه) د زده کوونکو ځوابونو لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلورم لوست

د اروپا د جهیلونو په هکله څه پوهیږئ؟

د اروپا د جهیلونو نقشه

د ځمکې د وچې لوېې ژورې چې د اوبو څخه ډکې شوې وي، په کوم نامه یادیږي؟
له جهیلونو څخه څه اقتصادي گټه اخیستل کیدای شي؟

ج- جهیلونه:

د ځمکې طبیعي لوېې ژورې چې له اوبو څخه ډکې شوې وي ، او څلورو خواوته یې وچه وي د جهیل، کول ولاړو اوبو په نوم یادیږي.

د ځینو جهیلونو اوبه مالگینې او د یو شمیر نورو اوبه خوږې او رنې وي. د معتدله او باراني سیمو د جهیلونو اوبه، چې اروپا هم په هغې کې شامله ده، معمولاً خوږې وي.

د اروپا غرنۍ کوچنۍ جهیل

د اروپا د لوېې وچې په زیاترو سیمو کې ځینې جهیلونه شته دي، چې د پراخوالي، ژورتیا او د سمندر څخه د لوړتیا له امله سره توپیر لري. د دې جهیلونو زیات شمیر د اروپا په شمال کې د اسکاندیناویا، په ټاپو وزمې او د روسیې د هیواد په لویدیځ کې پراته دي.

د بیلگې په توگه د فنلنډ د هیواد $\frac{1}{10}$ برخه خاوره جهیلونو نیولې ده، چې زیاتره یې د هیواد په جنوب کې موقعیت لري او له همدې امله یې د فنلنډ هیواد د زرو جهیلونو د هیواد په نوم یادکریدی.

د دې لوېې وچې څه ناځه ټول جهیلونه خوږې اوبه لري او د سیندونو سرچینه جوړوي. زیاتره لوی او ژور جهیلونه د ډول ډول سمندري ژوو او نباتاتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دودي لپاره ښه شرایط برابروي او شاوخوا اوسیدونکي یې د کبانو په نیولو، کوچنیو بیړیو په جوړونې، او د کبانو د جالونو په جوړونې بوخت دي. ځینو جهیلونه د ښکلو منظرو، تفریحي سیمو او د هوټلونو په جوړونې او د توریزم په صنعت کې بنسټیز رول لوبولی دی.

ګڼه	د جهیل نوم	د جهیل موقعیت	د جهیل ډول
۱	(Saimaa) سایما	د فنلنډ هېواد په جنوب کې	یخچالي
۲	(Paijanna) پایی جان	د فنلنډ هېواد په جنوب کې	یخچالي
۳	(Ladoga) لادوګا	د اروپایي روسیې په لوېدیځ کې	یخچالي
۴	(Onega) انګا	د اروپایي روسیې په لویدیځ کې	یخچالي
۵	(Geneva) جینیوا	د سویس په هېواد کې	یخچالي کوهستاني
۶	(Konstanz) کونستانس	د سویس په هېواد کې	یخچالي کوهستاني
۷	(Bolton) بالتون	د هنګري په هېواد کې	تکتونیکي

دوهمه ګڼه جدول د اروپا نور مهم جهیلونه (اضافي معلومات)

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو کې تنظیم شي، ټولې ډلې دې لاندې پوښتنې ته د یوبل په مشوره د اروپا د طبیعي نقشې پرېنسټ ځواب برابر کړي او د هرې ډلې استازی دې هغه ټولګیوالو ته وښیې.

- د اروپا د لویې وچې د لویو جهیلونو موقعیت په نقشه کې معلوم کړئ.

پوښتنې

- د څلور ورکړشوو ځوابونو څخه سم ځواب غوره او په خپلو کتابچو کې یې ولیکئ.

۱- هغه هیواد چې هغه ته د زرو جهیلونو د هیواد نوم ورکړشویدی:

الف) سویډن ب) ناروې ج) هنګري د)فنلنډ

- لنډ ځواب ورکړئ

۲- جهیل تعریف کړئ؟

۳- د معتدله او باراني سیمې د جهیلونو د اوبو خوند خرنګه دی؟ ولې؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د خپلې کورنۍ په مرسته د لاندې پوښتنې ځواب برابر کړئ:

ایا زموږ په هیواد کې جهیل شته دی؟ اوکه چیرې وي نو نوم یې د اړوندو ولایتونو سره ولیکئ او همدارنګه له هغو څخه دګټې اخیستلو د څرنګوالي په هکله لنډ معلومات ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم لوست

د- د اروپا د سمندرگیو(بحیرو) په هکله څه پوهیږئ؟

د اورپا د سمندرگیو نقشه

پورتنۍ نقشه په ځیر سره وگورئ ولې د اروپا په لویه وچه کې ډیر سمندرگي شته دي؟

د اروپا د لویې وچې ډیر لوی سمندرگی د مدیترانې سمندرگی دی چې د خپل ځانگړي موقعیت له امله د دریو لویو وچو (اسیا، اروپا او افریقا) ترمنځ پروت دی. ټول کال د بیړې چلولو وړ دی او د سویز کانال په کېندلو سره دې سمندرگي د اتلانتیک سمندر د هند له سمندر سره نښلولی او د نړۍ ډېره برخه سوداگریز مالونه له دې لارې ورل کیږي. دجبل الطارق لرې ژورې ابناء ادا سمندرگی د اتلانتیک له سمندر سره نښلولی دی.

د دې سمندرگي غاړې ډېرې وتلې او ننوتلې دي، چې د دې سمندرگي ټول ټاپوگان او ټاپووزمې یې په بیلو بیلو برخو ویشلي دي او هریو د بیل سمندرگي په نوم یادیږي، لکه د ادریاتیک Adriatic، تیرنین Tyrrhenian ، اژه Aegean او داسې نور سمندرگي.

د داردانیل Dardanelle منحني شکله اوږده ابناء د مدیترانې سمندرگی د مرمرا Marmora کوچنې سمندرگي، او د باسفورس Bosporus ابناء د مرمرا سمندرگی د تور سمندرگي سره نښلوي چې ځانگړې اقتصادي او ستراتیژیکي ارزښت لري.

د انگلستان او فرانسې د هیوادونو ترمنځ د مانش سمندرگی یا English Channel پروت

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی، چې د لویدیځې او جنوبي اروپا او د افریقا د لویې وچې ترمنځ د ورلو او راوړلو لویه لاره جوړوي. د مانش د سمندرګي په شمال کې د شمال سمندرګی پروت دی، چې د اتلانتیک د سمندر یوه برخه ګڼل کیږي. ژورتیايي لړه او دکبانو د ښکار، د بیړیو چلولو، د نفتو او طبیعي ګاز د رایستنې لپاره یې ښه چاپیریال منځته راوړی دی.

د ناروې سمندرګی هم لړه ژورتیا لري د کبانو د روزنې لپاره یې ښه چاپیریال منځته راوړی دی. د بالتیک سمندرګی د سکاندیناویا د ټاپووزمې په جنوب کې پروت او د بیړیو چلولو وړ دی. د اروپا شمالي بحیرې لکه بارنتس سره له دې چې شمالي کنګل سمندر ته نږدې پرتې دي. د کال په اوږدو کې کنګل وي خود ګلف ستریم د تود بهیر له امله د بیړیو چلولو وړ دی. د ناروې په هیوادکې د تروندهیم Trondheim او برګین Bergen بندرونه او د روسیې ارخانګلسک Archangelsk بندر، چې په دې حوزه کې یوازنی د بیړیو چلولو بندر دی، د یا دولو وړ دی.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې د بیلابیلو سویو له مخې په ډلو وویشل شي او هره ډله دې د اروپا نقشې څخه په ګټې اخیستنې سره لاندنی یوې پوښتنې ته ځواب برابر کړي.

١- د سویز کانال کومې بحیرې (سمندرګي) سره نښلوي؟

٢- د اروپا په شمال کې لوی بندرونه کوم دي؟ هغه په نقشه کې پیدا او خپلو ټولګیوالو ته یې وښیاست؟

٣- د باسفورس او دردانیل د ابناګانو موقعیت په نقشه کې وښیاست؟

پوښتنې

١- د مدیترانې سمندرګی دکومو لویو وچو ترمنځ بیلونکی حد او پوله جوړوي؟

٢- د اروپا د لویې وچې په شمال کې کوم سمندرګی پروت دی، نوم یې ولیکئ.

٣- کومه ابناء د مدیترانې سمندرګی د اتلانتیک له سمندر سره نښلوي.

لاندې جمله بشپړه کړئ

٤- د سویز د کانال په کیندلو سره د اتلانتیک سمندر د ...... او .... سمندرګیو له لارې د هند سمندر سره نښلول شوی دی.

د ټولګي څخه بهر فعالیت

د اروپا بې لیکنې (سپینه) نقشه له (١٠) مخ څخه رسم کړئ او د سمندرګیو نومونه یې په ټاکلو ځایونوکې ولیکئ.

شپږم لوست:

هـ ـ د اروپا د لويې وچې د خليجونو په هكله څه پوهيږئ؟

د اروپا د خيلجونو نقشه

په سواحلو كې د اوبو زيات ننوتل، چې دريو خواوته يې وچه او يوه خوايې اوبه وي، په كوم نوم ياديږي؟
له خليجونو څخه څه اقتصادي ګټې اخيستل كيداى شي؟

د اروپا د لويې وچې ځانګړى جغرافيايي موقعيت د شمالي كنګل سمندر، د اتلانتيك سمندر او د مديترانې سمندرګي ترمنځ د ټاپو وزمې په بڼه او د بالتيك سمندرګي موقعيت د وچې په دننه كې د ډيرو خليجونو د منځته راتګ سبب شوى دى.

لويو او ژورو خليجونو د بندرونو جوړونې ته طبيعي ښه شرايط برابر كړي دي. د دې لپاره چې لويې بيړۍ سواحلوته نږدې راشي او د سمندري قوي څپو څخه په امان كې اوسي، د بارولو او خالي كولو لپاره پوره وخت ولري، اوپه لنګر اچونې كې اسانتياوې پيښې شي. هغه ساحلي هيوادونه چې دا ډول شرايط ولري په طبيعي توګه د اضافي لګښتونو پرته د بندرونو جوړونې لپاره ورڅخه ګټه اخيستلاى شي.

هغه ساحلي هيوادونه چې دا ډول خليجي ښه شرايط نه لري، نو د بندر جوړونې لپاره ډيرو لګښتونو ته اړتيا لري.

د اروپا صنعتي هيوادونو د پرمختګ يو علت هم نړيوالو اوبو ته لاره (لاس رسى) او د بيړيو چلولو ور يې شميره خليجونو شته والى دى، چې له هغې لارې كولاى شي له سلو څخه د زياتو ساحلي هيوادونو سره سوداګريزه اړيكې ټينګې كړي.

کوچنیو خلیجونو هم د ډیرو خوراکي موادو او لږو ژورو او نسبتا ارامو اوبو په درلودلو سره د سمندري ډول ډول ژوو د روزنې لپاره ښه شرایط برابر کړي دي. له همدې کبله د دې خلیجونو او د کبانو ښکار، او د اوبو لاندې ځمکې یې د کاني زیرمود پلټلو لپاره په ځانګړي ډول د نفتو او طبیعي ګازونو له پلوه ډیر ارزښت لري، خو د لویو بیړیو د چلوني لپاره دګټې اخیستنې وړ نه دي.

دریمه ګڼه جدول د اروپا د لویې وچې مهم خلیجونه (د مطالعې لپاره دي)

ګڼه	د خلیج نوم	د بندر نوم	د بندر موقعیت
۱	تریست (Trieste)	تریست	د ادریاتیک د سمندرګي په شمالي غاړه کې
۲	تارنتو (Taranto)	تارنتو	د ایټالیا د هیواد په جنوب د مدیترانې د سمندرګي په غاړه
۳	جینوا (Geneva)	جینوا	د ایټالیا د هیواد په جنوب د مدیترانې سمندرګي
۴	لیون (Lion)	تولون	د فرانسې د هیواد په جنوب د مدیترانې سمندرګي په غاړه
۵	بیسکی (Biscay)	بوردوکس	د فرانسې د هیواد په لویدیځ کې د اتلانتیک سمندرپه غاړه
۶	ریګا (Riga)	ریګا	د لیتوانیا دهیوادپه لویدیځ کې د بالتیک سمندرګي په غاړه
۷	فنلند	تالین (Tallinn)	د استونیا د هیواد په لویدیځ کې
۸	بوتوني (Bothoni)	تورکون	دفنلنډ هیواد په جنوب کې

په ټولګي کې فعالیت

ښوونکی دې د بیلابیلو سویو زده کوونکي په څو ډلو وویشي او هره ډله دې د اروپا د نقشې له مخې له لاندینیو پوښتنو څخه یوې پوښتنې ته ځواب ورکړي او د ډلې استازی دې یې ټولګیوالوته ولولي.

۱- د مدیترانې د سمندرګي پر غاړه خلیجونه په نقشه کې پیدا او موقعیت یې تثبیت کړئ.

۲- د اتلانتیک سمندر ختیځې غاړې خلیجونه په نقشه کې پیدا او موقعیت یې تثبیت کړئ.

۳- د بالتیک د سمندرګي پر غاړو خلیجونه په نقشه کې پیدا او د هغو موقعیت تثبیت کړئ.

پوښتنې

سم ځوابونه د (س) په توري او غلط ځوابونه د (ن) په توري نښه کړئ.

۱- بندر د سمندر یا سمندرګي پر غاړې هغه ځای دی چې مسافرتونه، صادرات او واردات ورڅخه ترسره کیږي.
(   )

۲- خلیج له اوبو څخه ډکې، لویې او ژورې کندې څخه عبارت دی، چې څلورو خواوته یې وچه وي. (   )

لنډ ځواب ورکړئ

۱- د اروپا د لویې وچې د جنوبي لویو خلیجونو نومونه وواياست؟

۲- کوم خلیجونه په طبیعي توګه د بندري تاسیساتو جوړونې ته برابر دي؟ او ولې؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د اروپا بې لیکنې نقشه له (۱۰) مخ څخه کاپي یا رسم کړئ او په هغې کې د اروپا د لویو خلیجونو نومونه په ټاکلو ځایونوکې ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم لوست

و- د اروپا لويه وچه څرنګه اقليم لري؟

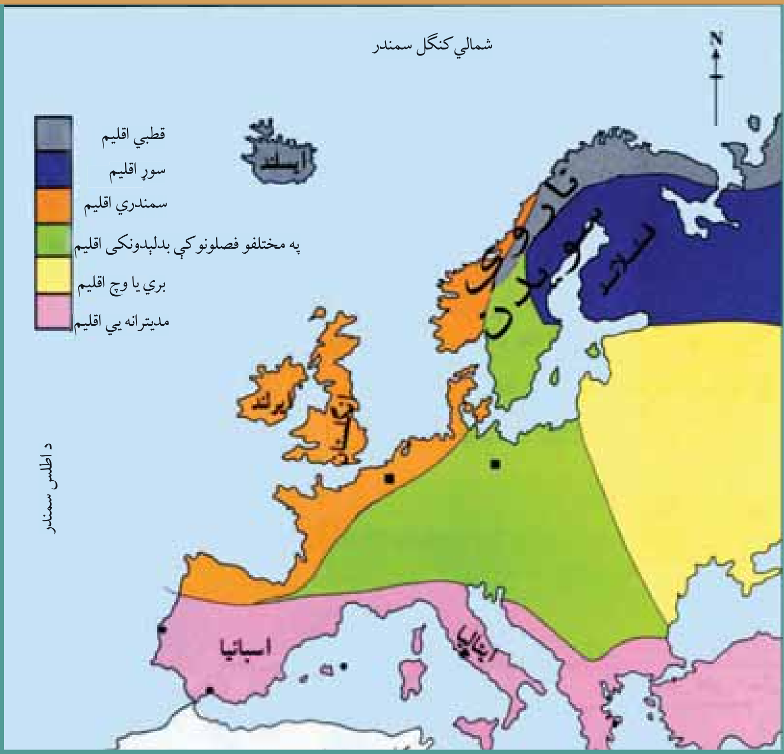

د اروپا د اقليم د ډولونو نقشه

اروپا ولې ډول ډول اقليم لري؟
د اروپا کومه برخه وچ او بري اقليم لري؟ ولې؟

د اروپا د لويې وچې اقليم په خو علتونو نسبت هغو وچوته، چې په ورته جغرافيايي عرض البلد کې موقعيت لري، معتدل دی. په همدې سبب وچ او تاوده بيابانونه او زيات بارانونه په کې نه ليدل کيږي.

د اروپا لويه وچه په معتدله سيمه کې موقعيت لري اولږه برخه يې په قطبي سيمه کې پرته ده.

د دې وچې له دريو خواو يعنې شمال، جنوب او لوېديځې خوا اوبه چاپيره شوې دي څه ناڅه ټوله اروپا د پوره مرطوبې او لنده بل هوا څخه اغيزه منه کيږي.

د اروپا لويې وچې غرونه دومره لوړ نه دي چې د اروپا دننني برخې ته د اطلس سمندر او د مديترانې د سمندرګې د لنده بل د ننوتلو خنډ وګرځي.

څلورم علت يې د ګلف ستريم (د سمندري تودو اوبو بهير) شته والی دی، چې د اروپا د لوېديځو برخو څخه تيريږي او د اروپا د دې برخې د هيوادونو اقليم د معتدله کيدو سبب کيږي.

د اروپا د لويې وچې اقليم په عمومي توګه په څلورو لويو اقليمي سيمو ويشل کيږي، چې عبارت دي له:

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف- جنوبي سيمه (مديترانه يي)

په دغه برخه کې د اروپا د جنوب سمیه شامله ده، چې د مدیترانې د سمندرګي په غاړو کې موقعیت لري او مدیترانه يي آب او هوا لري، مدیترانه يي آب او هوا دوه ځانګړتیاوې لري:

- ژمی يې معتدل او باراني وي.
- اوړی يې تود او وچ وي.

د دې سیمې رطوبت او لنده بل د لویدیځې غاړې د هیوادونو په پرتله لږ دی او ډیر اوربښت یې د مني او ژمي په موسمونو کې وي.

ب- د اتلانتیک سمندر ګاونډۍ سیمې:

دې سیموکې د انګلستان او ایرلنډ هیوادونه شامل دي، چې د اتلانتیک سمندر په سیمه هم شهرت لري. د دې سیمې هوا په ژمي او اوړي کې معتدله او ملایمه ده او څرنګه چې نوموړې سیمه د اتلانتیک سمندر د بادونو په لوري کې پرته ده، نو ډیر لنده بل لري، او د اروپا ډیره باراني سیمه ګڼل کیږي. ځکه نو په ټولو موسمونو او په ځانګړې ډول په ژمي کې ډیر باران اوري. دا سیمه د کال په زیاترو وختونو کې د وریځ او لړو لرونکې وي.

د نباتاتو د ډولونو نقشه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج- مرکزي برخه وچه (بري):

په دې برخه کې مرکزي او ختيځه اروپا شامله ده. څرنگه چې په دې سيمه کې د هوا لنده بل لږدی، نو د اوړي او ژمي د تودوخې په درجه کې يې ډير توپير شته. يعنې په اوړي کې يې هوا ډيره توده او په ژمي کې ډيره سړه ده. دا سيمې د اتلانتيک د سمندر او د مديترانې له سمندرگي څخه د ليريوالی او د لنده بل د لږوالي له امله قاره يي يا بري (وچه) اب و هوا لري. د اوربښت کچه يې لږه او هغه هم د اوړي په فصل کې لږ باران پکې اوري.

د- شمالي برخه (قطبي):

په دې برخه کې روسيه او د اسکانديناويا ټاپووزمې زياته برخه شامله ده. آب او هوا يې له قطبي سيمې ته د نږديوالي په سبب ډيره سړه او وچه ده. په دې برخه کې واوري له باران څخه زياتې اوري او د زيات سوړوالي له امله سيندونه او سمندرگي د کال په اوږدوکې له ۵ تر ۸ مياشتو کنگل وي. په دې آب او هواکې کله کله د اروپا شمالي، مرکزي او ختيځي برخې هم په کې شامليږي.

په عمومي توگه، د اروپا لنډې برخې د لويديځې اروپا هيوادونه دي او زياتره د اطلس سمندر د نمجنو بادونو په لوري کې واقع شوي دي، نو ځکه په هغه سيمه کې ډير باران اوري. د اروپا وچې برخې هم د ختيځې او منځنۍ اروپا هيوادونه دي. لکه: د هنگري د هيواد په څيرچې د اطلس سمندر او د هغه د نمجنو بادونو څخه ډير لرې دی، نو له لږ لنده بل څخه برخمن دی او باران په دې هيوادونوکې له نورو برخو څخه ډير لږ دی، نو په ژمي کې ساړه او په اوړي کې تاوده وي.

بادونه

منځنۍ او شمالي اروپا:

دا سيمې د لويديځو بادونو په لوري کې، چې د اطلس سمندر لخوا الوزي، واقع شوي دي. او په ژمي کې هم په دې سيموکې قطبي ساړه بادونه لگيږي.

د مديترانې په حوزه کې د بادونو لوری

(c) ketabton.com: The Digital Library

مدیترانه یي اروپا:
دا سیمې د سړو او تودو بادونو په لوري کې واقع شوې دي، چې په اوړي کې تاوده او وچ بادونه د افریقا د لویې صحرا له لوري را لګیږي، اوپه ژمي کې ساړه بادونه، چې د الپ د غرونو له خوا را لګیږي، داسیمه اغیزمنوي.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي او هره ډله دې د نقشې له مخې د اروپا اب او هوا توضیح کړي، همدارنګه دې ووایي چې لاندې هر یو له دغو هیوادونو څخه ډول اب او هوا لري؟

فنلنډ ( )
ایټالیا ( )
انګلستان( )
ایرلنډ ( )
ایسلنډ ( )

پوښتنې

۱- مدیترانه یي اب او هوا څه ځانګړتیاوې لري؟
۲- د اتلانتیک سمندر ګاونډی سیمې څه ډول اب او هوا لري، شرحه یې کړئ؟
۳- د اروپا د شمالي سیمو د اب او هوا په هکله څه پوهیږئ، توضیح یې کړئ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

هغه څه مو چې د تیرو لوستونو څخه زده کړي د قاره یي یا بري هوا د ځانګړتیاوو په هکله یې معلومات ولیکئ، اودلیلونه راوړئ چې ولی منځنۍ او ختیځه اروپا دا ډول اب او هوا لري؟

اتم لوست

۱-۳، داروپا د سياسي جغرافيې په هکله څه پوهيږئ؟

د اروپا د لويې وچې د هېوادونو سياسي نقشه

اروپا د پخوانۍ نړۍ له دريو لويو وچو څخه ده، چې د شمالي نيمې کرې د شمالي عرض البلد د ۳۵ او ۸۰ درجو او د ختيځ طول البلد د ٦۰ درجو او د لويديځ طول البلد د ۲۵ درجو ترمنځ موقعيت لري. ختيځه ليرې نقطه يې د اورال غرونه د اورال سيند، لويديځه ليرې نقطه يې ايسلنډ لويديځه برخه، شمالي ليرې نقطه يې د ناروې د هيواد شمالي برخه او جنوبي ليرې نقطه يې د کريت ټاپو دی. اوږدوالی يې له شمال څخه تر جنوب پورې ٦٤۰۰ کيلومتره او سور يې له ختيځه تر لويديځه پورې ٤٨۰۰ کيلومتره دی.

پولې (سرحدونه):

اروپا له دريو خواووڅخه د نړۍ د لويو اوبو په واسطه را چاپيره شوې او د آسيا د لويې وچې په پرتله کوچنۍ ټاپو وزمه ده، چې د شمال لخوا په شمالي کنګل سمندر، د جنوب لخوا د مديترانې په سمندرګي، تورسمندرګي، کسپين سمندرګي او ختيځ لخوا د آسيا په لويې وچې پورې، چې د اورال سيند او اورال غر دا دواړه وچې سره بيلوي، نښتې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ځرنګه کولای شو د اروپا د لوېې وچې سیاسي واحدونه سره وويشو؟
- نقشې ته ځير شئ او د اروپا سیاسي واحدونه وښياست؟

د اروپا د لوېې وچې دسیاسي واحدونو شمير ٤٤ هېوادونو ته رسيږي. له هغو څخه ۹ هېوادونه يې په وچه کې پراته دي او اوبوته لارنه لري.
لکه د سويس، لوکزمبورک، سلونيا، صربستان، مقدونيه، اتريش، هنګري، سلواک، چک او داسc نور هيوادونه. همدارنګه په دc لويه وچه کې د خاورې د پراخوالي له پلوه ۹ کوچني هيوادونه، لکه: لوکزامبورک، مالتا، نختن شين، اندرو، مونتيګر، سلونيبا، سان مورينو، موناکو، واتيکان او داسې نور هم شته.

هغه اروپايي هېوادونه چې سمندر ته لار نه لري

(د مطالعې لپاره اضافي معلومات)

د اروپا اتحاديه

دا اتحاديه په ۱۹۵۷ م کال کې منځته راغله، چې په لومړيو کې يې بلجيم، لويديځ المان، هالند، لوکزامبورک، فرانسه او د ايټاليې هيوادونه يې غړي وو، خو اوس ۲۷ غړي لري.
د دې اتحادېې د منځته راتللو هدف (موخه) عبارت ده له:

- د ګډون کوونکو هيوادونو ترمنځ د مالي او اقتصادي مرستو لازياته پراختيا.
- په دفاعي او بهرنيو چارو کې د ګډ سياست منځته راوړل.
- د ګډون کوونکو هيوادونو دننه په عدلي چارو کې مرستې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۱۹۹۹ م کال کې د غړیو هیوادونو ترمنځ په راکړه ورکړه او بانکي معاملو کې اروپايي پولي واحد یورو رواج شوه. د اروپا سیاسي واحدونه کولای شو په لاندې ډول وویشو.

ـ د شمالي اروپا هیوادونه، لکه: سویډن، ناروې، فینلنډ، ایسلینډ او ډنمارک.
ـ د جنوبي اروپا هیوادونه، لکه: ایټالیا، یونان، اسپانیه، پرتګال او نور.
ـ د ختیځې اروپا هیوادونه، لکه: روسیه، سپینه روسیه، اوکراین او نور.
ـ د لویدیځې اروپا هیوادونه، لکه: المان، فرانسه، انګلستان، هالنډ، بلجیم او نور.
ـ د منځنۍ اروپا هیوادونه، لکه: اتریش، چک، پولینډ، او نور.

د اروپا لویې وچې په دې برخه کې د هیوادونو ترمنځ ګمرکي پولې نشته او سیاسي اړیکې د یوه ټرون له لارې، چې د اروپا اتحادیه یې بولي، سرته رسیږي.

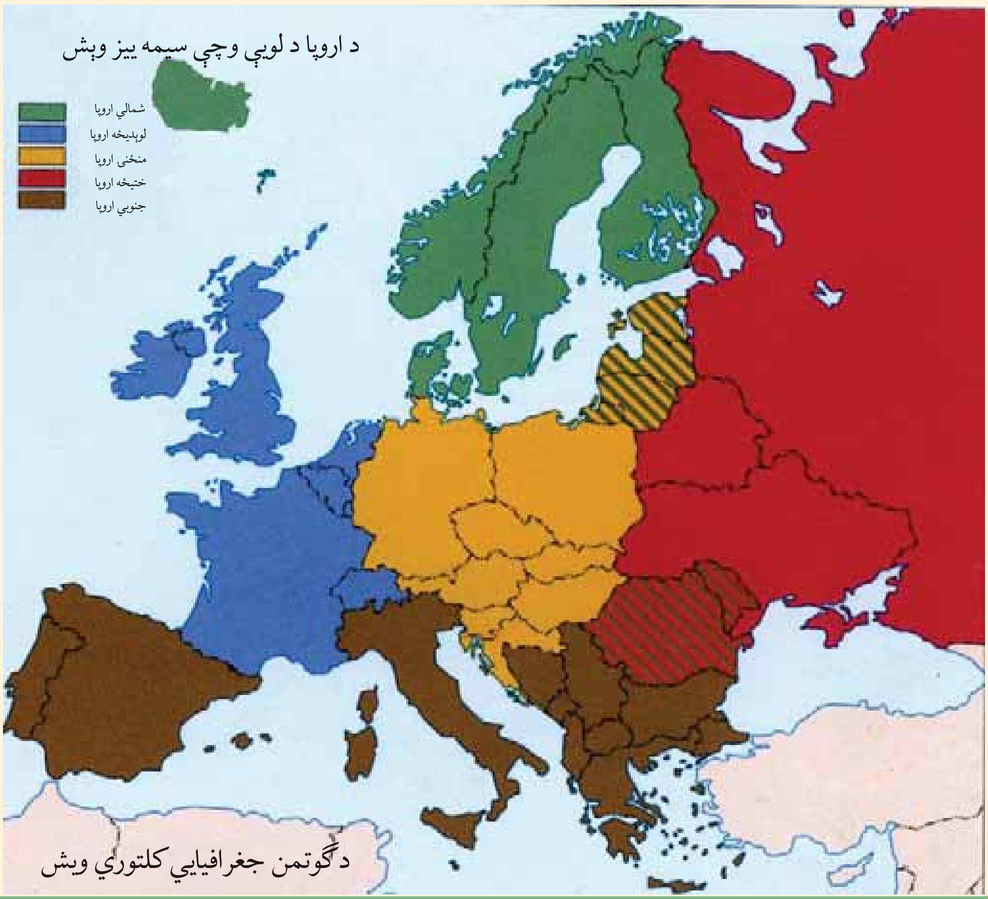

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي، هره ډله دې د لوست په مهمو ټکو بحث وکړي او د بحث پایلې دې ټولګي والو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

د لوست د متن څخه په ګټې اخیستنې سره لاندې پوښتنې بشپړې کړئ.

۱- اروپا د .... له ....لویو وچو څخه ده؟

۲- اروپا د شمالي عرض البلد د .... او د................ درجو ترمنځ پرته ده؟

۳- د اروپا ختیځه لیرې نقطه........... لویدیځه لیرې نقطه یې............ شمالي لیرې نقطه یې............ او جنوبي لیرې نقطه یې .... ده.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د اروپا سیاسي نقشه رسمه کړئ او په هغې کې د هیوادونو او د هغو د پلازمینو نومونه ولیکئ.

نهم لوست

۱-۴ ، د اروپا د بشري جغرافيې په هکله څه پوهيږئ؟

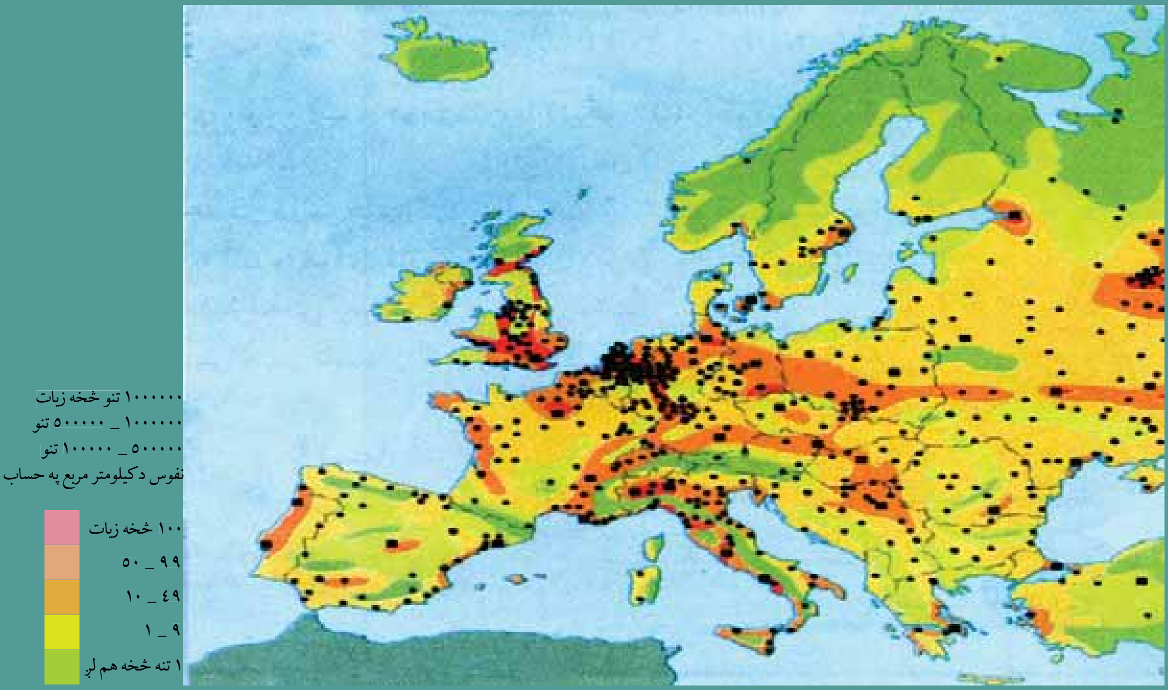

په اروپا کې د نفوسو د ویش نقشه

د اروپا په لویه وچه کې د طبیعي ښو شرایطو، یعني پراخو ځرو ځایونو، د اوبو ډکو سیندونو، معتدل اقلیم او پوره اورښت د شتوالي له امله د صنعت او پوهې پراختیا، د اقتصادي فعالیتونو او کارونو امکانات ښه برابر شوي دي، نو په همدې دلیل د اروپا په زیاترو برخوکې زیات وګړي میشته شوي دي خوبیاهم د امیشته کیدل د اروپا د لویې وچې په ټولو برخوکې یو ډول نه دي.

د اروپا په شمالي سیمو لکه روسیه کې د هوا د زیات سوړوالي له امله لږ وګړي ژوند کوي. په داسې حال کې چې د مدیترانې د سمندرګي او همدارنګه منځنۍ او لویدیځه اروپاکې ډیر خلک ژوند کوي.

په اروپا کې د لږ نفوس سیمې انځور

د اروپا زیاتره خلک په کومو سیموکې میشته شوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

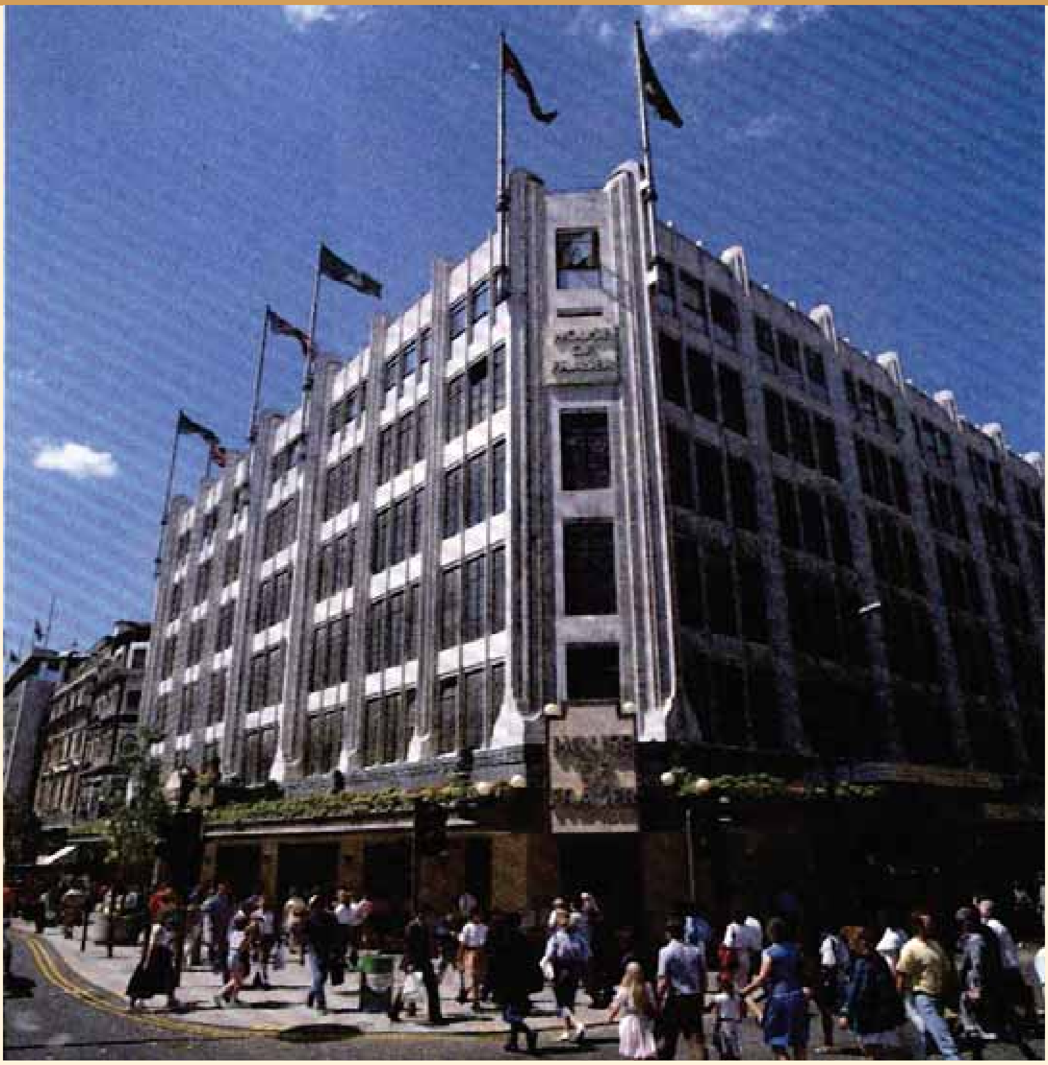

په اروپا کې د لندن د نقوسو ډک ښار

دي؟ او ولې؟

۱- د اروپا له وګړو ډکې برخې د مهمو سیندونو پرغاړو، د صنعتي مرکزونو په شاوخوا او کرنیزو ښو ځمکو کې لیدل کیږي.

۲- سره له دې چې د اروپا لویه وچه د نړۍ د ډیرو نفوسو لرونکو لویو وچو څخه ده، خو د نفوسو وده یې لږه ده، ځکه چې ډیرې کورنۍ، په ځانګړي ډول په صنعتي هیوادونو کې د زیاتو اولادونو د درلودلو سره مینه نه لري، نو ځکه په اروپايي ځینو هیوادونو، لکه: المان او ایټالیا کې د نفوسو وده په ډیرې چټکۍ سره مخ په کمیدو ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خلکو ډلې

د اروپا د خلکو ډېره ستره ډله روسان دي، چې د اروپا د خلکو لويه ټولنه جوړه وي.
له روسانو څخه وروسته په اروپا کې د خلکو بله لويه او مهمه ډله جرمنان دي، چې زياتره په منځنۍ اروپا (المان، اتريش او سويس) کې استوګنه لري او وروسته بيا په ترتيب سره لاتين، فرانسوي او انګلوساکسون ډلې دي چې هره يوه يې د اروپا د خلکو زياته برخه جوړوي.

روسی څېره

(c) ketabton.com: The Digital Library

جرمنی څېره

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې د ښوونکي تر لارښوونې لاندې په ډلو وویشل شي او هره ډله دې د نفوسو د ویش او د خلکو د ډلو په هکله بحث او خبرې وکړي او پایله دې د ډلې استازی ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

د سم ځواب په مخ کې د (س) توری او د ناسم ځواب په مخ کې د (ن) توری ولیکئ.

۱- د اروپا د وګړو زیاته برخه د سیندونو په غاړو، صنعتي مرکزونو او کرنیزو برخو کې استوګنه کوي. (   )

۲- د اروپا په ټولو برخو کې د خلکو استوګنه، د طبیعي ښو شرایطو، له اوبو څخه د ډکو سیندونو، معتدل اقلیم د صنعت او علم د پراختیا له امله یو شانته ده. (   )

۳- د اروپا د لویې وچې د خلکو مهمه او لویه ډله روسان دي. (   )

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د اروپا د لویې وچې د لیکنې پرته نقشه رسم کړئ او په هغې کې د وګړو ویش او ګڼوالی په ځانګړي رنګ سره وښیاست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لسم لوست

د اروپا د لويې وچې د ژبې او نژاد په هکله څه پوهيږئ؟

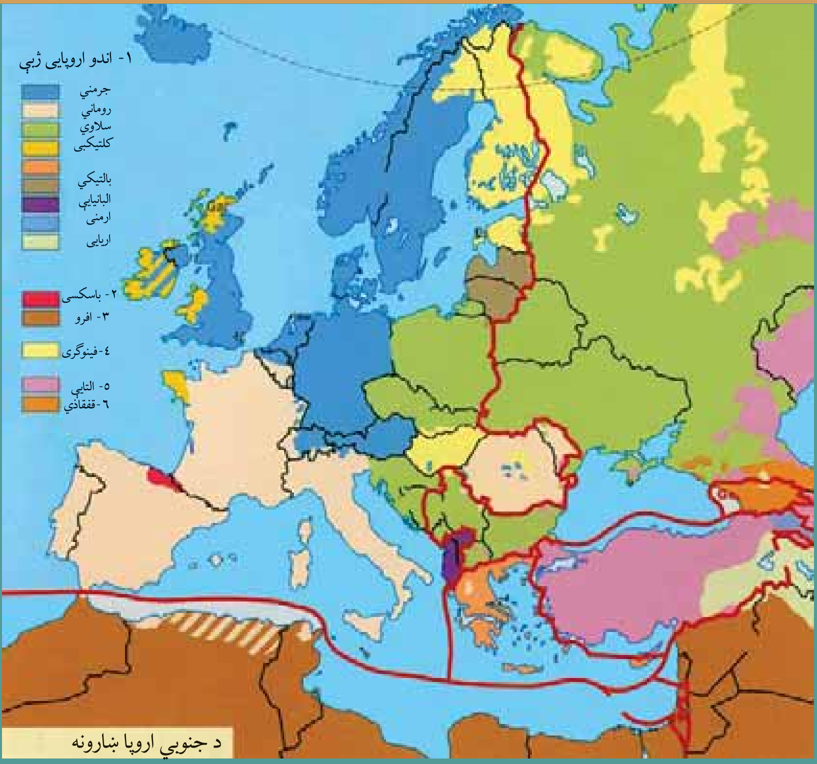

ايا پوهيږئ چې د اروپا خلك له كوم نژاد څخه دي؟

د اروپا د لويې وچې د وګړو ډيره برخه سپين پوټكي جوړوي. سپين نژاد په دې لاندې دريولويو ډلو ويشل کيږي:

۱- جنوبي قومونه:

جنوبي قومونه له يوناني يا لاتيني څخه عبارت دي، چې د خيرې رنګ يې غنم رنګه دی. دا قومونه د ايټاليا په جنوب لويديځ کې د بالکان په ټاپو وزمې، هسپانيې، پرتګال او بلجيم په هيوادونو کې استوګن دي.

۲- جرمني قومونه:

دا قومونه زياتره په منځنۍ او شمال لويديځه اروپا کې استوګن دي او په انګلستان کې انګلوساکسون په بلجيم کې فلامند اوسيږي، هالنډيان، المانيان، سويډنيان، ناروېژيان، ډنمارکيان او د سويسيانو يوه برخه هم له دې جملې څخه ګڼل کيږي.

۳- ختيځ قومونه يا سلاويان:

دا قومونه زياتره سپين رنګ او طلايي ويښتان لري او زياتره په ختيځه اروپاکې استوګنه کوي چې د پولينډيانو، چکيانو، سلواکيانو، صربيانو او کرواتيانو (پخوانۍ يوګوسلاويا) څخه عبارت دي، چې زياتره يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ختیځې اروپا اوسیدونکي دي. دا خلک د هنګري خاوري له شمال څخه جنوب ته تیرشوي او منځنۍ اروپا ته يې لاره موندلې ده. له پورتنیو درې ګونو قومونو سربیره چې ورځنې یادونه وشوه کوچنې پخواني قومونه هم شته، چې له هغو څخه ایبریان د اروپا په غرنیو سیمو، سلتیان په ایرلینډ، سکاټلنډ او په بریتانیا کې او د یهودیانو ډلې په روسیې او پولینډ کې دي.

ژبې

د اروپا د خلکو د ژبو اصلي ښاخ کومه ژبه تشکیلوي؟

په اروپا کې په بیلابیلو ژبو خبرې کیږي او د دې ژبو ډولونه دومره زیات دي، چې د یو ځانګړي نژاد یا ډلې د خلکو هره برخه هم په یوه ځانګړې ژبه خبرې کوي. د اروپا د خلکو ژبې د ژبنی ریښې له پلوه په عمومي توګه په درې برخو ویشل کیږي: ځینې ژبې یې لکه ایتالیایي او اسپانوي لاتینه ریښه لري، ځینې لکه: الماني او انګلیسي جرمني ریښه او ځینې نورې لکه روسي او پولنډي سلاوي ریښه لري.

د اروپايي ټولنې زیات وګړي، چې په یوه ځانګړې ژبه خبرې کوي هغه روسان دي. البته ځینې مذهبي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړه کي او اقلیتونه لکه مسلمانان او یهودیان او ځینې نژادي لړه کي هم د هغو هیوادونو، چې په کې اوسیږي په مروجو او دودیزو ژبو خبرې کوي.

اضافي معلومات:

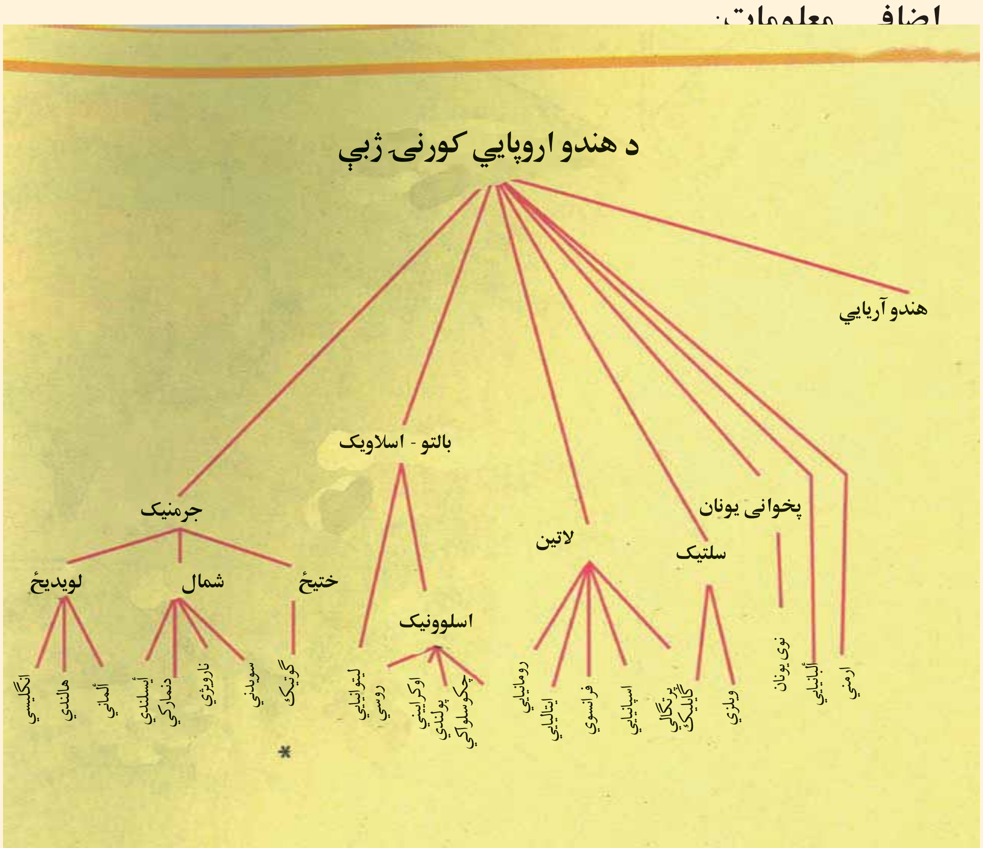

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي او هره ډله دې په لاندې مطلبونو بحث او خبرې وکړي.

۱- نژاد په اروپا کې　　　۲- ژبې په اروپا کې

پوښتنې

سم ځواب غوره کړئ.

۱- اروپایان له کوم نژاد څخه دي؟

الف، تورپوستکي　ب، ژیړ پوستکي　ج، سپین پوستکي　د، سره پوستکي

۲- د جنوبي اروپا د خلکو نژادي ځانګړتیاوې کومې دي؟

الف: سپین رنګي　ب: طلایي ویښتان　ج: غنم رنګه　د: ګرګوتي ویښتان

لنډ ځواب ورکړئ:

۱- سلاویان زیاتره په کومو اروپایي هیوادونو کې استوګنه کوي.

۲- د اروپایي خلکو د ژبو د مهمو ریښو نوم واخلئ. ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

په لاندې جدول کې د هیوادونو نومونه د ورکړشوي متن څخه په ګټې اخیستنې او اړوندو استوګنو قومونو ته په راولئ. په خپلو کتابچو کې یې شریک کړئ.

ختیځ قومونه	جرمني قومونه	جنوبي قومونه

يولسم لوست

د اروپا د دين او مذهب په هكله څه پوهيږئ؟

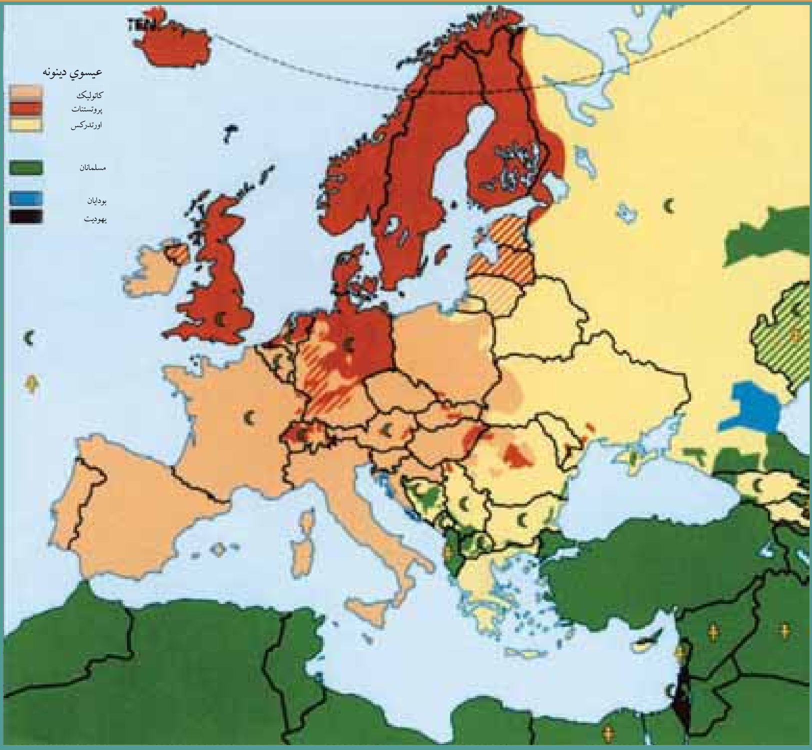

په اروپاكې د بېلا بېلو دينونو نقشه

د اروپا زياتره خلك (د اروپايي تركيې، د روسيې د يو شمير وګړو او دبالكان د ټاپووزمي د هيوادونو په ځانګړي ډول له پخواني يوګوسلاوى څخه پرته) د عيسوي دين پيروان دي. چې حضرت عيسي (ع) خپل پيغمبر ګڼي، د دوى په ګمان عيسوي دين په دريو لويو نورو مذهبونو ويشل شوي دى، چې هغه دادي:

۱- كاتوليك (Catholic)

د عيسويت ددين د پيروانو زياته برخه كاتوليكان جوړوي. د دي مذهب لارښود او مشر يې لوى پاپ دى. دا مذهب په لومړى درجه زياتره د اروپا په لويديځ او جنوب يعنى د بلجيم، فرانسې، په لاتينو قومونو كې اسپانيې، پرتګال او په ځانګړي ډول ايټاليې كې او همدارنګه په دوهمه درجه د اتريش، لهستان(پولينډ) مجارستان، چك او سلواك د خلكو په منځ كې رواج لري. د نړى د كاتوليكانو د لارښود هستوګنځى د ايټاليا د هيواد په پلازمينه دروم په ښاركې دى، چې واتيكان نوميږي.

۲- پروتيستانت (Protestant):

د پروتستانت مذهب د كاتوليك له مذهب څخه وروسته ډير زيات اهميت لري. پروتستانت د حضرت عيسى (ع) څخه د زده كړو د پيروى له پلوه د دوى په نظر د كاتوليكانو سره اختلاف لري. هغوى د مارتين لوتر په نامه د يوه الماني پخواني روحاني مشر د لارښوونو پيروي كوي. په اروپا كې د جرمني قومونو د پروتستانت د مذهب زيات شمير پيروان جوړوي. دا مذهب په سويډن، ناروي،

دنمارک، انګلستان، هالنډ، المان او اتریش هیوادونو او د سویس د هیواد په یوه برخه کې ډېر رواج لري.

۳- د ارتوډوکس مذهب (Orthodox):

د بالکان په ټاټپو وزمه کې یو جومات

د اروپا د لویې وچې دریم مهم مذهب دی چې زیاتره په ختیځې او جنوب ختیځې اروپاکې رواج لري د روسیې، رومانیې، یونان او بلغاریې د هیوادونو او په عمومي توګه د سلاو د نژاد زیاتره وګړي د هغه پیروان دي.(د یادونې وړ ده چې خدای (ج) ته یوازینی بشپړ دین د اسلام دین دی او بس). پرعیسوي دین سربیره مسلمانان هم په ټوله اروپا کې تیت او خپاره شوي دي چې ډېر شمیر یې د بالکان په ټاپو وزمې البانیې، بوسني او هرزګونې، بلغاریې او اروپایي ترکیې کې استوګنه لري. په دې هیوادونو کې لرغوني او له برم ځخه ډک جوماتونه شته دي. همدارنګه د اروپا په بیلابیلو هیوادونو، په ځانګړي ډول روسیې او پولینډ کې یو شمیر یهودیان هم ژوند کوي.

په واتیکان کې د سن پتر شاهي ماڼۍ یا کلیسا

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې د ښوونکي په لارښوونه په ډلو وویشل شي او هره ډله دې د اروپا د دینونو په نقشه کې د بیلابیلو دینونو او مذهبونو ساحې معلومې او په نښه کړي.

پوښتنې

۱- د عیسوي دین ځانګړې ولیکئ.

۲- د کاتولیک مذهب زیاتره د اروپا په کومو برخو کې رواج لري؟

۳- پروتستانت د کوم سړي پیروان دي او هغه د کوم ځای و؟

۴- د اروپا د کومې برخې خلک د ارتودوکس پر مذهب عقیده لري؟

۵- مسلمانان زیاتره د اروپا په کومو برخو کې استوګنه لري؟

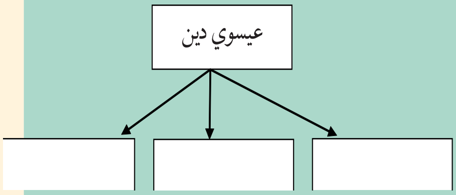

له ټولګي ځخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د اروپا له لیکنې پرته نقشه کاپي او یا انځور کړي، د مذهبونو مروجه ځایونه دې په نښه کړي او د جغرافیې په راتلونکی لوست کې دې یې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولسم لوست

۱ - ۵ ، د اروپا د اقتصادي جغرافيې په هکله څه پوهېږئ؟

ولې د اروپا اقتصاد پرمختللی دی؟

په اروپاکې پرمختللې کرنه

اروپا د صنعتي لويو سيمو څخه يوه ده او ډېر پرمختللی اقتصاد لري. دا لويه وچه د ځمکې لاندې زيرمې، لکه د ډبرو سکارو او نفت (د شمال په سمندرگي) کې لري. خو دا زيرمې نشي کولای د دې لوېې وچې د لويو صنايعو اړتياوې پوره کړي، نو ځکه د خپلوصنايعو د کار د دوام لپاره د نړۍ د نورو هيوادونو کانې لومړنيو موادوته اړتيا لري او د دې توکو واردوونکې ده. نن ورځ اروپا له نوې پوهنې او تخنيك څخه په گټې اخستنې سره توانيدلې ده چې لويه صنعتي سيمه و اوسي. د المان، انگلستان او فرانسې د هيوادونو صنعتي توکي ټولې نړۍ ته صادرېږي.

کرنه او مالداري:

د اروپا لوېې وچې د معتدله آب او هوا او پوره اورښت د لرلو له امله د کرنې او مالدارۍ د ودې لپاره ښې لارې چارې برابرې کړې دي. کرنه څه ناڅه په ټوله اروپاکې رواج لري او د عصري ماشين الاتو او علمي لاروچارو په کارولوسره ترسره کيږي. سره له دې هم د دې لوېې وچې هيوادونه خپل د اړتيا وړ خوراکي توکو $\frac{1}{5}$ برخه برابروي، خو د هالنډ هيواد دخپلو کورنيو اړتياوو له پوره کولوسره سره يوه اندازه خواړه بهرته هم استوي. په دې هيواد کې کرنه او مالداري په علمي طريقه ترسره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کيږي، د لبنياتو او دغوښو د محصولاتو توليد په کې هم زيات دی او د دې محصولاتو زياته برخه بهرته ليږي.

په اروپا کې د کرنې او مالدارۍ فعاليتونه

(ب)

(الف)

(ج)

په اروپا کې غوره کرنيزې برخې دادي:

۱- د مديترانې د سمندرګې شاوخوا سيمې
۲- د لويديځې اروپا برخې
۳- د ختيځې اروپا برخې

د اروپا په جنوب کې مديترانه يي اقليم د دې سبب شوی چې په دې سيمه کې غلو او دانو، لکه غنمو، جوارو، اوربشو، وريجو او صنعتي نباتاتو، همدارنګه ميوو، لکه بادامو، ليمو، زيتونو او انارو کرلو ته زمينه برابره شي او په ځړ ځايونو کې يې د حيواناتو لکه وزو او پسونو روزنه ترسره کيږي.

لويديځه اروپا طبيعي حاصل خيزه ځمکې لري، چې د کرنې ترڅنګ په کې د حيواناتو روزنې هم ښه پرمختيا کړېده. غوره کرنيزه محصولات يې، غنم، اوربشې، جوار، چغندر او کچالو دي. د بلجيم، هالنډ، جرمني او ډنمارک هيوادونو حيواني فارمونه زياته اندازه لبنيات، لکه شيدې، کوچ او پنير توليدوي او له غوره صادراتي توکو څخه يې شميرل کيږي. ختيځه اروپا هم طبيعي حاصل خيزې ځمکې لري، او ډير غوره محصولات يې غنم، اوربشې، جوار او کتان دي. د دې ځمکو زياته برخه په روسيه کې پرته ده او د غرونو لمنو د حيواناتو د روزنې لپاره ښې لارې چارې برابرې کړي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوبه هم د اروپایانو لپاره د خوراکي توکو د تولید یوه سرچینه شمیرل کیږي، او د کبانو د ښکار صنعت پکې ښه پرمختګ کړی دی. د کبانو نیول د اروپایانو مهمه بوختیا ده. ناروې او ایسلینډ هغه هیوادونه دي چې د هغو اقتصاد د کبانو پر صنعت ولاړ دی، اوبه دې برخه کې په نړۍ کې لومړی مقام لري.

د اروپا اقتصادي مصوره نقشه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اروپاکې دکب نیونې شغل

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دريو ډلو وويشل شي، د لاندې موضوعاتو په هکله دې بحث وکړي او پايلې دې يې ټولګيوالوته وړاندې کړي:

۱ـ د مديترانې د شاوخوا کرنيزې برخې

۲ـ د لويديځې اروپا کرنيزې برخې

۳ـ د اروپا ختيځې کرنيزې برخې

پوښتنې

۱ـ د دريو اروپايي هيوادونو نومونه واخلئ چې د صنعتي توکو صادروونکي دي.

۲ـ د اروپا کرنه ولې پرمختللې ده؟

۳ـ د اروپا د کرنيزو برخو نومونه واخلئ؟

٤ـ کوم اروپايي هيوادونه په نړۍ کې د کب نيولو په صنعت کې لومړی مقام لري؟

۵ـ اروپايان د خپلو صنايعو د دوام لپاره کومو منابعو ته اړتيا لري.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د يوه اروپايي صنعتي هيواد په هکله، چې پرمختللی اقتصاد لري يو مطلب برابر او د جغرافيې په راتلونکي درسي ساعت کې دې ټولګيوالوته وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیارلسم لوست

د اروپا د کانونو او صنایعو په هکله څه پوهیږئ؟

په شمال سمندرګي کې د نفتو رااېستنې عملیه

ولې اروپا د صنعتي اومو توکو واردوونکې ده؟

الف- کانونه:

د اروپا د ځمکې لاندې زیرمې دومره شتمنې نه دي، او دا حالت د اروپایي هیوادونو له خوا د دریمې نړۍ د هیوادونو د استعمار او ښکیلاک یو عامل و. اروپایي هیوادونو پخوا د خپلو اړتیاوو د لرې کولو لپاره د نورو لویو وچو مستعمره کولو ته مخه کوله، او همدارنګه د اروپا د لویې وچې پرمختیا د نورو هیوادونو، له هغې ډلې د آسیایي او افریقایي هیوادونو د زیرمو د لوټولو څخه پرته ناشونې وه.

نفت د اروپا په ځینو برخو کې شته دي، خو د شمال سمندرګي د نفتي زیرمو د کشف څخه دمخه یې اندازه ډېره لږه وه، چې د صنایعو په پراختیا اویه ځانګړې ډول د نقلیه وسیلو څخه په ډېرې ګټې اخیستنې سره نشي کولای د دې هیوادونو اړتیاوې پوره کړي. د لویدیځې اروپا د هیوادونو ډېره پاملرنه د شمال سمندرګي د نفت او ګاز زیرموته ده. چې اوس د انګلستان او د سیمې د ځینو نورو هیوادونو اړتیاوې تر یوه حده پوره کوي. اروپا د اوسپنې او ډبرو سکرو د کانونو له پلوه شتمنه ده او د انګلستان، روسیې، فرانسې، بلجیم، المان او پولینډ هیوادونه د نوموړو کانونو غوره تولیدوونکې دي.اوسپنه د سویډن له شمالي برخې څخه د بیړیو په وسیله د اروپا صنعتي سیموته وړل کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب- صنایع:

د اروپا د صنایعو په هکله څه پوهیږئ؟

۱- لاسي صنایع

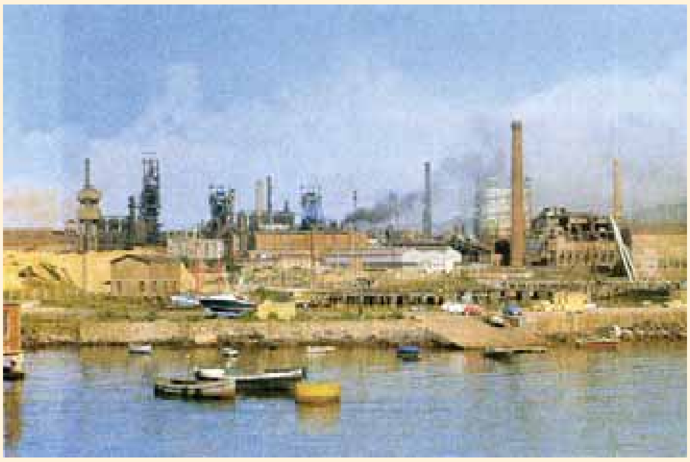

د ایتالیا د پولادو صنایع

له صنعتي انقلاب څخه د مخه د اروپا صنایع لاسي او کارگاهي وي چې کولای شو په ایټالیې کې د ښیښې جوړولو، په اسپانیې کې د چاقوگانو او تورو جوړولو، په سویس کې د ساعت جوړولو، په هالنډ کې د چیني لوښو جوړولو او په ایرلینډ کې د کتاني ټوکرانو د اوبدلو یادونه وکړو.

۲- ماشیني صنایع

اروپا د ډېرو سکرو د زیرمو او د ښه حمل او نقل په درلودلو سره په نړۍ کې لویه صنعتي سیمه ده. د اروپا درنې صنایع او لویې صنعتي کارخانې د کانونو ترڅنګ جوړې شوي دي. همدارنګه د اروپا صنعتي لوي ښارونه او بندرونه هم د سمندرونو او سیندونو په غاړو منځته راغلي دي، ځکه د بندرونو له لیارې د اومو موادو او تولیدي توکو ورل او راوړل ډېر ارزانه سرته رسیږي. د اروپا له مهمو بندرونو څخه یو هم د امستردام د بیړیو چلولو د کانال په غاړه د شمال سمندرګي په ساحل کې د روتردام په نوم بندر دی. او د اروپا بل صنعتي لوي بندر د ایټالیا په هیواد کې د جینوا بندر دی.

د اروپا مهم صنایع د فلزاتو ویلې کول، الکترونیکي سامان آلات د ماشیني وسایلو تولید، بیړۍ جوړول، موټر جوړول او داسې نوري دي.

د سویډن د کاغذ جوړونې صنعت

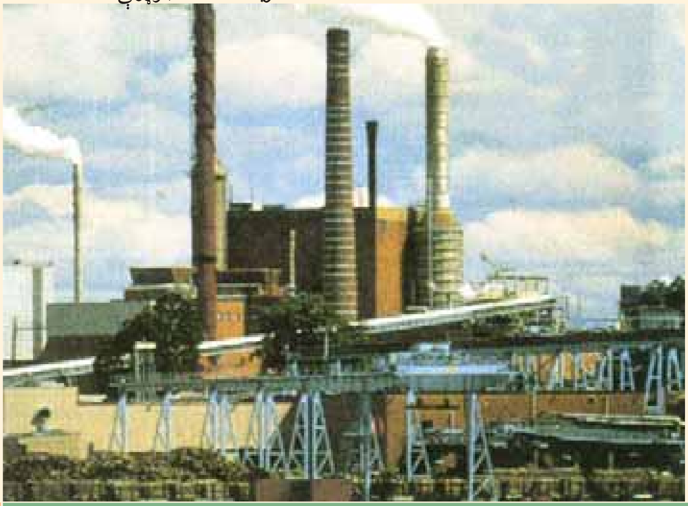

ج- توریزم:

د اروپا په اقتصاد کې د توریزم صنعت هم د ارزښت وړدی. په اروپا کې توریزم د ډېرو تاریخي او کلتوري مرکزونو، لکه موزیمونو، کلیساوو، پوهنتونونو او د اروپایي هیوادونو د طبیعي ښوسیمو د شته والي له امله له یوه هیواد څخه بل هیواد ته د سفرونو آسانتیاوو په اروپا کې سیاحت او ګرځندوی ته وده ورکړېده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اروپا جنوبي غاړې د مدیترانې د سمندرګي ترڅنګ چې د لمریزې اروپا په نوم شهرت لري. د اروپا د نورو سیمو وګړي ځان ته رابولي. د الپ غرونه د غروختونکو او د ژمنیو لوبو لپاره له لیرې او نږدې هیوادونو څخه زیات مینه وال لري. د اوبو سپورتونه، په ځینو اروپایي هیوادونوکې د جشنونو مراسم،قصرونه، تاریخي او د معمارۍ هنري آثار د اروپا د توریزم نورې ساحې شمیرل کیږي.

د یادونې وړ ده چې د اروپا زیاتره وګړي، په ځانګړې ډول پرمختللي هیوادونه د سوداګرۍ، بانکدارۍ او داسې نورو کارونو په خدمتونو بوخت دي، او د هغو فیصدي د کرنې او صنایعو په برخه کې لږه ده، چې داپه خپله په اروپاکې د اقتصاد د زیات پرمختګ څرګندوی ده.

د فرانسې د ایفل د برج تصویر

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اروپا توریستي ځایونه

الف: د تایمز د سیند په غاړه د بیګ بن د ساعت برج

ب: د الپ په غرو کې سپورتي لوبې

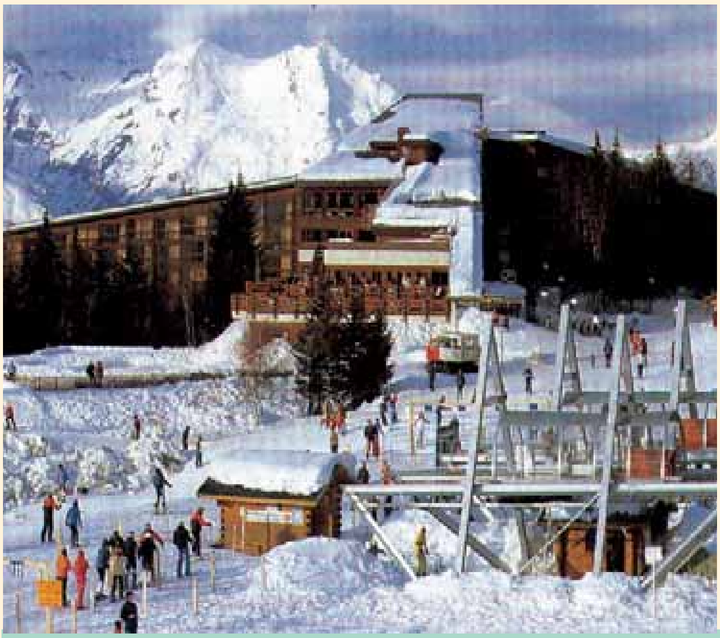

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو وویشل شي او هره ډله دې په لاندې مطلبونو بحث او خبرې اترې وکړي، او د بحث پایله دې ټولګیوالو ته ووایي.

الف: د اروپا کانونه

ب : د اروپا صنایع

ج : د اروپا توریزم

پوښتنې

۱ـ د اروپا د سپکو یا لاسي صنایعو تولیدات کوم دي؟ نومونه یې وواياست؟

۲ـ د اروپا صنعتي مرکزونه زیاتره چیرې جوړ شوي دي؟ او ولې؟

۳ـ د اروپا درنې صنایع کومې دي؟ لیست یې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د اروپا له بې لیکنې نقشه رسم یا کاپي کړئ او د اروپا د مهمو صنعتي هیوادونو نومونه په ټاکلو ځایونو کې ولیکئ، او د جغرافیې په راتلونکي لوست کې یې ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څورلسم لوست

۱ - ۲ ، د اروپا د لویې وچې د ترانسپورت په هکله څه پوهیږئ؟

د اروپا د چټکو کرښو شبکه

پخوا خلکو د مسافرینو او مالونو د وړلو او راوړلو لپاره د ترانسپورت له کوم ډول څخه ګټه اخیستله؟

ترانسپورت Transports:

له یوځای څخه بل ځای ته د سوداګرۍ د مالونو او انسانانو له وړلو او راوړلو څخه عبارت دی، چې دا عمل د ریل، موټر، بیړۍ، الوتکې او پایپ لین په وسیله ترسره کیږي.

وړل او راوړل (حمل و نقل) په بیلابیلو لارو چارو سرته رسیږي چې په لنډ ډول یې مطالعه کوو.

الف- سړک یا لویه لار:

په اروپا کې د ښو سړکونو او لویولارو جوړول په لومړي پړاو کې د نظامي او سوداګریزو اړتیاوو د پوره کولو لپاره منځته راغلل. د روم امپراتورۍ خپلو لښکرو د چټک حرکت او لیږدونې لپاره د سړکونو لومړني جوړوونکې وه. ناپلیون او هیټلر هم د همدغې موخې لپاره سړکونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړ کړل. په ورستیو کلونو کې د زیاتو موټرونو تولید هم د سړکونو د جوړونې سبب شو. اوس کولای شو د هالنډ په شمال کې له امستردام څخه تر جنوب د ایټالیې پورې د لویو نښلوونکو سړکونو له لیارې لاړشو. له غرنیو سیمو څخه د تیریدو لپاره تونلونه جوړ شوي دي، چې ډیر مهم تونل یې د مونټ بلان (Month Blaine Tuneles) په نوم دی، چې ۱۲ کیلومتره اوږد والی لري او فرانسه او ایټالیه سره نښلوي. د دوهمې نړیوالې جګړې څخه وروسته د ګرندیو موټرو شمیر مخ په زیاتیدو دی لکه، د بیلګې په توګه په سویډن کې د هرو څلورو تنو لپاره یو موټر شته دی، خو د ختیځې اروپا په هیوادونو کې د ګرندیو موټرو شمیر ډیر لږ دی. د ډنمارک او هالنډ په هیوادونو کې د بایسکلونو لپاره هم ځانګړې لارې جوړې شوې دي.

ب- د اوسپنې لارې:

د اوسپنو د لارو (د ریل کرښې) جوړونه له اروپا څخه پیل شوې ده. په ۱۸۰۴ م کال کې لومړنی د بړاس لکوموتیف د انګلستان په ویلز کې د موټرونو او مسافرینو د وړلو لپاره پکار واچول شو.

لومړنی د اوسپنو لاره په ۱۸۲۵ م کال کې د ستوکتن (Stockton) او درلینګتون (Darlington) د ښارونو ترمنځ د عمومي وړلو او راوړلو لپاره جوړه شوه او بیا ورو ورو د اوسپنې کرښې په اروپا کې پراختیا موندله. اوس دا لویه وچه له نړۍ د ګڼه ګوڼې څخه ډکې لارې لري. د اروپا د چټکو ریلونو کرښې د ډیرو چټکو او هوسا ریلونو څخه ګټه اخلي. دا کرښې د اروپا لوی ښارونه سره نښلوي. نن ورځ د اوسپنو لارو د اروپا په دننه کې د مسافرینو او مالونو په وړلو او راوړلو کې مهم رول لوبوي.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو کې تنظیم شي، او هره ډله دې د لویې لارې یا سړک او د ریل کرښو په هکله له یوبل سره سلامشوره وکړي او پایلې دې د ډلې د استازي په وسیله خپلو ټولګیوالوته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱ـ ترانسپورت تعریف کړئ؟
۲ـ ولې رومیانو د سړکونو پراختیا ته ځانګړې پاملرنه درلوده؟
۳ـ لومړی څل ریل چیرې او د کومې موخې لپاره په کار واچول شو؟
٤ـ د اوسپنو لومړنۍ کرښې د اروپا کوم ښارونه سره نښلولي وو؟
٥ـ د اوسپنو له کرښو څخه زیاتره د کومو موخو لپاره ګټه اخیستل کیږي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د اروپا د لویې وچې په اقتصادي پرمختګ کې داوسپنو د کرښو د رول په هکله مطلب ولیکئ او خپلو ټولګیوالوته یې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځلسم لوست

هوايي کرښې:

د اروپا هوايي ډګر

آيا پوهيږئ چې د انرژۍ له پلوه په نړۍ کې د ډېر لګښت لرونکی ترانسپورت کوم دی؟

په ۱۸ م پيړۍ کې په فرانسه کې هواته د لومړني بالون په الوتلو سره د هوايي چلند تاريخ پيل شو. په ۱۹۱۹ م کال کې د سوداګرۍ لومړنۍ هوايي کرښه په هالنډ کې منځته راغله. هوايي کرښې د اروپا لوی ښارونه او بهرني هيوادونه سره نښلوي او د مسافرينو او دهغوی د سوداګرۍ شيانو د وړلو لپاره چې درانه نه وي او ارزښت يې زيات وي، ګټه اخيستل کيږي.

د اوبو لارې:

آيا پوهيږئ چې په نړۍ کې ډيره ارزانه ترانسپورتي لار کومه ده؟

د لرغونو زمانو څخه د اوبو لارې د شيانو او مسافرينو په وړلو او راوړلو کې ارزښت لري. د اروپا دانيوب او راين سيندونو د تاريخ په اوږدو کې په وړلو او راوړلو کې غوره رول لوبولی دی. د راين له سيند څخه روميانو ګټه اخيستله او د سيندونو خوله (مصب) به يې کنټرولوله. د راين او دانيوب له سيندونو څخه په نړيواله توګه ګټه اخيستل کيږي. د دانيوب سيند ډير اوږد او زيات هيوادونه سره نښلوي. د اروپا د کرنيزو هيوادونو څخه تيريږي او په توره بحيره کې توييږي. د راين سيند د اروپا په صنعتي سيمو کې زيات ارزښت لري. د هالنډ د روټردام لوی بندر د نړۍ له بل هر سيندي او سمندري بندر څخه زيات مالونه ليږدوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د آلمان د برمن په بندر کې د مالونو وړلو او راوړلو فعالیت

د اروپا زیاتره سیندونه، لکه د آلمان الب او اودر، د فرانسې د سن او لوار د سیندونو په څېر د کانالونو په وسیله سره نښلول شوي دي. دا سیندونه په اروپا کې د اوسپنې دلارې له پراختیا د مخه نښلول شوېدي. د انګلستان په هیواد کې هم کانالونه شته چې اوس خپل پخوانی ارزښت نلري. اوس کولای شو د هم دې کانالونو او سیندونو په وسیله له شمال سمندرګي څخه د مدیترانې د سمندرګي په غاړه د مارسې بندر ته سفر وکړو. د اروپا سواحل چې ځینې د بېړیو چلولو لپاره برابر دي د لویو سوداګریزو بندرونو د منځته راتګ سبب شوي او ډېره ارزانه ترانسپورتي لاره ګڼل کیږي. د اروپا څه ناڅه ټول ښارونه له مادرید څخه پرته نور ټول د سیندونو، سمندرګیو او د اتلانتیک د سمندر په غاړو جوړ شوي دي. همدارنګه د پایپ لین له حمل و نقل څخه د نفتو، ګازو او اوبو د وړلو لپاره په پراخه اندازه ګټه اخیستل کیږي.

د ټولګي دننه فعالیت:

زده کوونکي دې په ډلو کې وویشل شي او هره ډله دې دلاندې پوښتنو په هکله بحث وکړي او دهغو پایلې دې د ډلې استازي ټولګي والوته وړاندې کړي.

۱ـ له هوایي ترانسپورت څخه زیاتره د کومو موخو لپاره ګټه اخیستل کیږي او ولې؟

۲ـ د اوبو ترانسپورت په کوم دلیل د نړۍ ډېره ارزانه ترانسپورتي لار ده؟

۳ـ له پایپ لین څخه زیاتره د کومو اهدافو لپاره ګټه اخیستل کیږي؟

پوښتنې

۱ـ د نړۍ د سوداګرۍ لومړنۍ هوایي کرښې په کوم هیوادکې په فعالیت پیل وکړ؟

۲ـ له هوایي کرښو څخه زیاتره د کومو شیانو د وړلو لپاره ګټه اخیستل کیږي؟

۳ـ ډېر لرغونی ترانسپورت کوم یو دی؟

٤ـ د اروپا د بېړۍ چلولو ډېر اوږد سیند کوم یو دی؟

٥ـ د اروپا د سوداګرۍ ډېر لوی سیند او سمندري بندر کوم دی؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د اروپا د اوبو د لارو د پراخوالي د لاملونو تر سرلیک لاندې یو مطلب ولیکئ او ټولګیوالوته یې وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اروپا د ځېرکي لنډيز

ـ اروپا د نړۍ يوه کوچنۍ لويه وچه ده، چې د نړۍ په شمالي معتدله سيمه کې پرته ده.
ـ د اروپا غرونه په دوه برخو وېشل شوي، چې زاړه او ريژيدلي غرونه يې په شمال کې او ځوان او لوړ غرونه يې په جنوب کې پراته دي.
ـ د اروپا لويه وچه ډېر شمير سيندونه لري او زياتره يې د بيړيو چلولو وړ دي.
ـ د اروپا د لويې وچې د ټولو جهيلونو اوبه تقريباً خوږې او د سيندونو سرچينې جوړوي.
ـ د اروپا د لويې وچې لويې او مهم سمندرگی مديترانه دی، چې د دريو لويو وچو آسيا، اروپا او افريقا ترمنځ پروت دی.
ـ د اروپايي هيوادونو د صنعتي پرمختگ يو علت هم د بيړيو چلولو د زياتو خليجونو شتوالی او سمندري موقعيت دی.
ـ اروپا يوازينۍ لويه وچه ده چې په هغې کې وچ او تاوده بيابانونه او دښتې نشته.
ـ اروپا له سياسي پلوه د ٤٤ هيوادونو څخه جوړه شوې، او د ځينو هيوادونو ترمنځ سياسي، فرهنگي، اقتصادي او نورې گډې اړيکې د يوه قرار داد پر بنسټ، چې د اروپا اتحاديه يې بولي، ترسره کيږي.
ـ د اروپا لويه وچه د لړ پراخوالي سره سره د نړۍ گڼ ميشته لويه وچه يا براعظم دی.
ـ د اروپا د وگړو زياتره برخه سپين پوټکي تشکيلوي.
ـ د اروپا د خلکو ژبه د ژبنۍ ريښې پربنسټ په دريو ډلو: لاتين، جرمني او سلاو وېشل شويده.
ـ د اروپا زياتره وگړي د عيسوي دين پيروان دي چې په دريو مذهبونو کاتوليک، پروتستانت او ارتودوکس وېشل شوي دي.
ـ اروپا د نړۍ له لويو صنعتي سيمو څخه يوه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ داروپا لویه وچه د ځمکې لاندې زیرمو، لکه د ډبروسکرو او نفتو (په شمال سمندرګي کې) لرونکې ده.

ـ د اروپا زیاتره صنایع، صنعتي لوی ښارونه او بندرونه د سیندونو او سمندرونو پر غاړو منځته راغلي دي.

ـ په اروپا کې د توریزم صنعت، د طبیعي، تاریخي،فرهنګي او نورو ساحو د شتوالي له امله ښه پرمختللی دی.

ـ د اروپا لویه وچه د نړۍ له ګڼې ګونې ډکې د اوسپنو کرښې لري.

ـ هوایي کرښې د انرژۍ د لګښت له پلوه د زیات لګښت لرونکي ترانسپورت یو ډول دی.

ـ د اوبو لارې په اروپا کې ډیرې ارزانه ترانسپورتي لارې ګڼل کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورمه ګڼه جدول: د اورپايي هېوادونو جغرافيايي ځانګړتياوي (د مطالعې لپاره)

ګڼه	هېوادونه	عمومیات				په ۲۰۰۱ م. کال کې په مختلفو برخوکې د نفوسو د بوختیا فیصدي		
		پلازمېنه	پرخوالي په کیلو متر مربع سره	په ۲۰۰٦ م کال کې د نفوسو شمېر	په یو کیلو متر مربع کې د نفوسو شمېر	کرنه	صنعت	خدمتونه
۱	البانیا	تیرانا	۲۸,۷۴۸	۳,۵۸۱,۶۵۵	۱۲۵	۵۴,۷	۲۳,۱	۲۲,۲
۲	بلجیم	بروکسل	۳۳,۰۰۰	۱۰,۳۷۹,۰۶۷	۳۱۵	۲,۶	۲۷,۲	۷۰,۳
۳	بوسني-هرزګوین	ساراییو	۵۱,۱۲۹	۴,۴۹۸,۹۷۶	۸۸	۱۱,۷	۴۷,۵	۴۰,۸
۴	بلغاریا	صوفیا	۱۱۰,۹۱۲	۷,۳۸۵,۳۶۷	۶۷	۲۵,۷	۳۰,۸	۴۳,۵
۵	دنمارک	کوپن هاګن	۴۳,۰۹۴	۵,۴۵۰,۶۶۱	۱۲۶	۳,۶	۲۶,۸	۶۹,۶
۶	آلمان	برلین	۳۵۷,۰۲۲	۸۲,۴۲۲,۲۹۹	۲۳۱	۲,۶	۳۴,۶	۶۲,۹
۷	استوني	تالین	۴۵,۱۰۰	۱,۳۲۴,۳۳۳	۲۹	۹,۰	۳۱,۷	۵۹,۳
۸	فنلند	هلسنکي	۳۳۸,۱۴۵	۵,۲۳۱,۳۷۲	۱۵	۶,۱	۲۷,۵	۶۶,۴
۹	فرانسه	پاریس	۵۵۰,۱۰۰	۶۰,۸۷۶,۱۳۶	۱۱۱	۱,۵	۲۵,۱	۷۳,۴
۱۰	یونان	اتن	۱۳۱,۹۹۰	۱۰,۶۸۸,۰۵۸	۸۱	۱۷,۵	۲۲,۵	۵۹,۹
۱۱	هنګري	بوداپست	۹۳,۰۳۲	۹,۹۸۱,۳۳۴	۱۰۷	۶,۸	۳۴,۴	۵۸,۸
۱۲	ایرلند	دوبلین	۷۰,۲۸۴	۴,۰۶۲,۲۳۵	۵۸	۸,۵	۳۰,۰	۶۱,۵
۱۳	ایسلند	ریکجاویک	۱۰۳,۰۰۰	۲۹۹,۳۸۸	۳	۸,۶	۲۵,۲	۶۶,۲
۱۴	ایتالیا	روم	۳۰۱,۲۶۸	۵۸,۱۳۳,۵۰۹	۱۹۳	۵,۶	۳۲,۱	۶۲,۳
۱۵	کرواتي	زاګرب	۵۶,۵۳۸	۴,۴۹۴,۷۴۹	۷۹	۱۶,۴	۳۰,۹	۵۲,۶
۱۶	لاتویا	ریګا	۶۴,۶۰۰	۲,۲۷۴,۷۳۵	۳۵	۱۵,۵	۲۶,۴	۵۸,۱
۱۷	لیتواني	ویلنیوس	۶۵,۲۰۰	۳,۵۸۵,۹۰۶	۵۵	۲۰,۲	۳۶,۴	۴۳,۵
۱۸	لوکزامبورګ	لوکزامبورګ	۲,۵۸۶	۴۷۴,۴۱۳	۱۸۳	۳,۰	۲۸,۰	۶۹
۱۹	مقدونیه	سکوپیه	۲۵,۷۱۳	۲,۰۵۰,۵۵۴	۸۰	۲۱,۸	۴۰,۴	۳۷,۸
۲۰	مالتا	والیتا	۳۱۶	۴۰۰,۲۱۴	۱,۲۶۷	۲,۰	۲۶,۰	۷۲,۰
۲۱	مولداوي	کیشي نف	۳۳,۷۰۰	۴,۴۶۶,۷۰۶	۱۳۳	۴۵,۷	۱۴,۶	۳۹,۷
۲۲	مونتینګرو	پدګوریکا	۱۳,۸۱۲	۶۳۰,۵۴۸	۴۶	۲,۰	۳۰,۰	۶۸,۰
۲۳	هالند	امستردام	۴۱,۵۲۶	۱۶,۴۹۱,۴۶۱	۳۹۷	۳,۲	۲۲,۰	۷۴,۸
۲۴	ناروي	اوسلو	۳۲۳,۸۷۷	۴,۶۱۰,۸۲۰	۱۴	۴,۱	۲۱,۸	۷۴,۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

گڼه	هېوادونه	عمومیات				په ۲۰۰۱ م. کال کې په مختلفو برخو کې د نفوسو د بوختیا فیصدي		
		پلازمېنه	پرخوالی په کیلو متر مربع سره	په ۲۰۰٦ م کال کې د نفوسو شمېر	په یو کیلو متر مربع کې د نفوسو تراکم	کرنه	صنعت	خدمتونه
۲۵	اوکراین	کیف	۶۰۳,۷۰۰	۴۶,۷۱۰,۸۱۶	۷۷	۲۶,۱	۲۷,۴	۴۶,۵
۲۶	اتریش	ویانا	۸۳,۸۵۹	۸,۱۹۲,۸۱۸	۹۸	۶,۴	۳۱,۳	۶۲,۳
۲۷	پولند	وارسا	۳۲۳,۲۵۰	۳۸,۵۳۶,۸۶۹	۱۱۹	۱۹,۰	۳۱,۷	۴۹,۳
۲۸	پرتگال	لزبون	۹۱,۹۸۲	۱۰,۶۰۵,۸۱۷	۱۱۵	۱۲,۳	۳۵,۲	۵۲,۵
۲۹	رومانیه	بوخارست	۲۳۸,۳۹۱	۲۲,۳۰۳,۵۵۲	۹۴	۴۱,۷	۲۸,۱	۳۰,۲
۳۰	روسیه	مسکو	۱۷,۰۷۵,۴۰۰	۱۴۲,۸۹۳,۵۴۰	۸	۱۱,۶	۲۹,۶	۵۸,۸
۳۱	صربیا	بلګراد	۸۸,۳۶۱	۹,۳۹۴,۴۱۱	۱۰۶	۲۹,۷	۳۲,۹	۳۷,۴
۳۲	سلووینیا	لیوبلیانا	۲۰,۲۵۶	۲,۰۱۰,۳۴۷	۹۹	۱۱,۰	۳۷,۶	۵۱,۴
۳۳	سلواک	براتیسلاوا	۴۹,۰۱۲	۵,۴۳۹,۴۴۸	۱۱۱	۷,۶	۳۸,۰	۵۴,۴
۳۴	اسپانیا	مادرید	۵۰۵,۹۹۲	۴۰,۳۹۷,۸۴۲	۸۰	۶,۹	۳۰,۹	۶۲,۲
۳۵	چک	پراګ	۷۸,۸۶۴	۱۰,۲۳۵,۴۵۵	۱۳۰	۵,۱	۳۹,۱	۵۵,۹
۳۶	بریتانیا	لندن	۲۴۴,۱۰۱	۶۰,۶۰۹,۱۵۳	۲۴۸	۱,۶	۲۵,۴	۷۳,۱
۳۷	سپینه روسیه	مینسک	۲۰۷,۶۰۰	۱۰,۲۹۳,۰۱۱	۵۰	۱۹,۷	۴۰,۶	۳۹,۷
۳۸	سویدن	ستکهلم	۴۴۹,۹۶۴	۹,۰۱۶,۵۹۶	۲۰	۲,۶	۲۵,۵	۷۱,۹
۳۹	سویس	برن	۴۱,۲۸۴	۷,۵۲۳,۹۳۴	۱۸۲	۴,۶	۲۶,۷	۶۸,۷
۴۰	سان مرینو	سان مرینو	۶۱	۳۰۲۰۰	۴۶۷,۲			
۴۱	اندورا	اندورا لاولا	۴۵۳	۶۹۸۶۵	۱۵۴			
۴۲	موناکو	موناکو	۱,۹۵	۳۲۸۰۰	۱۶۱,۳			
۴۳	لختن شبتن	وادوز	۱۶۰	۳۵۱۰۰	۲۱۲,۹			
۴۴	واتیکان	واتیکان سیتي	۰,۴۴	۹۲۰	۲۰۴			
۴۵	آذربایجان	باکو	۸۶۶۰۰	۸۴۷۴۰۰	۹۴,۵			
۴۶	ارمنستان	ایروان	۲۹۸۰۰	۲۹۷۶۰۰۰	۱۱۱,۹			
۴۷	ګرجستان	تفلیس	۶۹۷۰۰	۴۴۷۴۰۰۰	۷۱,۶			

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم څپرکی

د امريکا براعظم

په دې څپرکي کې لولو:

۱، ۲ موقعيت
د امريکا لويه وچه
الف ــ د امريکا د لويې وچې څلورخواوې او ويش
ب ــ د امريکا کشف
۲، ۲ ــ طبيعي جغرافيه
الف ــ غرونه
ب ــ سيندونه
ج ــ جهيلونه
د ــ سمندرګي (بحيرې)
هـ ــ خليجونه
و ــ اقليم
۳، ۲ ــ سياسي جغرافيه
٤، ۲ ــ بشري جغرافيه
٥، ۲ ــ اقتصادي جغرافيه
٦، ۲ ــ مواصلاتي جغرافيه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دویم څپرکي موخې

ګرانو زده کوونکو! د دې څپرکي له لاندنیو علمي موخو (هدفونو) سره آشنا شئ:

ـ د امریکا لویه وچه له جغرافیایي موقعیت سره.

ـ د امریکا د لویه وچه د مهمو لوړو، ژورو (غرونو، سیندونو، سمندرګیو، جهیلونو، خلیجونو) سره.

ـ د امریکا د لویه وچه له اقلیم سره.

ـ د امریکا د لویه وچه له سیاسي جغرافیې سره.

ـ د امریکا د لویه وچه له اقتصادي جغرافیې سره (کرنه، صنعت، سوداګری او حمل و نقل).

ـ زده کوونکي دې د دې څپرکي په لوستلو سره لاندې مهارتونه حاصل کړي:

ـ د نقشې پر مخ د امریکا د لویې وچې موقعیت معلومول.

ـ د نقشې پر مخ د مهمو غرونو، سیندونو، سمندرګیو او جهیلونو معلومول.

ـ د نقشې پر مخ د امریکا د لویې وچې د هیوادونو معلومول.

ـ د انسانانو په ژوندکې د حمل و نقل د ارزښت نتیجې توضیح کول.

شپاړسم لوست

د امریکا د لویې وچې د جغرافیایي موقعیت په هکله څه پوهیږئ؟

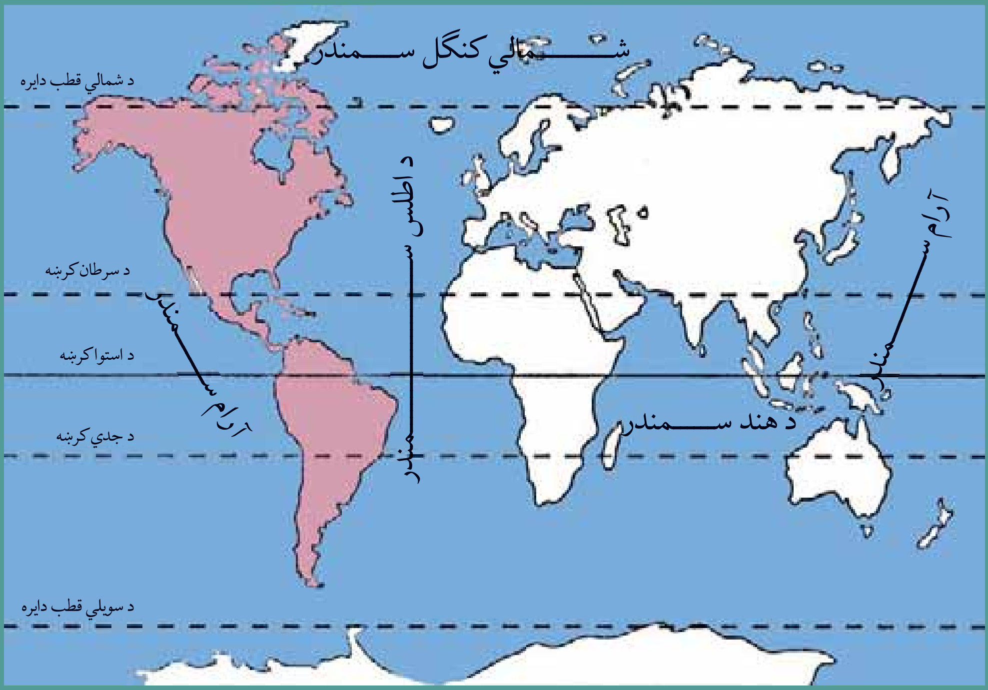

د امریکا لویه وچه د نړۍ په نقشه کې

د امریکا له لویې وچې څخه کوم سمندرونه چاپېر شوي دي؟

۲ - ۱ موقعیت:

الف: خلور خواوې: د امریکا لویه وچه د ۳۰ درجو او ۱۷۰ درجو لویدیځو طول البلدونو او د ۸٤ درجو شمالي عرض البلد او د ۵۵ درجو جنوبي عرض البلد ترمنځ موقعیت لري.

دا لویه وچه د شمال لخوا په شمالي کنګل سمندر، د جنوب لخوا د Derik دریک په ابناء (چې د انترکتیکا او د امریکا ترمنځ بیلوونکې پوله ده: په ختیځ کې د اطلس په سمندر چې د اروپا او افریقا لویې وچې یې د امریکا د لویې وچې څخه بیلې کړې او په لویدیځ کې د آرام سمندر (بحرالکاهل) او د بیرنګ د آبناء سره چې د ۸۵ کیلومترو په واټن الاسکا د روسیې څخه بیلوي نښتې ده.

پرخوالی (مساحت) یې ۴۲٫۳ میلیون کیلومتر مربع ته رسیږي.

د امریکا د لویې وچې ډیره لیرې شمالي نقطه شمالي قطب او جنوبي ډیره لیرې نقطه یې د کېپ هارن -Cape Horn دماغه ده. اوږدوالی یې له شمال څخه جنوب ته ۱۵۰۰۰ کیلومتره دی. او سوریې له ختیځ څخه لویدیځ ته په مختلفو برخو کې سره توپیر لري.

د امریکا د لویې وچې ویش:

د امریکا لویه وچه له شمال څخه جنوب لورته په درې برخو ویشل شویده چې د شمالي امریکا، منځنۍ امریکا اوجنوبي امریکا څخه عبارت دي. د امریکا لویه وچه له شمال څخه جنوب لورته اوږده پرته ده. په شمالي امریکا کې دوه هیوادونه کانادا او متحده ایالتونه موقعیت لری، چې د شمالي قطب څخه د مکسیکو ترهیواد پورې غزیدلې ده. منځنۍ امریکا د

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمالي امريکا او جنوبي امريکا ترمنځ پرته ده، منځنۍ امريکا د شمال لخوا متحده ایالاتو سره او په جنوب کې د جنوبي امريکا سره ګډه پوله لري او د پانامې کانال دکارابین سمندرګی د آرام سمندرسره نښلوي او منځنۍ امريکا د جنوبي امريکا څخه بیلوي.

جنوبي امريکا په جنوبي نیمه کره کې د شمالي عرض البلد د ۱۲ درجو څخه د جنوبي عرض البلد تر ۵۵ درجو پورې موقعیت لري. اوپه شمالي نیمه کره کې یې ډېره لږه برخه پرته ده. جنوبي امريکا د منځنۍ امريکا په جنوب کې د مثلث په بڼه موقعیت لري، چې راس یې د دریک (Derik) ابنا په لوري او قاعده یې د کارابین په سمندرګي او په منځنۍ امريکا کې موقعیت لري.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي او د ورکړ شوي نقشې څخه په ګټه اخیستنې سره دې د امريکا د لویې وچې موقعیت د طول البلدونو او عرض البلدونو پر بنسټ وټاکي او تمرین کړي.

پوښتنې

لاندې جملې بشپړې کړئ

۱_ د امريکا لویه وچه .... کیلومتره مربع پراخوالی لري؟

۲_ د .... ابناء جنوبي امريکا د انتارکتیکا د لویې وچې څخه بیلوي؟

۳_ د امريکا د لویې وچې او د اسیا د لویې وچې ترمنځ .... بیلوونکې حد تشکیلوي.

٤_ د امريکا او اروپا د لویې وچې ترمنځ .... بیلونکی سرحد تشکیلوي.

د امریکا سیاسي نقشه

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د ورکړ شوي نقشې له مخې د شمالي، منځنۍ او جنوبي امريکا د هیوادونو نوموونه بیل بیل لیست کړئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې، په ټولګي کې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اولسم لوست

ب. د امریکا د لويې وچې د کشف په هکله څه پوهېږئ؟

د کرستف کولمب انځور

آیا د امریکا د کشف کوونکي د نوم سره آشنایي لرئ؟

کرستف کولمب ایتالوي بیړۍ چلوونکي ته د ځمکې د کرویت په هکله د مسلمانانو د لیکنو پربنسټ په ۱۴۹۲ م کال کې د اسپانیې د پاچا لخوا دنده ورکړل شوه چې، د لویدیځ پرلور، هندوستان ته سفر وکړي او کومه شتمني چې هلته وه لاس ته راوړي. خو کولمب خپل سفر پیل کړ هغه ځای ته ورسید چې هغه یې د غرب الهند په نامه یاد کړ، او لومړنۍ سیمه چې هلته پلې شو هغه یې د سان سالوا دور (مقدس نجات ورکونکي) په نامه یاده کړه (چې د بهاما د ټاپوګانو له ډلې څخه وه). کولمب فکر کاوه چې آسیا او هند ته رسیدلی دی او خپلو ملګروته یې هدایت ورکړ چې د ټاپو ګانو په پلټنه پیل وکړي. کلمب درې ځلې نورهم د امریکا نوی وچې ته سفر وکړ.
د کلمب څخه وروسته بل بیړۍ چلوونکي د امریکو سپوچي په نوم د کولمبس لارې ته دوام ورکړ او د جنوبي عرض البلد تر ۵۲ درجو پورې د برازیل د هیواد غاړوته نږدې پرمخ ولاړ. دې بیړۍ چلوونکي د خپل سفر په هکله یوه مقاله ولیکله او هغه یې خپره کړه، وروسته بیا په ۱۵۰۲ م کې یوه جغرافیه پوه یو کتاب ولیکه او په هغه کې یې د امریکو سپو چې مقالې ته د خپل اثر په سریزه کې ځای ورکړ او چاپ یې کړ. په ۱۵۰۷ م کال کې نوموړی کتاب په لاتیني ژبه وژباړل شو، چې په سریزه کې یې یوه جغرافیه پوه وړاندیز وکړ چې د وچې دا ټوټه دې، د هغه د کشف کوونکي په نوم امریکا ونومول شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لومړيو کې د امريکا نوم د استواد کرښې د جنوب برخې ته استعماليده، چې کولمبس هغه ځای ته سفر نه وکړی، خو وروسته يې شمالي برخه هم په برکې ونيوه او په جغرافيه کې لومړی ځل گردهارد مرکاتور په ۱۵۳۸ م کال کې په خپله مشهوره نقشه کې د امريکا نوم ټولې لويديځې نيمې کرې ته استعمال کړ. له هغه وخت څخه يې وروسته تر نه پورې دا نوې لويه وچه د امريکو په نوم، د امريکا لويه وچه نومولې ده.

د ټولگي دننه فعاليت

زده کوونکي دې په ډلو وويشل شي او لاندې پوښتنو ته دې ځواب ورکړي.

۱ـ کولمب ولې د هند د سفر لپاره د اروپا لويديځه لاره غوره کړه؟
۲ـ مسلمانو جغرافيه پوهانو د امريکا په کشف کولو کې څه رول درلود؟
۳ـ جغرافيه پوهانو ولې دا نوې لويه وچه د امريکا په نوم ونوموله؟

پوښتنې

۱ـ امريکا ته د کرستف کولمب د سفر موخه څه وه؟
۲ـ د امريکو سپوچي په خپل سمندري سفر کې کوم ځای کشف کړ؟
۳ـ لومړی ځل کوم جغرافيه پوه نوموړې نوې لويه وچه د امريکا په نوم ونوموله؟
٤ـ په لومړيو کې د امريکا کلمه د امريکا د لويې وچې کومې برخې ته استعماليده؟

له ټولگي څخه بهر فعاليت

د امريکو د سفر لوری د نقشې له مخې رسم کړئ، او څرگنده کړئ چې هغه کوم لوی کار ترسره کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتلسم لوست

۲، ۲ طبيعي جغرافيه

راکي غرونه

دراتلونکي مخ نقشه په غور وګورئ او وواياست چې غرونه دې لويې وچې په کومه برخه کې موقعيت لري؟

الف ـ دامريکا د لويې وچې دغرونو په هکله څه پوهيږئ؟

۱ ـ پخواني ټيټ زاړه غرونه

د اپالاش غرونه (Appalachian)

دشمالي امريکا د متحده ايالتونو په ختيځه برخه کې ټيټ غرونه شته ، چې د جيولوژۍ په لومړۍ دورې پورې اړه لري، د وخت په تيريدلو سره يې لوړوالى لږ شوى اوپه اوسني وخت کې د ګردو لوړوځوکو، ځوړلرونکو لمنو او پراخو واديو لرونکي دي. دا غرونه د شمال له ختيځ څخه د جنوب لويديځ په لور د ۱۵۰۰ کيلومترو په اوږدوالي غزيدلي دي او لوړه څوکه يې بلک دام Black Dame ده چې ۲۰٤٤ متره لوړوالى لري.

۲ ـ لوړ او ځوان غرونه

د راکي Rocky يا روشوز غرونه:

د آرام سمندر د غاړې په اوږدوکې له شمال څخه جنوب ته غزيدلي دي او د جيولوژۍ په دريمې دورې پورې اړه لري. دا غرونه ځوان او ډير لوړ دي، چې په ځينو سيمو کې يې لوړوالى ٦۰۰۰ متروته هم رسيږي، لوړه څوکه يې مک کينلى Mickinley په الاسکاکې ٦۱۹۳ متره لوړوالى

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري. د نوموړي غره په شمالي او جنوبي برخو کې فعال او غلي شوي اور غورځوونې (آتشفشان) شته دي چې درنې زلزلې هم په هغو کې ژر، ژر رامنځ ته کيږي. لکه چې دارنګه په ۱۹۶٤ م کال کې د شلمې پيړۍ لويه زلزله په الاسکا کې منځته راغله. د اپالاش او راکي غرونو د لړيو ترمنځ هوارې ځمکې او پراخې جلګې شته.

د شمالي امريکا د لوېې وچې طبيعي نقشه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د انديز غرونه (Andes)

د انديز غرونه د دې سيمې د اصلي اوسيدونکو په ژبه د شاتو د غرونو معنا لري. د غرونو دا لړۍ په جنوبي امريکا کې د آرام سمندر د غاړې په اوږدوکې له شمال څخه د جنوب لورته ۸۰۰۰ کيلومترو په اوږدوالي غزيدلې ده او لوړه څوکه يې اکانکاګوا Aconcagua په ارجنتاين کې ۶۹۶۰ متره لوړه ده. د دې ځوانو غرونو د جوړښت په پروسه کې اورغورځونې، عمودي حرکتونه او ورانوونکې زلزلې لاتر اوسه هم دوام لري. لکه چې دارنګه په ۱۹۶۰ م کال کې د انديز د غرونو په جنوبي برخه کې ډېره درنه زلزله وشوه چې د چيلي زلزلې په نامه ياديږي. د دې زلزلې په پايله کې غلې شوي اتشفشان هم په فعاليت پيل وکړ، د ساحلي وچې ځينې برخې تر اوبو لاندې شوې، د سمندر په ځينو برخو کې ټاپوګان د اوبو څخه بهر شول، او نوی ټاپوګان يې جوړ کړل.

د جنوبي امريکا د لويې وچې طبيعي نقشه

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په څو ډلو وویشل شي، او په مشوره دې دوه لاندني تصویرونه په غور سره وګوري، د راکي د ځوانو غرونو او د اپلاش د زړو غرونو ترمنځ ورته والی او توپیرونه دې په ګډه مشورې سره ولیکي او ټولګي والوته دې یې وړاندې کړي.

راکي غرونه

د اپلاش غرونه

پوښتنې

د سمو پوښتنو لپاره د (س) توری او د ناسمو پوښتنو لپاره د (ن) توری ولیکئ.

۱ ـ د اپلاش غرونه د جیولوجی د لومړي دوران د غرونو له ډلې څخه دی ( )

۲ ـ د راکي د غرونو لړی د شمال ختیځ څخه د جنوب لویدیځ لور ته پرته ده ( )

لاندې جملې بشپړې کړئ.

۱ ـ د امریکا د لویې وچې ډیر لوړ غرونه .... دي.

۲ ـ د راکي د غرونو ډیره لوړه څوکه د .... په نوم په .... کې موقعیت لري.

۳ ـ د اندیز د غرونو ډیره لوړه څوکه د .... په نوم په .... کې موقعیت لري.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د امریکا د لیکنې پرته نقشه رسم یا کاپي کړئ او د غرونو نومونه یې په ټاکلي ځای کې ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

نولسم لوست

ب- د امریکا د سیندونو په هکله څه پوهیږئ؟

د میسي سي پي سیند

د میسي سي پي سیند ولې په دې نوم نومول شوی دی؟

د شمالي امریکا سیندونه

په شمالي امریکا کې له اوبو ډک سیندونه شته، چې له یوې خوا د بېړۍ چلولو او د مالونو په لیږدیدلو کې گټور دي، او له بلې خوا یې د کرنې په برخه کې ډیرې آسانتیاوې رامنځته کړېدي. د شمالي امریکا د اتلانتیک د سمندر د حوزې ډیر لوی سیند د میسی سی پی (Mississippi) سیند دی چې د هندي بومي (اصلي) اوسیدونکو په ژبه د لوی سیند معنا لري. دا سیند د مینیسوتا (Minnesota) د ځنگلونو د ایتاسکا له جهیل څخه سرچینه اخلي، اوپه هوارو او پراخه دښتوکې جنوب لورته بهیږي، د بهیر په منځنۍ برخه کې ورسره له ښي خوا څخه ډیر لوی مرستیال د میسوری (Missouri) سیند یوځای کیږي. د میسوري سیند د هندي بومي (اصلي) اوسیدونکو په ژبه د خړو یا ختینو اوبو معنا لري.

د میسي سي پي د سیند اوږدوالی د میسوري د سیند له سرچینې څخه تر مصبه (خولې) د مکسیکو په خلیج کې (٦٤٢٠) کیلومتره دی، چې د اوږدوالي له پلوه د نیل او امازون څخه وروسته دی. د چپ اړخ لوی مرستیال یې د اوهایو (Ohio) سیند دی، چې د اپالاش له غرونو څخه سرچینه اخلي او زیاتې اوبه لري. د میسي سي پي سیند زیاتې شگې او ختې د ځان سره راوړي اوپه مصب (خوله) کې یې لویه دلتا جوړه کړې چې هرکال ۱۰۰ متره د مکسیکو د خلیج خواته مخکې ته ځي. دا سیند له خپلو ټولو مرستیالانو سره څه ناڅه ۲۰۰۰۰ کیلومتره د بېړۍ چلولو وړ دی او د کرنې په برخه کې ورڅخه هم گټه اخیستل کیږي.

د شمالي امريکا د سيندونو نقشه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سنت لارنس سیند (St.Lawrence پنځگوني جهیلونه د اتلانتیک له سمندر سره نښلوي.
دا سیند د کنګل کېدلو له امله ټول کال د بېړیو چلولو وړ نه دی. دشمالي کنګل سمندر (Arctic
ocean) د حوزې سیندونه له واورو څخه سرچینه اخلي او د کال زیات وخت کنګل وي. د دې
حوزې ډېر لوی سیند د میکنزي(Mackenzie) سیند دی چې د اتابسکا (Athabasca) له
سیند څخه سرچینه اخلي او مصب(خوله) یې په شمال کې د بیو فورت (Beaufort) په سمندرګي
کې ده. دا سیند د شمالي امریکا د یوه څېړونکي ماکینزي په نوم نومول شوی دی.
د آرام سمندر (الکاهل بحر) د حوزې سیندونه نسبتاً لنډ، لږ لوړوالی او د چټک بهیر لرونکي
دي. د دې حوزې لوی سیندونه کلمبیا Columbia او کلورادو Colorado دي. دا سیندونه د
راکي له غرونو څخه سر چینه اخلي او په آرام سمندرکې تويیږي. د کلورادو سیند ژوره وادي چې
دیوالونه یې عمودي دي منځته راوړې، سرچینه یې بارانونه او واورې تشکیلوي او د مکسیکو په هیواد
کې د کلفورنیا په خلیج کې تويیږي. د دې سیند اوږدوالی ٤٥٠ کیلومتره دی، اوبه یې خټينې او سرې
دي، نو ځکه اسپانویانوهغه د کلورادو په نامه نومولی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې د ښوونکي د لارښوونې لاندې په ډلو وویشل شي او هره ډله دې د لاندې مطالبو په هکله بحث او خبرې وکړي او دامریکا په نقشه کې دې یې وښیي:

_ د میسي سي پي سیند
_ د میکنزي سیند
_ د کلورادو سیند
_ د سنت لارنس سیند

پوښتنې

لاندې جملې په مناسبو کلمو ډکې کړئ.

۱_ د میسي سي پي د سیند له ....څخه سرچینه اخلي.
۲_ د میسي سي پي سیند د چپ اړخ لوی مرستیال............. دی.

لنډ ځواب ورکړئ

۱_ د شمالي کنګل سمندر د حوزې د لویو سیندونو نومونه وواياست؟
۲_ د کلورادو د سیند اوبه چیرې تویږي؟
۳_ د میسي سی پي سیند د اوږدوالي له پلوه په نړۍ کې کوم مقام لري؟
٤_ د کلمبیا د سیند مصب چیرې دی؟
٥_ د اتلانتیک سمندر د حوزې د مهمو سیندونو نومونه وواياست؟

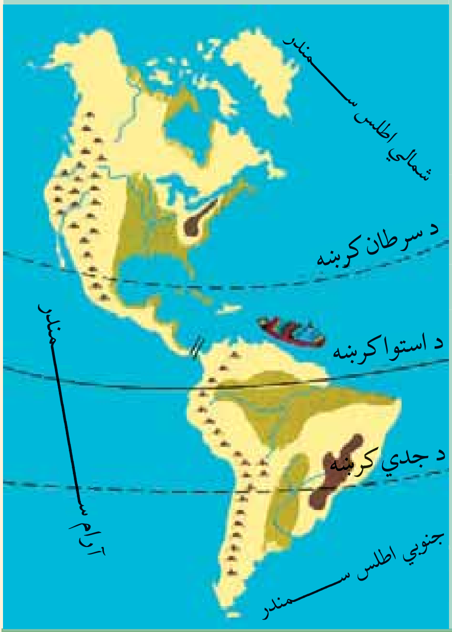

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د امریکا د لیکنې پرته (سپینه) ورکړ شوي نقشه رسم یا کاپي کړئ اوپه هغې کې د سیندونو نومونه ولیکئ او د جغرافیې په راتلونکي لوست کې یې زده کوونکو ته وښیاست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شلم لوست

د جنوبی امریکا سیندونه

د سویلي امریکا سیندونه

ستاسو له نظره ولې په جنوبي امریکا کې له اوبو څخه ډک سیندونه شته؟

د استوايي سيمو ډیر اورښتونه د دې سبب شوي چې په دې لویه وچه کې زيات او اوبو څخه ډک سیندونه منځته راشي. د انديز غرونه د جنوبي امريکا په لويديځه غاړه کې اوږده پراته دي چې د دې قطعې د ختيځې حوزې ترمنځ د اوبو دويش پولې په توگه گڼل کيږي.

د انديز د غرونو د ختيځې برخې د ټولو لويو سيندونو اوبه د اتلانتيک سمندر ته تويږي. د دې وچې د سيندونو اساسي سرچينه سيمه ايز بارانونه دي، چې د امازون په حوزه کې هره ورځ اورې اوبه دوامداره توگه د سيندونو اوبه زياتوي. د امازون سيند د نړۍ د ډيرو زياتو اوبو لرونکی سيند دی.

د امازون د سيند اوږدوالی د هغه له مرستيال د يوکايالي Ucayali له سيند سره (د پيرويه هيوادکې) ۶۴۸۰ کيلومتره دی اوبه اتلانتيک سمندرکې تويږي، چې په دې توگه د نيل له سيند څخه وروسته دوهم مقام لري. دا سيند له هوارو سيمو تيريږي، ډيرې لرې څوړې لري او دخپل بهير په اوږدوکې څه ناڅه د ۵۰۰ مرستيالانو سره يوځای کيږي، نو ځکه ټول کال له اوبو څخه ډک وي او د مستيدو لوړه اندازه يې د جنوبي نيمې کرې د اوړي د موسم اخير وي. د امازون د سيند ټوله حوزه استوايي ځنگلونو پوښلې ده چې د ربړ ونې يې د اقتصادي مهمو پيداوارو څخه دي. د ښی غاړې لوی مرستيال يې د ماديرا Madeira سيند او د کيڼې غاړې مرستيال يې د نگرو Negro سيند دی. د سيند زيات ژور والی او زياتې اوبه د دې سبب شوی چې د زرگونو کيلومترو د واټن په وهلو سره بيړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددغه سيند په بهير کې تګ او راتګ وکړي.

د امازون کلمه د سيمه ايزو خلکو په ژبه ډېر زوړ او غړ لرونکو اوبو په معنا ده. په دې سيند کې د سمندري مد په وخت کې څپې عمودا د پنځومترو په لوړوالي په ډېر لوړ غړ د سيند د اوبو د حرکت په خلاف پورته حرکت کوي او د شور او زوړ د منځته راتلو سبب کيږي. د جنوبي امريکا نور لوی او د اوبو ډک سيندونه د پارانا Parana او اورينوکو Orinoco سيندونه دي. د پارانا سيند خپلې اوبه د برازيل د غرونو له لويديځو لمنو او د هغه د ننيو هواړو سيمو څخه اخلي. اوږدوالی يې ٤٧٠٠ کيلومتره دی او د اتلانتيک په سمندرکې توييږي. دګيانا Guiyana د غرونو شمالي لمنې او د اورينوکو هواری د اورينوکو د سيند حوزه جوړوي. نوموړی سيند له هواړو ځمکو څخه تيريږي، اوږدوالی يې ٢٧٣٠ کيلومتره دی او د بيړيو چلولو وړ دی.

د اورينوکو د سيند د يوه مرستيال په بهير کې د انجيل ځروبی د ونزويلا په هيواد کې پروت دی چې د نړۍ ډير لوړ ځروبې ګڼل کيږي او لوړوالی يې ١٠٥٤ مترو ته رسيږي.

د ټولګي دننه فعاليت

زده کوونکي دې په ډلو وويشل شي. هره ډله دې په لاندې موضوعاتو بحث او خبرې وکړي او پايلې دې يې ټولګي والوته ووايي.

د امازون، پارانا او اورينوکو د سيندونو سرچينه او مصب چيرې دي او څه اقتصادي ارزښت لري.

پوښتنې

١ـ سم ځوابونه د (س) په توري او غلط ځوابونه د (ن) په توري نښه کړئ.

- د امازون سيند د اوبو د حجم له پلوه د نړۍ لوی سيند دی ( )
- د پارانا د سيند اوبه د اتلانتيک سمندر ته توييږي. ( )

٢ـ سم ځواب په نښه کړئ

- د نړۍ ډير لوړ ځروبی په لاندې کوم يوه هيواد کې دی؟

الف ـ ارجنتاين　　ب ـ برازيل　　ج ـ ونزويلا　　د ـ اکوادور

٣ـ د اورينوکو سيند چيرې توييږي؟

الف ـ د مکسيکو په خليج کې　　ب ـ د اتلانتيک په سمندرکې
ج ـ په ارام سمندرکې　　د ـ دکارابين په سمندرګي کې

٤ـ لاندې جملې په مناسبو کلمو ډکې کړئ.

ـ د امازون د سيند سرچينه د .... تشکيلوي.

ـ د امازون د سيند دښي غاړې لوی مرستيال .... او د کيڼې غاړې لوی مرستيال يې .... دی.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

د (٦٤) مخ د امريکا له ليکنې پرته نقشه انځور او يا کاپي کړئ او په هغې کې د سيندونو نومونه وليکئ او د جغرافيې په راتلونکي ساعت کې يې ټولګيوالوته وښياست.

ج- دامریکا د جهیلونو په هکله څه پوهیږئ؟

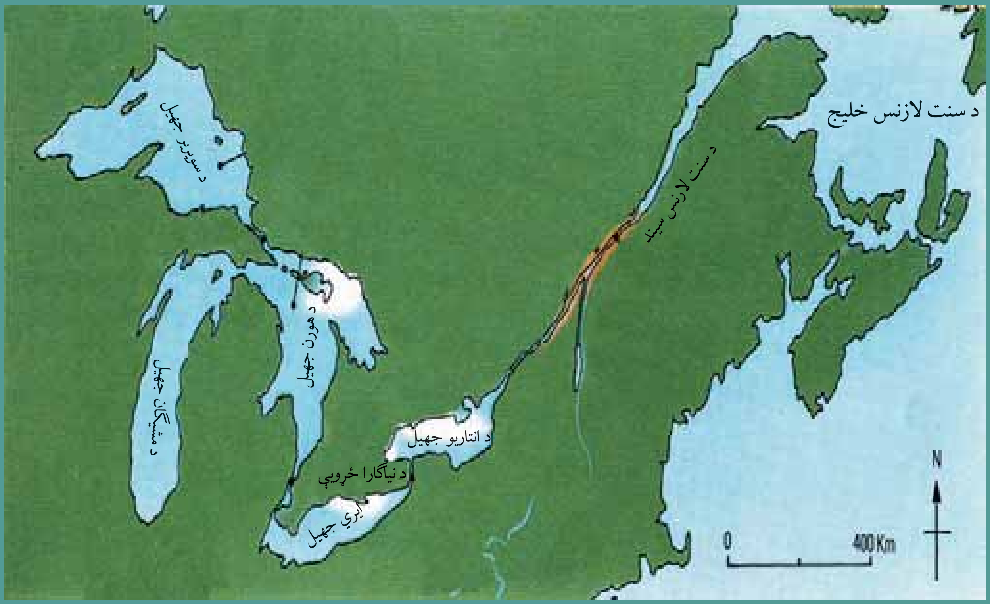

د شمالي امریکا د پنځه ګونو جهیلونو نقشه

ستاسو له نظره د امریکا د جهیلونو په منځ ته راتګ کې اغیزمن عوامل کوم دی؟

په تیرو لوستونو کې د جهیلونو له اصطلاح سره آشنا شوي یاست. د امریکا په لویه وچه کې د طبیعي ځانګړتیاو پر بنسټ زیات جهیلونه شته دي. د شمالي امریکا لوی جهیلونه سوپریر(Superior) ۸۳۲۷۰ کیلومترمربع، مشیګان(Michigan) ۵۸۲۰ کیلومتر مربع، هورن(Huron) ۶۰۷۰۰ کیلومترمربع، ایري(Eerie) ۲۵۶۸۰ کیلومتر مربع او انتاریو Ontario چې ۱۹۲۳۰ کیلومتره مربع دی. د انتیاریو جهیل د سنت لورنس Sent Laurence د سیند په وسیله د سنت لورنس د خلیج او د اتلانتیک له سمندر سره نښتی دی.

د سوپریر جهیل د پراخوالي له پلوه ډېر پراخه او د خوږو اوبو د درلودلو له امله په نړۍ کې لومړنی مقام لري. دا جهیلونه د کنګلونو (یخچالونو) په سبب منځته راغلي او د اوبو سطحه یې سره توپیر لري. د سوپریر، هورن او مشیګان جهیلونه د کوچنیو آبناء ګانو په وسیله یو له بل سره نښتي دي، خو د ایري جهیل بیل دی او د انتاریو جهیل د سنت لورنس د سیند په وسیله د اتلانتیک له سمندر سره نښتی دی. دنیاګارا څروبې ته په بومي ژبه نیاګارا (زوږ او غږ لرونکې) اوبه وایي چې د نیاګارا د سیند په بهیر کې چې د أیری او انتاریو جهیلونه سره نښلوي رامنځ ته شوی دی چې اوبه یې له شمال څخه جنوب لورته یعنې دکانادا له هیواد څخه د متحده ایالاتو خاورې ته تویږي. په همدې برخه کې د اوبو د بریښنا ستیشن هم جوړ شوی دی چې په دواړو هیوادونو کانادا او متحده ایالاتو پورې اړه لري. د دې جهیلونو اوبه د بیړیو چلولو وړ دي او د مشیګان جهیل د کانال په واسطه د میسي سي پي د سیند سره هم نښلول شوی دی. د متحده ایالاتو د لویدیځ او جنوب لویدیځ جهیلونه تقریبا سمندر ته لار نه لري

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د دې حوزې لوی جهیل د گریت سالت Great Salt په نوم یادیږي.

د سپوږمکۍ په وسیله د جهیل تصویر

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکاناډا د هیواد جهیلونه زیاتره دکنګلونو (یخچالونو) تر اغیزې لاندې دي. دې جهیلونو د ۱۰۰۰۰ کیلومترو مربعو په پراخوالي د لوارنت پلیتو Laurent Plateau لوړې له جنوب ختیځ، جنوب او جنوب لویدیځ لوري راچاپیره کړې دي. د (۶۲) مخ نقشې ته پام وکړئ.

لومړی ګڼه جدول: دکانادا د هیواد نور جهیلونه (اضافي معلومات)

ګڼه	د جهیل نوم	موقعیت	د اوبو ډول
۱	ګریت بیر Great Bear	کانادا	یخچالي او دخوږو اوبو لرونکی
۲	ګریت سلیو Great Slave	کانادا	یخچالي او د خوږو اوبو لرونکی
۳	وینی پګ Winnipeg	کانادا	یخچالي او د خوږو اوبو لرونکی
٤	منی توبا Manitoba	کانادا	یخچالي او د خوږو اوبو لرونکی

د دې جهیلونو لومړنی بستر د یخچالي پروسې پورې اړه لري. تقریبا د کاناډا د هیواد ټولو سیندونو له جهیلونو څخه سرچینه اخیستې اویو شمیر یې مخکې له دې چې سمندرونو اویا د هدسن خلیج ته ورسیږي د لس ګونو جهیلي سیمو څخه تیریږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په منځنۍ امریکا کې تکتونیکي ژورو، غرونه سره جلا کړي دي او پراخه او ژور جهیلونه یې منځته راوړي دي د ټولو لوی یې د نیکاراګوا Nicaragua جهیل دی چې ۱٦۷ کیلومتره اوږدوالی او ۷۰ متره ژور والی لري چې د نیکاراګوا د هیواد په لویدیځ کې موقعیت لري. دا جهیل د فعالو او غیرو فعالو اتشفشاني ټاپوګانو لرونکی هم دی. په جنوبي امریکا کې د بولیویا او پیرو د هیوادونو په پوله کې د تي تي کاکا Titicaca جهیل چې د سمندر له سطحې څخه ۳۸۱۲ متره لوړوالی لري، پروت دی چې د دې لویې وچې ډیر لوړ جهیل شمیرل کیږي.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي او لاندې پوښتنو ته دې د (۶۲) او (۶۵) مخ د نقشې په اساس ځواب ورکړي او د هرې ډلې استاذی دې د خپل کار پایلې ټولګي والوته ولولي.

۱ــ د کانادا د هیواد د جهیلونو موقعیت په نقشې کې وټاکئ؟

۲ــ د متحده ایالاتو د جهیلونو موقعیت په نقشې کې وټاکئ؟

۳ــ د منځنۍ امریکا د جهیلونو موقعیت په نقشه کې وټاکئ؟

٤ــ د جنوبي امریکا د جهیلونو موقعیت په نقشه کې وټاکئ؟

پوښتنې

۱ــ د شمالي امریکا لوی جهیلونه کوم دي؟

۲ــ د کانادا د هیواد لوی جهیلونه کوم دي؟

۳ــ ولې د ځینو جهیلونو اوبه خوږې او د ځینو مالګینې وي؟

٤ــ د امریکا د لویې وچې ډیر لوړ جهیل کوم دی؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د امریکا د لویې وچې طبیعي نقشه د (٦٤) مخ څخه کاپي یا انځور کړئ او د جهیلونو نومونه یې ولیکئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې ټولګیوالوته وښیاست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه ویشتم لوست

د- د امریکا د سمندرګیو په هکله څۀ پوهیږئ؟

د کارابین سمندرګی

سمندرګي څه اقتصادي ارزښت لري؟

دامریکا د لویې وچې له شاوخوا پراخه اوبه چاپیره شوې دي او ډیر سمندرګي لري.

د دې لویې وچې ډیر لوی سمندرګی د کارابین سمندرګی دی، چې د غرب الهند د ټاپوګانو (د لوی انتیل د ټاپوګانو ځینې لکه کیوبا، هایتي، جامیکا، پورتوریکو او د کوچني انتیل ټاپوګان چې اورغورځونکي منشاء لري لکه ترینیداد او توباګو او داسې نور)، د منځنۍ امریکا د ختیځو غاړو او د جنوبي امریکا د شمالي غاړو ترمنځ پروت دی او پراخوالی (مساحت) یې ۱۹٤۳۰۰۰ کیلومترو مربعو ته رسیږي. دا سمندرګی د جغرافیایي موقعیت له مخې په استوایي عرض البلدونو کې د تودوخې د لوړې درجې (د سانتي ګراد ۲٤ څخه تر ۲۷ درجو) او د لرې مالګې د لرلو په سبب د سمندر له اوبو څخه توپیر کیږي. د کارابین سمندرګی د اقتصادي او ستراتیژیکي ځانګړي ارزښت لرونکی دی او د نړۍ د سمندري سوداګریزو د مهمو لارو په تګ لوري کې چې د اتلانتیک له سمندر څخه آرام سمندرته له پانامې د کانال څخه تیریږي او د ګڼه ګوڼې څخه ډیره ډکه د اوبو لاره ده، پروت دی. د دې سمندرګي غاړې لږ لوړوالی لري او لوی سوداګریزه بندرونه یې په غاړو کې جوړ شوي دي.

- د پانامې کانال په کوم هیواد کې پروت دی، کوم سمندرونه یې سره نښلولي او څه اقتصادي ارزښت

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري؟
دامریکا د لویې وچې شمالي او شمال ختیځ سمندرګي لکه د بیوفورت Beaufort سمندرګی د کانادا په شمال او د لابرادور Labrador سمندرګی د کانادا د هیواد په ختیځ کې د اقلیم له پلوه د شمال کنګل سمندر سره ورته والی لري. څه ناڅه ټول کال کنګل او د تودوخې درجه یې د سانتي ګراد د منفي ۵۰ درجو څخه کښته وي، او حتی دوبی یې له یوې نیمې څخه تر دوو میاشتو دوام کوي، کله کله یې د تودوخې درجه د سانتي ګراد د له ۱۰ درجو څخه پورته ځي، په همدې سبب د قطبي سمندرګیو په نوم یادیږي او یواځې دځیرنو لپاره بیړۍ پکې تګ اوراتګ کوي. په غاړو او ژورو برخوکې یې ځینې سمندري حیوانات لکه کبان ژوند کوي. د بیوفورت له سمندرګي څخه نفت هم رایستل ګیږي.
ـ د اسیا او امریکا د لویو وچو ترمنځ کوم سمندرګي او آبناء پراته دی؟
د الاسکا د ایالت په شمال لویدیځ کې د چوکاتسک یا چي چي (Chichi) سمندرګی پروت دی چې د کال زیاتره وخت کنګل وي. د شمالي امریکا او د اسیا د لویو وچو ترمنځ بل لوی سمندرګي د بیرنګ Bering په نوم د ۲۲۶۹۰۰۰ کیلومترمربع د پراخوالي په لرلوسره پروت دی. دا سمندرګی د بیرنګ د ابناء له لارې چې ۸۵ کیلومتر سور لري د شمالي کنګل سمندر سره نښلي. شمالي برخه یې د ژمي په اوږدوکې کنګل وي. خو جنوبي برخې یې نه کنګل کیږي او د بیړیو چلولو وړ دي.
(٦٢) مخ نقشې ته وګورئ.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په څو ډلو وویشل شي، او هره ډله دې د ٦٤ مخ نقشه انځور اویا کاپي کړي او نومونه دې په ټاکلو ځایونو کې ولیکي او د هرې ډلې استاذی دې هغه ټولګیوالوته وښیي.

پوښتنې

۱ـ دامریکا د لویې وچې کوم سمندرګی ټول کال د بیړیو چلولو وړ دی؟
۲ـ د کوم کانال له لارې، د اتلانتیک سمندر د ارام له سمندر سره نښلول شوی دی؟
۳ـ د بیرنګ سمندرګی د امریکا په کومه برخه کې پروت او کومې لویې وچې یې سره بیلې کړې دي؟
٤ـ د امریکا د لویې وچې شمالي سمندرګی د کارابین د سمندرګي سره پرتله کړئ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د امریکا له لیکنې پرته نقشه له (٦٤) مخ څخه کاپي کړئ، د سمندرګیو موقعیت پکې وټاکئ او د جغرافیې په راتلونکي درسي ساعت کې یې ټولګیوالوته وښیاست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هـ- د امریکا د لویې وچې د خلیجونو په هکله څه پوهیږئ؟

پورتنی نقشې ته وگورئ. ولې د امریکا په لویه وچه کې ډیر خلیجونه شته دي؟

د شمالي امریکا خلیجونه

دامریکا لویه وچه ډیر خلیجونه لري ځکه د دې لویې وچې ښه موقعیت د دوو سمندرگیو ترمنځ او د اوبو ننوتلو له کبله په وچه کې د ډیرو خلیجونو منځته راتگ سبب شوی دی.

په دې لویه وچه کې د سوداگرۍ او بیړیو جوړولو د صنعت پرمختیا هم د همدې خلیجونو د شتوالي له امله ده. د شمالي امریکا په جنوب ختیځ کې د مکسیکو خلیج پروت دی چې د فلوریدا د ټاپو وزمې په وسیله د اطلس (اتلانتیک) له سمندر څخه بیل شوی دی.

دې خلیج سربیره پردې چې د بیړیو چلولو لپاره یې ښه شرایط برابر کړي دي، په سواحلو کې یې د نفتو، طبیعي گازو او مالگو زیرمې هم ساتلې دي.

د گلف ستریم تود بهیر د مکسیکو د خلیج له سیمې تیریږي چې د سیمې د اقلیم د بدلون او د اوبو د سطحې د پورته کیدو سبب کیږي.

د دې سیمې بل لوی خلیج د مکسیکو د هیواد په ختیځ کې د کامپیچ Campeche خلیج دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شمالي امريكا په ختيځو غاړوکې د اطلس د سمندر اوبه په وچې کې ننوتلې چې په ځينو برخوکې يې ژور او په ځينو نورو برخو کې يې لږ ژور خليجونه منځته راوړي دي. دا خليجونه د فلوريدا د ټاپو وزمې څخه پيل او د بافين Baffin په سيمه کې خپل اعظمي سورته رسيږي. د کانادا شمالي خليجونه د اقليمي رژيم له پلوه شمالي کنګل سمندرته ورته والى لري، او دبيړيو چلولو وړ نه دي.

دويمه ګڼه جدول د شمالي امريکا خليجونه (اضافى معلومات)

موقعيت	د خليج نوم		ګڼه
د اطلس د سمندر په غاړه د کانادا د هيواد په ختيځ کې	St Lawrence	سنت لارنس	۱
د اطلس سمندر په غاړه د کانادا د هيواد په ختيځ کې	Hudson	هودسن	۲
د اطلس سمندر په غاړه د کانادا د هيواد په شمال ختيځ کې	Baffin	بافين	۳
د شمال کنګل سمندر په غاړه د کانادا هيواد په شمال کې	Amundsen	اموندسن	۴
د اطلس سمندر په غاړه د کانادا هيواد په جنوب ختيځ کې	Foundy	فوندى	۵

ټولې هغه اوبه چې د امريکا د لويې وچې شمالي او شمال ختيځې غاړې يې راچاپيره کړې دي، د کال په اوږدو کې يې تودوخه ډيره ټيټه او کله هم د سانتي ګراد د مثبت ۱۰ درجو څخه نه اوړي د کال زياتره وختونه کنګل وي. نوله همدې امله د هودسن د خليج سړې اوبه او د مکسيکو د خليج تودې اوبه د شمالي امريکا پر اقليم باندې مستقيمه اغيزه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

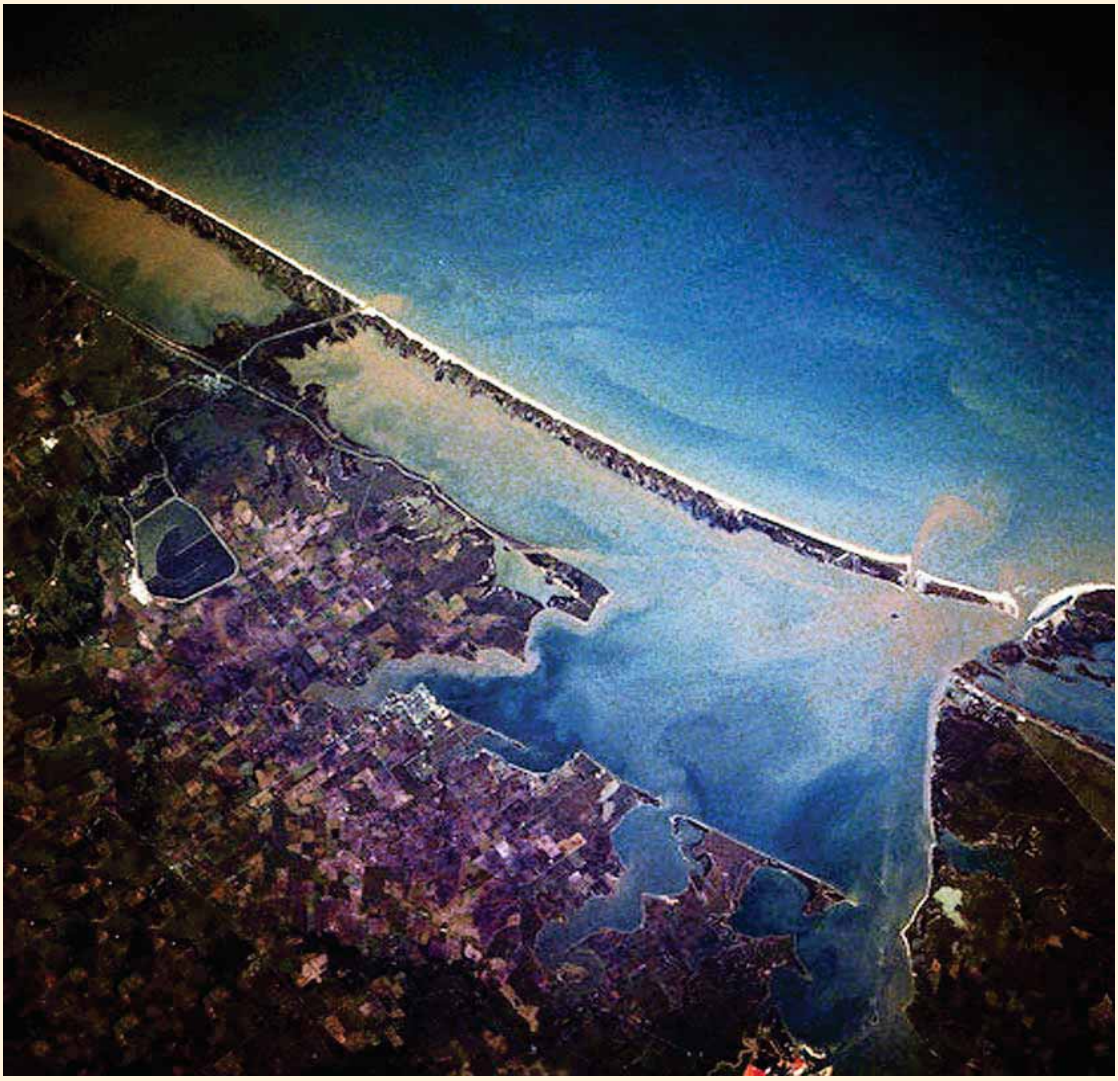

د مکسيکو د خليج تصوير

د شمالي امريکا د ارام سمندر غاړې لږې وتلې او ننوتلې دي، خو د دې وچې په شمال لويديځو غاړو کې لوی او کوچني ټاپوګان پراته دي چې ډېرې وتلې او ننوتلې غاړې لري. د دې سيمې له ډېرو لويو خليجونو څخه يوهم د کلفورنيا خليج دی چې د کلفورنيا California د ټاپو وزمې په ختيځ کې موقعيت لري او د کلورادو سيند په هغه کې تويېږي. دا خليج اوږد او کم سوره دی، او يوه ماته او ژوره ساحه يې منځته راوړې ده. د الاسکا Alaska خليج د دې ساحې بل لوی خليج دی. چې د امريکا د لويې وچې په شمال لويديځ کې موقعيت لري. د يادونې وړده چې ټول لوی او ژور خليجونه د بيړيو چلولو او بندرونو د جوړونې لپاره ښهٔ شرايط برابره وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي او د امریکا د لویې وچې نقشه دې له (٦٤) مخ څخه کاپي کړي، او د شمالي امریکا د مهمو خلیجونو نومونه دې د هغې پر مخ ولیکي، او د ډلې استاذی دې یې ټولګیوالوته وښیي.

پوښتنې

١ـ د مکسیکو له خلیج څخه ته اقتصادي ګټه اخیستل کیږي؟
٢ـ د شمالي امریکا په ختیځ کې کوم لوی او ژور خلیجونه شته؟
٣ـ د امریکا شمالي خلیجونه ولې د بیړیو چلولو وړ نه دي؟
٤ـ د شمالي امریکا د لویدیځې غاړې لوی خلیجونه کوم دي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

لاندې جدول بشپړ کړئ او د جغرافیې په راتلونکي درس کې یې ټولګیوالوته ولولئ.

ګڼه	د خلیج نوم	موقعیت	اقتصادي ارزښت
١	مکسیکو	د شمالي امریکا په جنوب ختیځ برخو کې	
٢	سنت لارنس		د بیړیو چلولو وړ دی
٣	هودسن		
٤	الاسکا		
٥	کلفورنیا		

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتلسم لوست

د جنوبی امریکا خلیجونه

د سویلی امریکا نقشه

آیا د سویلي امریکا ټول خلیجونه د سوداګرۍ د لویو بېړیو چلولو ته برابر دي؟

د سویلي امریکا د خلیجونو په هکله څه پوهېږئ؟

د سویلي امریکا د اطلس (اتلانتیک) سمندر په غاړوکې لوی خلیجونه چې په وچه کې ډېر ننوتلي وي نشته دي. یوازې د ارجنتاین د هیواد په جنوب ختیځو غاړوکې نیمه دایروي شکله خلیجونه لیدل کیږي. د پارانا Parana د سیند په خوله (مصب) کې د ریودو لاپلاتا اوږده او پراخ سواحل پراته دي. د هغه په شمال کې د سادومارکوس کوچنی خلیج موقعیت لري چې د بېړیو چلولو لپاره یې د بندر جوړوني ښه شرایط برابر کړي دي. د امازون د سیند خوله هم د بېړیو چلولو وړ ده. د کارابین د سمندرګي په غاړو د ونزویلا لوی خلیج پروت دی، چې ځانګړې سوداګریز ارزښت لري. د جنوبي امریکا په شمال لویدیځ کې د ارام سمندر په غاړه د پانامي لوی خلیج پروت دی چې د پانامې د کانال له لارې یې د بېړیو چلولو لپاره ښه شرایط برابر کړي دي. همدارنګه د استوا د کرښې جنوب ته د اکوادور په هیواد

دریمه ګڼه جدول: د جنوبي امریکا نور خلیجونه (اضافي معلومات)

ګڼه	د خلیج نوم	موقعیت
۱	سان ماتیاس (San Matins)	د ارجنتاین د هیواد په ختیځ کې د اطلس سمندر په غاړه
۲	بلانکا (Blanca)	د ارجنتاین د هیواد په ختیځ کې د اطلس سمندر په غاړه
۳	سان جورج (San jorgs)	د ارجنتاین د هیواد په ختیځ کې د اطلس سمندر په غاړه
۴	ګراند (Granda)	د ارجنتاین د هیواد په ختیځ کې د اطلس سمندر په غاړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د ګوایاګیل Guayaquil لوی خلیج پروت دی چې د ګوایاګیل لوی بندر هم دلته جوړ شوی دی او د هغه په جنوب کې د عرض البلد تر ۳۰ درجو پورې د هغه سواحل وتلي او ننوتلي نه دي او د غاړو لوړوالی یې هم ډیر دی، چې د بیړیو لنګر اچولوته برابر نه دي. خو د ارام سمندر د سواحلو په جنوبي ورستیو برخو کې د چیلي په هیواد کې ډیرې ننوتلې او وتلې شته، خلیجونه یې تاوراتاو او سورور دي لکه کورکوادو Corcovado او د دې پنیاس De penas چې د پراخو او ژورو خلیجونو د سمندري سوداګریزو بندرونو جوړونې ته یې مناسب شرایط برابر کړي دي. ډیر هیوادونه سره له دې چې پراخه سمندري غاړې لري خو د خلیجونو د نه درلودلو یا د نا برابرو او لږ ژورو خلیجونو د دردلو په سبب د بیړیو چلولو لپاره د ګټې اخیستنې وړ نه دي.

په لاتینه امریکاکې د خلیجونو انځورونه

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې پر څو ډلو وویشل شي د ٦٤ مخ نقشه دې کاپي کړي او په هغې کې دې د لویو خلیجونو نومونه په ټاکلو ځایونو کې ولیکي.

الف ـ د جنوبي امریکا شمالي خلیجونه

ب ـ د اطلس سمندر د غاړو خلیجونه

ج ـ د ارام سمندر د غاړو خلیجونه

پوښتنې

۱ــ لاندې پوښتنې بشپړې کړئ.

ــ د اکوادور د هیواد د .... خلیج په غاړه لوی تجارتي بندر جوړ شوی دی.

ــ د چیلي د هیواد لوی خلیج .... دی.

۲ــ لنډ ځواب ورکړئ

ــ کوم سواحل په طبیعي توګه د بندرونو جوړونې ته مناسب نه دي؟

ــ ستاسو له نظره له خلیجونو څخه څه اقتصادي ګټه اخیستل کیږي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د ارام سمندر د غاړو خلیجونه د اطلس د سمندر د غاړو دخلیجونو سره د بندرونو د جوړونې او بیړۍ چلونې له پلوه پرتله کړئ.

و- د امريکا د لويې وچې د اقليم په هکله څه پوهيږئ؟

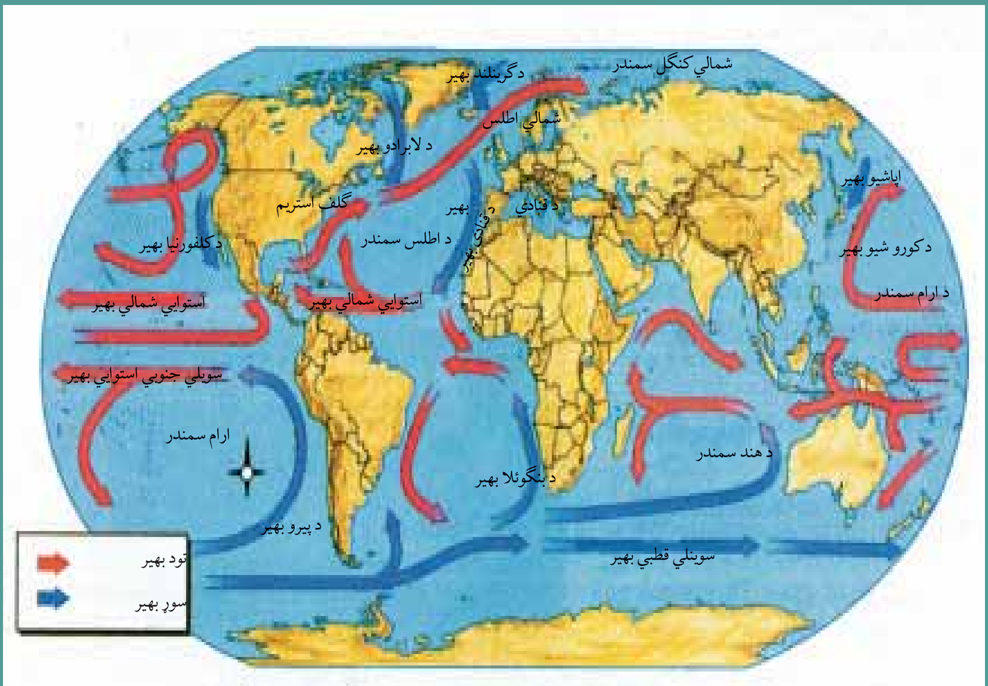

د نړۍ د سمندري تودو او سړو اوبو د بهير نقشه

د نړۍ کومه لويه وچه د نړۍ ټول نباتات او اقليمونه لري؟

د امريکا لويه وچه د نړۍ د نورو لويو وچو په خلاف په شمالي او جنوبي دوه نيمو کرو کې موقعيت لري، نو ځکه د نړۍ د ټولو نباتاتو او اقليمونو ډولونه لري.
د (۸۲) مخ نقشې ته وګورئ.

ـ شمالي امريکا د کومو اقليمي سيمو لرونکې ده؟
شمالي امريکا د منځنۍ امريکا په ګډون د شمالي عرض البلد د ۷ او ۸۳ درجو ترمنځ پرته ده. چې په دې ترتيب له شمال څخه جنوب ته ټولې اقليمي سيمې د استوا څخه پرته ، په برکې نيسي، چې دارنګه ډېره برخه يې په قطبي او معتدله او لږه برخه يې د استوا لاندې په (منځنۍ امريکا کې پرته ده. او دا ډول موقعيت د شمالي او جنوبي برخو ترمنځ د تودوخې د درجې د توپير سبب کيږي.
د شمالي امريکا په ختيځه برخه کې لوړ غرونه نشته، نو ځکه د اتلانتيک د سمندر لخوا د ختيځو مرطوبو کتلو د راتګ لپاره برابره ده. خو په لويديځ کې د راکي غرونه د ارام سمندر لخوا د مرطوبو هوايي کتلو د بهير خنډ ګرځي.
د شمالي کنګل سمندر او د مکسيکو د تود خليج ترمنځ د دښتو شتوالی د استوايي او قطبي عرض البلدونو ترمنځ د شمال څخه جنوب لورته د هوايي کتلو د تبادلې شرايط د کال په ټولو موسمونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې برابر کړې دي.

د اتلانتيک په سمندر کې د شمالي او جنوبي برخو ترمنځ د تودوخې د درجې توپير ليدل کېږي، يعنې د ګلف ستريم تود بهير د شمالي امريکا جنوب ختيځ سواحل توده وي، او د لابرادور سوړ بهير د کانادا ختيځې برخې سړه وي. د شمالي امريکا په لويديځ کې د ارام سمندر د کوروشيو تود بهير د شمال په لوري او د کلفورنيا سوړ بهير دجنوب په لوري د کال په اوږدوکې د تودوخې د بدلون سبب کېږي.

د شمالي امريکا ډېرې مرطوبې سيمې په ختيځ کې د اتلانتيک د سمندر غاړې او په لويديځ کې د ارام سمندر سواحل دي، ډېرې وچې سيمې د راکي د غرونو منځنۍ سيمې يې دي چې د اورښت اندازه يې ډېره لږه ده. د شمالي امريکا په شمال کې د تندرا سړه سيمه، د هغې په جنوب کې معتدله سيمه او د معتدلې سيمې په جنوب کې د سب تروپيک سيمه پرته ده.

جنوبي امريکا د کومو اقليمي سيمو لرونکې ده؟

جنوبي امريکا د شمالي عرض البلد ۱۲ درجو او د جنوبي عرض البلد د ۵٦ درجو ترمنځ پرته ده او ډېره برخه يې په توده منطقه کې پرته ده. يعنې د خاورې زياته برخه يې د سرطان او جدي د کرښو ترمنځ په استوايي يا حاره يي سيمه کې او لږه جنوبي برخه يې په معتدله سيمه کې پرته ده. د جنوبي امريکا په لويديځه برخه کې د انديز د غرونو طبيعي حالت اوپه ختيځ کې پراخې هوارې پر اقليم غوره اغيزه لري. د انديز د غرونو لړۍ ختيځې خواته د لندې هوا د ورتګ خنډ ګرځي.

د استوا لاندې د سيمې انځور

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې لوېې وچې په ختیځو غاړوکې تقریبا د استوا کرښې ته نږدې د استوا د تودو اوبو بهیر تیرېږي، چې په شمال لویدیځ او جنوب لویدیځ کې د برازیلین(Brazilian Stream) په تودو بهیرونو ویشل کیږي. اوپه ژمي کې د جنوبي امریکا په سواحلو کې د تودوخې د سانتي ګراد څه ناځه ۳ درجو د زیاتوالي سبب کیږي. د جنوبي امریکا د لویدیځو سواحلو په اوږدوکې د پیرو په نوم د سړو اوبو (Peru Stream) بهیر له جنوب څخه شمال لورته د استوا تر کرښې پرمخ ځي او د ساحلي هوا تودوخه راښکته کوي، ان تردې چې د استوا په مدارکې د تودوخې کچه ٤ درجې راښکته کوي. د دې بهیر بل ښاخ د جنوبي امریکا جنوب ختیځ سواحل هم سړ وي.

د معتدله سیمې انځور

(c) ketabton.com: The Digital Library

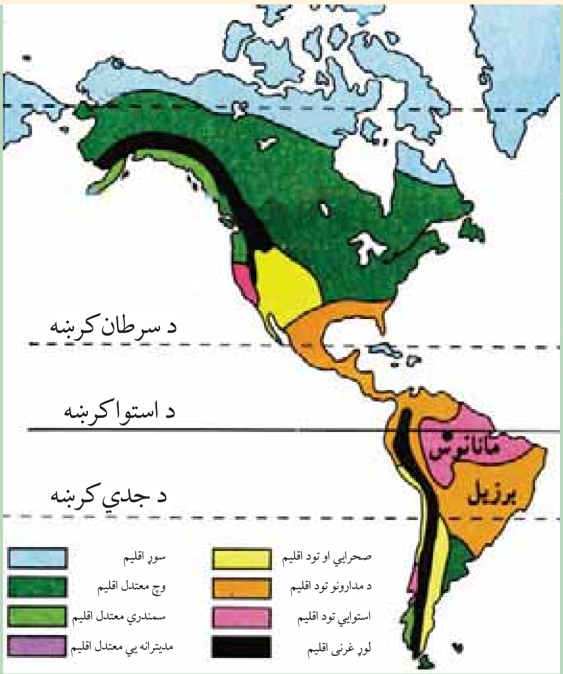

د ټولګي دننه فعاليت

زده کوونکي دې په پنځه کسيزو ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د امريکا د لويې وچې اقليمي نقشه د هغې د لارښود سره چې په کې هره اقليمي سيمه په ځانګړې رنګ سره ښوول شويده په غور سره وګوري او هره ډله دې د يوې اقليمي سيمې د ځانګړتيا په هکله ځواب برابر کړي او ټولګيوالوته دې يې وړاندې کړي.

۱ـ سوړ اقليم
۲ـ معتدل اقليم
۳ـ سب ترو پيک اقليم
٤ـ د تندرا اقليم

پوښتنې

سم ځواب د (س) په توري او ناسم ځواب د (ن) په توري نښه کړئ.

۱ـ د امريکا لويه وچه په شمالي او جنوبي دوه نيمو کرو کې پرته ده. (   )

۲ـ د شمالي امريکا د خاورې ډېره برخه په توده او استوايي سيمه کې پرته ده. (   )

لنډ ځواب ورکړئ.

۱ـ کوم سمندري بهيرونه د امريکا د لويې وچې پر اقليم اغيزه کوي؟

۲ـ کوم غرونه د امريکا لويې وچې ته د ارام سمندر له لوري د لنده بل خنډ ګرځي.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

د امريکا د لويې وچې سپينه نقشه د ورکړل شوي اقليمي نقشې پر بنسټ رنګ کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږ ویشتم لوست

۲، ۳- د امریکا د سیاسي جغرافیې په هکله څه پوهیږئ؟

د امریکا سیاسي نقشه

د امریکا په لویه وچه کې څو خپلواکه هیوادونه شته؟

د امریکا لویه وچه د ۴۲،۱ میلیونو کیلومترو مربعو په پراخوالي سره په دوو شمالي او جنوبي نیموکروکې موقعیت لري. دا لویه وچه په ۵۱ سیاسي واحدونو ویشل شوې ده، چې له هغې جملې څخه ۳۵ واحده یې خپلواکه هیوادونه او نور پاتې یې لاتر اوسه د بهرنیو هیوادونو تر کنټرول لاندې دي. په شمالي امریکا کې چې د انګلوساکسون په نوم هم یادیږي د (امریکا متحده ایالاتونو، اتازونې او کانادا) دوه هیوادونه پراته دي. د امریکا د متحده ایالتونو هیواد د ۹،۳۶۳،۰۰۰ کیلومترو مربعو په پراخوالي سره د نړۍ څلورم لوی هیواد دی چې د ۵۰ ایالتونو څخه جوړ شوی دی. نو له همدې امله یې د هیواد رسمي بیرغ ۵۰ ستوري لري.

د حکومت ډول یې فدرالي جمهوریت دی او جمهور رئیس یې د څلورو کلونو لپاره ټاکل کیږي. د کانادا هیواد د (۹،۹۷۰،۶۱۰) کیلومترو مربعو په پراخوالي سره د روسیې له هیواد څخه وروسته د نړۍ پراخه هیواد دی. دا هیواد له لسو ایالتونو څخه جوړ شوی دی، او لاتر اوسه یې ګورنر جنرال چې تشریفاتي بڼه لري د انګلستان د ملکې له خوا ورپیژندل کیږي، او د انګلستان د هم ګټو

(c) ketabton.com: The Digital Library

(مشترک المنافع)، هیوادونو د ډلې څخه شمیرل کیږي. د منځنۍ امریکا اته ګوني هیوادونه د جنوبي امریکا د هیوادونو په ګډون د لاتیني امریکا په نوم یادیږي. چې ډیر مهم ګډ خصوصیات یې لاتیني ژبه ده. چې په دغو زیاترو هیوادونو کې رسمي ژبه اسپانوي او په برازیل کې پرتګالي ده.

ډیر لوی هیواد یې برازیل دی چې پراخوالی یې ۸،۵٤۷،٤۰٤ کیلومتر مربع او پلازمینه یې د برازیلیا ښار دی او ډیر کوچنی هیواد یې ترینیداد او توباګو دی، مهم ښار یې د ارجنتاین هیواد کې بونس ایرس دی چې د امریکا د پاریس په نوم هم شهرت لري. دجنوبي امریکا د نفوسو ډک هیواد بیاهم د برازیل هیواد دی چې ۱۸٤،۷ میلیون تنه نفوس لري، او لږ نفوس لرونکی هیواد یې وفالکلند تر استعمار لاندې هیواد دی چې ۲۰۰۰ تنه نفوس لري. د امریکا د لویې وچې شپږ هیوادونه فدرالي ۱۹ یې ولسواکه(جمهوري) او لس نور یې د انګلستان پخوانۍ مستعمرې دي، چې اوس یې خپلواکي په رسمیت پیژندل شوې ده، خو لاتر اوسه یې ګورنر جنرال د انګلستان د ملکې له خوا ټاکل کیږي او د انګلستان د هم ګټو هیوادونو څخه ګڼل کیږي.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي، د پخوانیو معلومات په پام کې نیولوسره دې د امریکایي هیوادونو د حکومتي جوړښت په هکله په خپل منځ کې بحث وکړي او پایلې دې یې ټولګیوالوته وړاندې کړي.

پوښتني

۱ـ د امریکا د لویې وچې د سیاسي ویش نقشې ته په پاملرنې سره لاندنیو پوښتنو ته ځواب ورکړئ؟

الف ـ د شمالي امریکا د دوو هیوادونو نومونه ووایاست؟

ب ـ د منځنۍ امریکا د یوه هیواد نوم وواياست؟

ج ـ د جنوبي امریکا د دریو هیوادونو نومونه وواياست؟

۲ـ د جنوبي امریکا هیوادونه کومه ګډه فرهنګي وجه لري؟

۳ـ د امریکا د متحدو ایالتونو (اتازوني) هیواد د څو ایالتونو څخه جوړ او د حکومت ډول یې څرنګه دی؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د امریکا د لویې وچې دیوه هیواد په هکله معلومات راټول او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲-۴، د امریکا د لویې وچې د بشري جغرافیې په هکله څه پوهیږئ؟

د راتلونکي مخ نقشې ته وګورئ، د امریکا په لویه وچه کې د نژادونو ویش راښیي.
په امریکا کې کوم نژادونه استوګنه لري؟

الف ـ نژاد او ژبې

دامریکا دلویې وچې خلک د ډول ډول نژادونو او ځانګو څخه جوړ شوي دي چې ډیر غوره یې عبارت دي له:

۱- بومیان یا سره پوستکي

د امریکا قدیمي او اصلي اوسیدونکي دي. چې په متحده ایالاتو او کاناډا کې اوسیږي او هغوی ته هندیان Indian هم وایي. د امریکا له کشفولو وروسته دې لویې وچې ته د سپین پوستکو اروپایانو په راتګ سره چې د سره پوستکو د ځمکو د لاندې کولو په لټه کې وو. د بومیانو او اروپایانو ترمنځ ډیرې جګړې وشوې چې د هغو له امله نن ډیر لږ سره پوستکي پاتې دي. د دې خلکو کار کرنه او د ژویو ښکار و او د ونو له ریښو څخه یې هم خواړه برابرول. سره پوستکي د ژېړ پوستکو له نژاد څخه هم ګڼې چې ډیر پخوا یې د آسیا د لویې وچې څخه د بیرنګ د ابناء له لارې د امریکا لویې وچې ته مهاجرت کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲_ سپین پوستکي

د۱٦م پیړۍ څخه وروسته اروپايي سپین پوستکي مهاجرین ورو ورو امریکا ته راغلل هلته استوګن شول، او ورځ په ورځ یې شمیر زیات شو، نن د امریکا د لویې وچې زیات وګړي دوه رګه دي چې د مختلفو نژادونو او ملیتونو د اختلاط په نتیجه کې منځته راغلي دي.

۳_ تور پوستکي

امریکايي تور پوستکي په واقعیت کې د افریقایي غلامانو او مریانو زامن او لمسي دي چې داستعمار په دوران کې د اروپايي سپین پوستکو په واسطه په کانونو او کروندوکې د کار لپاره په اجباري توګه دې لویې وچې ته راوړل شوي دي. نن ورځ یو زیات شمیر تورپوستکي په شمالي، مرکزي او جنوبي امریکا کې ژوند کوي.

د امریکا په لویه وچه کې نژادونه

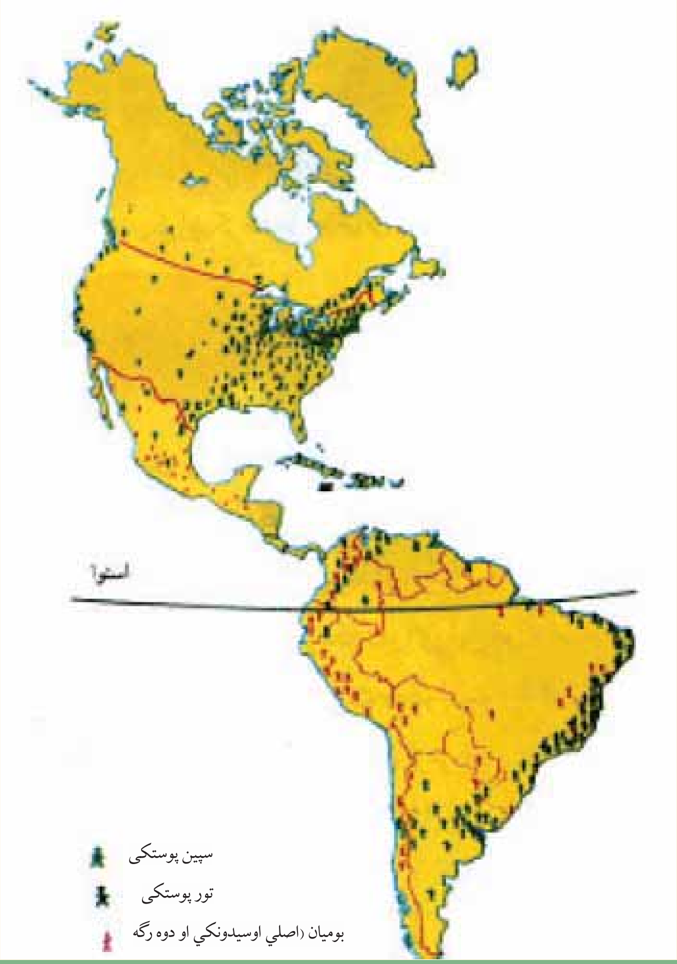

دامریکا په متحده ایالتونوکې تورپوستکي د دې هیواد په جنوب ختیځ او همدارنګه په لویو ښارونو لکه شیکاګو او نیویارک کې استوګنه کوي او د ژوند شرایط یې د سپین پوستکو په پرتله د اقتصادي او اجتماعي پلوه نا مناسب دي.

ایا پوهیږئ د امریکا په لویه وچه کې دوه فرهنګه او مروجې ژبې کومې دي؟

الف ـ شمالي امریکا

په شمالي امریکا کې یعنې په متحده ایالاتو کې انګلیسانو د ۱۷ م پیړۍ په لومړیو اوپه کاناداکې د ۱۸ م پیړۍ په وروستیو کې یو ډول انګلیسي فرهنګ منځته راوړ چې لاتر اوسه شته. د کانادا وګړي په انګلیسي او فرانسوي او د متحده ایالاتو وګړي په انګلیسي ژبه خبرې کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب ـ لاتينه امريكا

منځنۍ او جنوبي امريكا په ګډه د لاتينې امريکا په نوم شهرت لري. د دې سيمې نوم او دهغو د ژوند کړه وړه د لاتينې اروپا يعنې د اسپانيې او پرتګال د فرهنګ نماينده ګي کوي چې اسپانوي ژبه د دې سيمې له ۲۰ جمهوريتونو څخه په ۱۸ جمهوريتونو کې مروجه ده، د برازيل خلک په پرتګالي او د هايتي خلک په فرانسوي ژبو خبرې کوي.

د سپين پوستکي څېره

د تور پوستکي څېره

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سرو پوټکو خلکو يو تصوير

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو کې په لاندې مطلب بحث او خبرې وکړي.

_ لاتینه امریکا د لویې وچې کومې برخې ته ویل کیږي او ولې؟

_ د تور پوستکو اصلي منشه چې نن ورځ په امریکا کې اوسیږي د کوم ځای څخه پیل کیږي؟

پوښتنې

سم ځواب غوره کړئ.

۱_ د انګلوساکسون فرهنګ په کوم یوه لاندني هیواد کې شته؟

الف: کانادا ب: برازیل

ج: ارجنتاین د: مکسیکو

۲_ لاندې جملې بشپړې کړئ.

په جنوبي امریکا کې .... فرهنګ رواج لري.

۳_ لنډ ځواب ورکړئ.

ایا د امریکا د متحده ایالاتو تورپوستکي اقتصادي او اجتماعي مناسب شرایط لري؟

اته ویشتم لوست

ب ـ د امریکا د نفوسو او مذهب په هکله څه پوهیږئ؟

د امریکا په لویې وچې کې د نفوسو د جغرافیایي وېش نقشه

د امریکا د لویې وچې د نفوسو ډک ښارونه کوم دي؟
د امریکا د لویې وچې د نفوسو د جغرافیایي ویش نقشې ته ځیر شئ چې په امریکا کې د نفوسو میشته کیدنه شیې.

نن ورځ دامریکا د نفوسو زیاته برخه د دوو لویو وچو یعنې داروپا او افریقا مهاجرین چې په لویو ښارونو کې استوګنه لري په برکې نیسي. د دې لویې وچې د نفوسو څخه ډکې سیمې شمالي او منځنۍ امریکا ده چې په ۲۰۰۰ م کال کې یې د ٤۸۰ میلیونو تنو څخه زیات وګړي درلودل. په جنوبي امریکا کې د ۳٤٦ میلیون تنو څخه زیات وګړي اوسیدل. د امریکا د لویې وچې ټول نفوس ۸۲۷ میلیون تنو ته رسیږي. په شمالي او منځنۍ امریکا کې له نفوسو څخه ډک ښار دنیویارك بندر دی چې نفوس یې په ۲۰۰۵ م کال کې ۱۸٫۵ میلیونو تنو ته رسیده. په جنوبي امریکا کې بونس ایرس د ارجنتاین

د نیویارک یو انځور

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هیواد پلازمینه له نفوسو څخه د ډکو ښارونو څخه شمیرل کیږي چې په ۲۰۰۵ م کال کې یې ۱۳,۳ میلیون تنه نفوس درلوده. همدارنگه په برازیل کې د ساو پائولو د ښار د وگړو شمیر په ۲۰۰۵ م کال کې ۱۸,۳ میلیونو تنو ته رسیده، د یادولو وړ ده چې د نفوسو وده په لاتینه امریکا کې د شمالي امریکا په پرتله زیاته ده. د شمالي امریکا وگړي له مکسیکو پرته زیاتره د پروتستانت د مذهب پیروان دي او د امریکا د لویې وچې نور اوسیدونکي کاتولیک مذهبه دي. چې د جنوبي اروپا میراث دی. د کاتولیک مذهب پیروان په لاتینه امریکا کې استوگن دي او د نورو دینونو پیروان لکه مسلمانان او یهودیان هم د امریکا په لویه وچه کې استوگنه لري.

دساو پائولو د ښار انځور

د ټولگي دننه فعالیت

دامریکا دنفوسو د جغرافیایي ویش نقشې ته په پاملرنې، د دې لویې وچې له نفوسو څخه ډک ښارونه د لیکنې پرته نقشه کې مشخص کړئ.

پوښتنې

۱ـ د امریکا په کوم ښار کې زیات تور پوستکي استوگنه کوي؟
۲ـ د نفوسو وده په شمالي امریکا کې زیاته ده که په جنوبي او مرکزي امریکا کې؟
۳ـ د پروتستانت مذهب زیاتره د دې لویې وچې په کومه برخه کې رواج لرئ؟ نوم یې واخلئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهه ویشتم لوست

۲، ۵ _ د امریکا د اقتصادي جغرافیې په هکله څه پوهېږئ؟

کوم عوامل د شمالي امریکا د اقتصادي پرمختګ سبب شوي دي؟

شمالي امریکا:

په اوسنیو شرایطو کې د شمالي امریکا دوه هیوادونه (متحده ایالات او کانادا) په مختلفو دلایلو د نړۍ له ډېرو پرمختللو هیوادونو څخه شمیرل کیږي، د مثال په توګه:

_ شمالي امریکا د ځمکې لاندې ډېر کانونه، طبیعي سرشاره زیرمې، پراخې ځمکې، د اوبو څخه ډک سیندونه او د اب او هوا ډولونه لري.

_ د امریکا د لویې وچې د کشف څخه وروسته، اروپایانو دې وچې ته مهاجرت کړی دی، هغوی خپلې پانګې هم له ځان سره راوړې وې، دې مهاجرینو خپل مهارتونه او استعدادونه په کار واچول او د خوییرېږو په اوږدوکې یې نوی تمدن منځته راوړ.

_ د شمالي امریکا په اقتصادي پراختیا کې نورو عواملو هم اغیزه درلوده مثلا په دویمې نړیوالې جګړې کې د زیاترو اروپایي هیوادونو صنایع ړنګ شوي، خو متحده ایالاتو د جګړې د سیمې څخه دلرې والي په سبب زیانمن نه شول او وېې کولای شول چې د خپلو سیالانو څخه د مخه شي.

_ شمالي امریکا د زیاترو هیوادونو د پوهانو او متخصصانو په جذبولو سره یې هم وکولای شو چې پر مختللی اقتصاد ولري.

کرنه او مالداري:

شمالي امریکا طبیعي سرشاره او پراخه منابع لري، چې دا علت په دې سیمه کې د کرنې او مالدارۍ د پرمختګ سبب شوی دی. په حاصل خیزو ځمکو کې په زیاته اندازه غنم او جوار کرل کېږي.

د شمالي امریکا نقشه

د شمالي امریکا (د امریکا د متحدو ایالتونو او کاناډا) اقتصادي انځوریزه نقشه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کرنیز فعالیتونه د عملي لاروچارو څخه په ګټې اخیستنې سره په ښه توګه سرته رسیږي. مالداري د امریکا په مختلفو سیمو کې له هغې جملې په متحده ایالاتو او کاناډا کې ځانګړې ارزښت لري، په دې هیوادونو کې د غویانو، پسونو او وزو د لویو ګلو او اسانو روزنه کیږي.

کانونه او صنایع:

د امریکا په ټوله لویه وچه کې د نفتو ځاګانې او د اوسپنې او ډېروسکرو کانونه پیدا کیږي. همدارنګه د دې لویې وچې نور غوره کانونه سره زر، سپین زر مس، نکل او داسې نور دي.

د امریکې متحده ایالاتو د صنعتي تولیداتو کارخانې په لویو ښارونو لکه نیویارک او د امریکا د پنځه ګونو جهیلونه په شاوخواکې جوړې شوې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شمالي امریکا د یادولو وړ صنایع د فلزاتو د ویلې کولو، درندو صنایعو، د پولادو برابرولو، کرنیزو ماشینونو، لارو جوړلو، د وسلې تولیدولو، موټر جوړولو، بېړۍ جوړولو، الوتکو جوړولو او بالاخره کیمیاوي صنایعو، د نفتو د چاڼولو له صنایعو او نورو څخه عبارت دي.

د ټولګي دننه فعالیت:

زده کوونکي دې په ډلو ووېشل شي او هر ډله دې د لاندې جدول په پام کې نیولو سره هغه طبیعي او بشري عوامل چې د شمالي امریکا د پرمختګ سبب شوي په دوو ورکړ شوو ستونونو کې واضح کړي.

طبیعي عوامل	بشري عوامل
حاصل خیزه پراخه ځمکې	د جګړې څخه لرې والي ....

پوښتنې:

۱_ د شمالي امریکا د څو غوره کرنیزو پیدا وارو نومونه واخلئ؟
۲_ د امریکا متحده ایالاتو مهمې صنایع کومې دي؟ بیان یې کړئ؟
۳_ د شمالي امریکا د غوره کانونو نمونه واخلئ؟
٤_ د شمالي امریکا د صنایعو په هکله څه پوهیږئ؟ په پنځو کرښو کې یې ولیکئ؟

د ټولګي بهر فعالیت:

د شمالي امریکا د لیکنې څخه پرته (سپینې) نقشې کې د شمالي امریکا د صنعتي ښارونو ځایونه مشخص کړئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې ټولګیوالوته وښیاست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیرشم لوست

لاتینه امریکا

کروندہ

د لاتیني امریکا اقتصاد پر کومو بنسټونو ولاړ دی؟

د لاتیني امریکا هیوادونه د متحده ایالاتو او کانادا په څیر پرمختللي نه دي، بلکې د هغو اقتصاد زیاتره په کرنیزو محصولاتو او د کاني موادو په را ایستنې ولاړ دی.

کرنه:

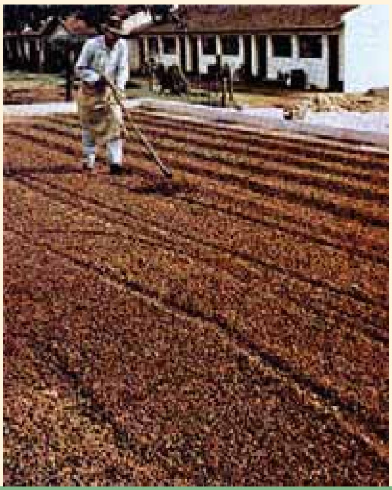

دککاو د کښت انځور

د شلمې پیړۍ په لومړیو کې چې کوم بدلونونه د کرنې په برخه کې منځته راغلي دي، لاتیني امریکا وکولای شو چې د نړۍ په کرنیز اقتصاد کې مهم مقام خپل کړي. لکه چې دا رنګه نن ورځ کولای شو د جنوبي امریکا د هیوادونو په غوره کرنیزو محصولاتو کې د پنبې، ګنیو، کاکائو، قهوې، کیلې او ربړ نوم واخلو. سربیره پردې د دې سیمې په ځینو هیوادونو کې غلې داني په ځانګړې ډول غنم او جوار هم په ډېره اندازه کرل کیږي. لکه چې دا رنګه ارجنتاین د غنمو او جوارو مهم تولیدوونکی هیواد دی، او برازیل د نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قهوې مهم صادروونکی دی. همدارنګه د امازون د ځنګلونو اومه ربړ د دې لوېې وچې غوره شتمني شمېرل کېږي. په منځنی امریکا او د کارابین په ټاپوګانو کې کیله، قهوه، کاکائو، ګني، ډول ډول مرکبات او اناناس او همدارنګه سربېره پر هغو په ټوله جنوبي امریکا کې چغندر، قند، کتان او په ځنګلي سیمو کې د ځنګلونو څخه د ګټې اخیستنې محصولات د پاملرنې وړ دي.

مالداري:

مالداري د جنوبي امریکا په مختلفو سیمو له هغو جملې په برازیل او ارجنتاین کې ځانګړې ارزښت لري. په دې هیوادونو کې د شنو او پراخو د ښتو د شتوالي له امله د رمو ساتنه او مالداري په ځانګړي ډول د غواګانو روزنه ډېر رواج لري، لکه چې دارنګه په دې ورستیو کلنو کې د غوښو د کنسرو او ساتنې لپاره پوره وسایل برابر شوي چې دغه حالت د مالدارۍ د ډېرې ودې سبب شوی دی.

مالداری

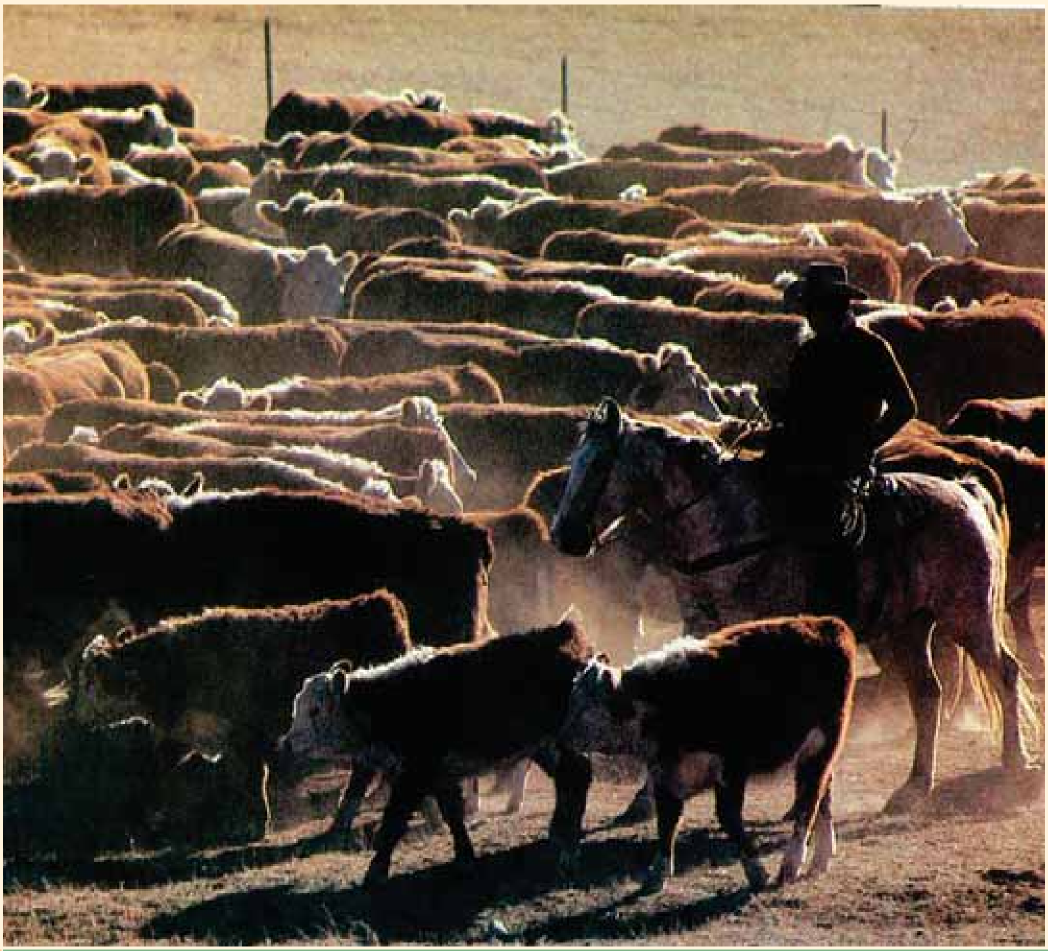

(c) ketabton.com: The Digital Library

کانونه او صنایع:

جنوبي امریکا د طبیعي منابعو له پلوه بډایه لویه وچه ده. په دې لویه وچه کې د نفتو، سروزرو، سپینو زرو، مسو او اوسپنې کانونه شته دي، دا سیمه د نفتي منابعو د درلودلو له پلوه هم د پاملرنې وړ ده. یو د هغو عواملو څخه چې د هسپانویانو او پرتگالیانو پام یې د دې لویې وچې د نیولو لپاره را واړاوه، هغه د قیمتي فلزاتو لکه سروزرو او سپینو زرو شتوالی وه، چې د سپینو زرو زیاتره کانونه په مکسیکو او د بوکسیتو (د المونیمو د تولید لپاره استعمالیږي) په جامیکا کې دي. د نفتو د صنعت ډول ډول کانونه، د فلزاتو ویلې کول او د مسو مهم کانونه هم د چیلي په هیواد کې د یادونې وړ دي. په جنوبي امریکا کې د صنایعو پراختیا خپل لومړني پړاوونه وهي.

د نفتو چڼ ځای

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کارخانو یو تصویر

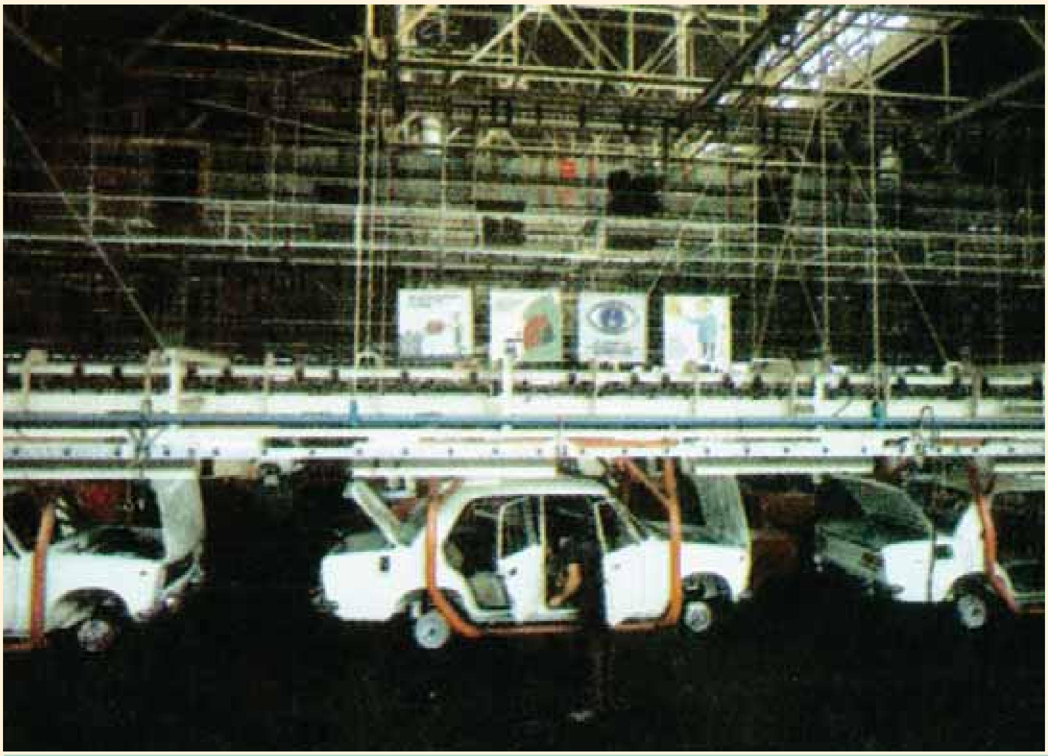

د ټولګي د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي، هره ډله دې د شمالي امریکا او جنوبي امریکا اقتصاد د کرنې، مالدارۍ، کانونو او صنایعو له پلوه سره پرتله کړي او پایله دې ټولګیوالوته وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱ـ د جنوبي امریکا اقتصاد زیاتره په کومو شیانو ولاړ دی؟
۲ـ د جنوبي امریکا ډېر مهم صادراتي محصولات کوم دي؟
۳ـ د لاتیني امریکا په هیوادونو کې د مالدارۍ او رمو ساتنو د پراختیا دلایل ولیکئ؟
٤ـ د جنوبي امریکا د مهمو کانونو نمونه واخلئ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

لاتیني امریکې ته د هسپانویانو او پرتګالیانو د مهاجرت په هکله یو مطلب د ښوونځي له کتابتون او یا نورو سرچینو څخه په ګټې اخیستنې سره په خوکرښو کې ولیکئ، او د جغرافیې د لوست په راتلونکي ساعت کې یې ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ ، ۲ دشمالي امريکا د مواصلاتي جغرافيې په هکله څه پوهیږئ؟

د شمالي امريکا مهمې لويې لارې

ستاسې له نظره د شمالي امريکا د مواصلاتي لارو اهميت په څه کې دی؟

مواصلاتي جغرافيه د سوداګریزو مهمو بندرونو، ښارونو او سیمو ترمنځ د اړیکو له مطالعې څخه عبارت ده، چې په دغه تګ لوري باندې د سوداګرۍ مالونه (واردات او صادرات) او د مسافرینو تګ او راتګ کيږي. او مختلف ډولونه لري.

د امريکا مواصلاتي لارې کولای شو تر دوو بيلو عنوانونو لاندې مطالعه کړو.

شمالي امريکا

۱_ ځمکني مواصلات:

شمالي امريکا د اوسپنو او لويو لارو ډېرې ګڼې کرښې لري، چې ټول ښارونه، دکانونو د راايستنې مرکزونه، صنعتي او لګښتي مرکزونه او د هیوادونو بندرونه يې سره نښلولي دي، يعنې د شمالي امريکا د هيوادونو د اوسپنو کرښې او لويې لارې په خپلو منځنو اوهم د منځنۍ امريکا د بحر الکاهل دغاړې هيوادونو سره نښتي دي، چې له هغو څخه په ګټه اخيستنې سره کولای شو د ټولوهيوادونو سره سوداګریزې او سفري اړيکې ټينګې کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لويې لارې تصوير

۲_ د اوبو مواصلات

د ارام او اتلانتيک د سمندرونو ترمنځ د شمالي امريکا جغرافيوي مناسب موقعيت او ساحلي مناسبه وتلې او ننوتلې برخې د دې سبب شوې ترڅو، بندرونه، سوداګري او د بېړۍ چلونې فن په دې سيمو کې پرمختګ وکړي، او د نړۍ له سلو څخه زيات هيوادونو سره سوداګري وکړي. همدارنګه د سيندونو د اوبو له لارويه ګټې اخيستنې سره کولای شي دهيواد په دننه او هم دهغو له لارې د اوبو د نړيوالو لارو سره اړيکې پيدا کړي.

ج- هوايي مواصلات

له دې ترانسپورت څخه زياتره په لېرې واټنونو د مسافرينو او هغو مالونو د وړنې لپاره چې درانده نه وي او ارزښت يې ډير وي ګټه اخيستل کيږي. د امريکا د متحده ايالاتو او کاناډا د هيوادونو لويې ترانسپورتي کمپنۍ د ډيرو لويو او وړو الوتکو په لرلو سره د هيواد په دننه اوبهر کې په ترانسپورتي برخه کې فعاليت کوي.

د هوايي ډګر تصوير

(c) ketabton.com: The Digital Library

دـ د پایپ لین پواسطه وړل

د دې وسیلې په واسطه زیاتره مایعات له ضایعاتو پرته په ډېره چټکۍ سره د لګښت مرکزونو ته وړل کېږي. دې وسیلې زیاتره دشمالي امریکا په هیوادونو کې پراختیا موندلې او د نفتو، ګازو او اوبو د وړلو لپاره ورڅخه ګټه اخیستل کیږي. د تکزاس ـ نیویارک دګاز پایپ لین د امریکا د متحده ایالاتو ډېر اوږد او مهم پایپ لین دی. په کاناډا کې هم د هیواد د لویدیځ یعنې د البرتا د ایالت او دهغه د شاوخوا سیمو څخه نفت اوګاز د پایپ لینونو په واسطه د لګښت مرکزنوته وړل کیږي.

د طبیعي ګاز پایپ لین

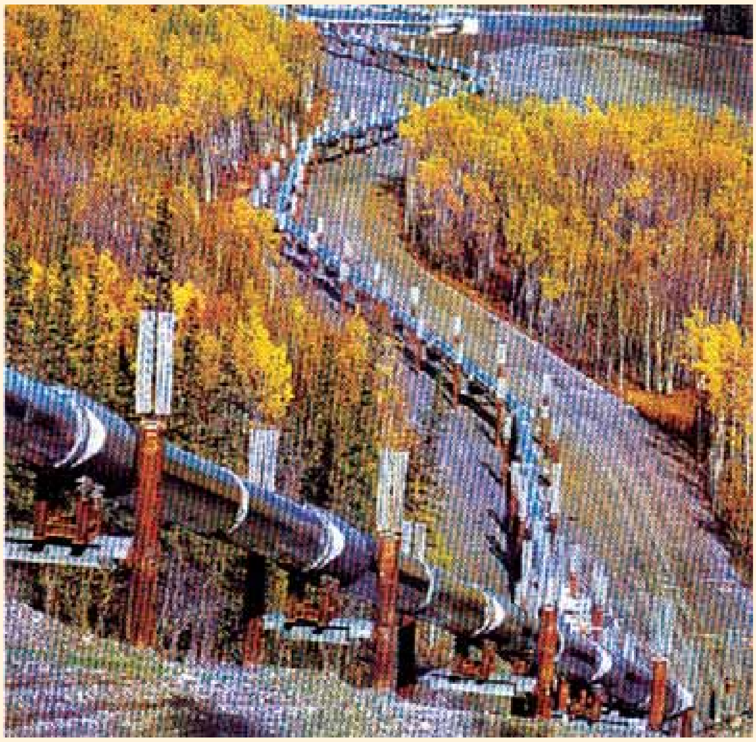

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دوه کسیزه ډلو کې تنظیم شي او د ورکړ شوې نقشې څخه په ګټه اخیستنې سره دې له یو بل سره مشوره وکړي، چې د امریکا په متحده ایالاتو کې د شیکاګو سوداګریزه صنعتي ښار(د مشیګان د جهیل په جنوب لویدیځه غاړه کې) د اوسپنو د کرښو او لویو لارو په وسیله له کومو بندرونو او ګاونډیو هیوادونو سره نښلول شوی دی، او د خپل فعالیت پایلې دې ټولګي والوته ووایي.

پوښتنې

۱ـ مواصلاتي جغرافیه تعریف کړئ.
۲ـ دمتحده ایالتونو د اوسپنې کرښې د کومو هیوادونو د اوسپنو له کرښو سره نښلول شوي دي؟
۳ـ د شمالي امریکا جغرافیایي موقعیت د دریو سمندرونو ترمنځ د کوم ډول ترانسپورت د پرمختیا سبب شوی دی؟
٤ـ دشمالي امریکا کوم لوی سیندونه د بیړۍ چلولو وړ دي؟
٥ـ د هوایي ترانسپورت څخه زیاتره د څه لپاره کار اخیستل کیږي؟
٦ـ د پایپ لین د ترانسپورت ارزښت توضیح کړئ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

له ورکړ شوې نقشې څخه په ګټه اخیستنې سره که وغواړو چې د امریکې متحده ایالاتو د الاسکا له ایالت څخه د لویو لارو په وسیله د پانامې هیواد ته سفر وکړو د کومو هیوادونو څخه باید تیرشوو. په دې هکله خپل معلومات ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲_ جنوبي امریکا

د جنوبي امریکا مهمې لویې لارې

ولې د جنوبي امریکا په لویه وچه کې ځمکني ترانسپورت ښه وده او پرمختګ نه دی کړی؟

- په دې لویه وچه کې طبیعي عوامل د ارتباطي لارو خنډ ګرځي. د انديز د غرونو لړۍ له يوې خوا او د امازون پراخو ځنګلونو له بلې خوا د ګڼو ګټو لرونکو هيوادونو د ترانسپورتي لارو پراختيا لږه ممکنه کړېده. د جنوبي امریکا هيوادونه دځمکنيو لارو له پلوه بې وزلي دي.

د ځمکنی لارې یو تصویر

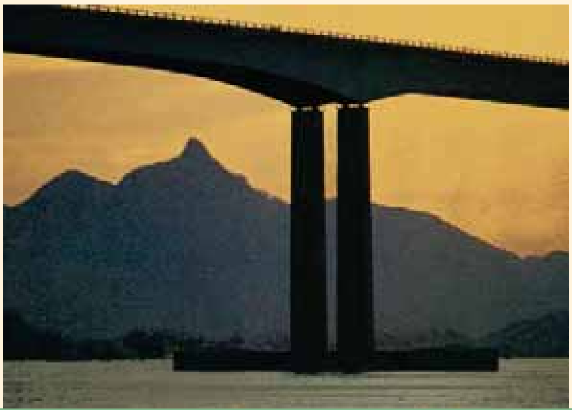

الف ـ ځمکني مواصلات

په جنوبي امریکا کې د اوسپنو کرښې زياتره په دوو ګڼ ميشتو سيموکې يعنې د برازيل د قهوې په توليدي سيمې د ريودو ژنيرو په شاوخواکې او د پامپاس په حاصل خيزه سيمې د بونس ايرس په شاوخواکې پراختيا موندلې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

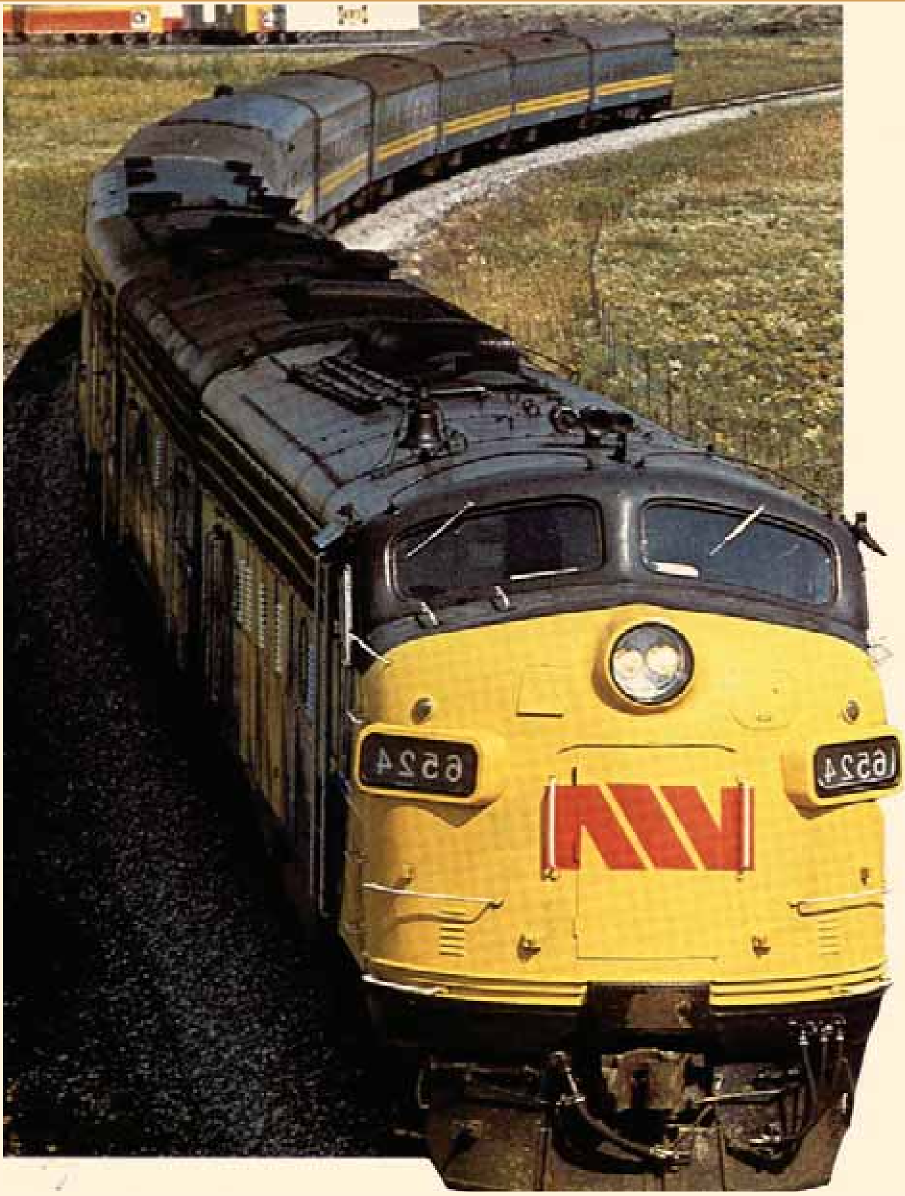

سړکونه او لويې لارې

د جنوبي امريکا د اوسپنو مهمې کرښې په لاندې ډول دي:
۱ـ د ارجنتاين او چيلي د هيوادونو ترمنځ د اوسپنو سراسري ليکه.
۲ـ د ارجنتاين له هيواد څخه د بوليويا هېواد ته اوسپني ليکه.
۳ـ له ارجنتاين څخه د برازيل هيواد ته د ختيځ سواحل د اوسپنې لار.
٤ـ له بوليويا څخه د چيلي هيواد ته د اوسپنې کرښه
د پان امريکن په نامه لويې لارې چې د جنوبي امريکا د زياترو هيوادونو پلازميني يې سره نښلولې دي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جنوبي امریکا له مهمو لویو لارو څخه شمیرل کیږي.

ب ـ د اوبو مواصلات

دجنوبي امریکا هیوادونه داوبو د لارو له پلوه شتمن دي، ځکه زیاتره سیندونه یې په ډیر اوږده واټن د بیړیو چلولو وړ دي. د بیلګې په توګه د امازون سیند د ٤٠٠٠ کیلومترو په واټن د بیړیو چلولو وړ دي. له بلې خوا د جنوبي امریکا ښه جغرافیوي موقعیت د ارام او اتلانتیک د سمندرونو ترمنځ د سمندري ترانسپورت د پراختیا سبب شوی دی. د پانامې کانال چې د اتلانتیک او ارام سمندرونه سره نښلوي، اوږدوالی یې ۸۲ کیلومتره دی چې د ځانګړې ستراتیژیکي او اقتصادي ارزښت درلودونکی دی.

په جنوبی امریکا د یوه بندر تصویر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج ـ هوايي مواصلات

د ځمکنيو لارو د پراختيا محدوديت د دې سبب شوی چې د جنوبي امريکا ډير هيوادونه هوايي لاروته زياته پاملرنه وکړي. پر نړيوالو هوايي کرښو سربيره چې ورڅخه ګټه اخيستل کيږي د دننيو اړيکو زياته برخه هم په ځانګړې ډول د برازيل او ارجنتاين په هيوادونوکې چې پراخوالې يې ډير زيات دی، د هوا له لاري سرته رسيږي.

د هوايي کرښو تصوير

د ټولګي دننه فعاليت

زده کوونکي دې په پنځه کسيزه ډلوکې تنظيم شي او هره ډله دې د جنوبي امريکا د ځمکني ترانسپورت د ستونزو په هکله په خپل منځ کې بحث وکړي او د خپل بحث پايلې دې ټولګي والوته وړاندې کړي.

پوښتنې

١ـ هغه طبيعي عوامل چې د جنوبي امريکا د ځمکنيو لارو د پراختيا په مخ کې خنډ ګرځيدلي وواياست؟
٢ـ د جنوبي امريکا د اوسپنو ليکي زياتره په کومو سيمو کې جوړې شوې دي؟
٣ـ ولې په جنوبي امريکا کې د اوبو ترانسپورت د ځمکني ترانسپورت په پرتله پرمخ تللی دی؟
٤ـ په جنوبي امريکا کې د هوايي ترانسپورت د ډيرې پرمختيا علتونه کوم دي. ؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

د جنوبي امريکا ترانسپورتي نقشه په غور سره مطالعه کړئ او ووياست، که چيرې وغواړو د ارجنتاين دهيواد له پلازميني بونس ايرس څخه دچيلي دهيواد پلازمينې سانتياګوته سفر وکړو د کومو مواصلاتي کرښو څخه ګټه اخيستلای شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امریکا د ځیرکي لنډیز:

ـ امریکا یوازنی لویه وچه ده چي دشمال له قطب څخه د جنوب تر قطب پوري اوږده پرته ده.
ـ د امریکا لویه وچه په ۱۴۹۲م کال کي د کرستف کولمب په واسطه کشف شوي ده هغه بل سړي چي دې لویې وچې ته یې سفر وکړ امریکو سپو چې وه چې د دې لویې وچې نوم (امریکا) هم د نوموړي شخص له نوم څخه اخیستل شوی دی.
ـ دامریکا د لویې وچې غرونه په دوو برخو ویشل شوي، لکه د اپالاش لړ لوړ زاړه غرونه او د راکي او اندیز لوړ او ځوان غرونه.
ـ دشمالي امریکا ډېر لوی سیند میسي سي پي دی چې د مکسیکو په خلیج کې توییږي او دبیړیو چلولو وړ هم دی.
ـ د نړۍ د اوبو ډیر ډک سیند امازون دی. چي په جنوبي امریکا کې بهیږي او د بیړیو چلولو وړ دی.
ـ د شمالي امریکا لوی جهیلونه د سوپریر، میشیګان، هورن، ایري او انتاریو پنځګوني جهیلونه دي. چي د هغو اوبه خوږې دي، د نړۍ ډیر لوړ جهیل تي تي کاکا په جنوبي امریکا کې دی.
ـ دا لویه وچه د خپل جغرافیایي موقعیت په سبب د نړۍ د ډول ډول اقلیمونو او ډول ډول نباتاتو لرونکې ده.
ـ د دې لویې وچې اصلي اوسیدونکي سره پوستکي دي، او د امریکا سپین پوستکي اصلا اروپایي مهاجرین دي.
ـ د شمالي امریکا د نفوسو ډک ښار نیویارک او د جنوبي امریکا بونس ایرس دی.
ـ د امریکا سمندرګي (بحیري) اقتصادي او ستراتیژیکي ارزښت لري.
ـ د پانامې کانال د اوبو له ګڼه ګوڼې ډکه لاره ده، چې د اتلانتیک سمندر د بحر الکاهل سره نښلوي.
ـ د دې لویې وچې ښه موقعیت د دوو سمندرونو (اتلانتیک او ارام) ترمنځ د زیاتو خلیجونو د منځته راتللو سبب شوی دی چې لوی یې د مکسیکو خلیج دی.
ـ د امریکا په لویه وچه کې ۵۱ سیاسي واحدونه شته، چې له هغو څخه یې ۳۵ خپلواکه هیوادونه دي.
ـ د امریکا لویه وچه د دوو کلتورونو لرونکې ده، چې په شمالي امریکا کې انګلوساکسون اویه جنوبي امریکا کې لاتین دي.
ـ یو دهغو علتونو څخه چي د شمالي امریکا د اقتصادي ودې سبب شو له دوهمې نړیوالې جګړې څخه د هغې لیریوالی و، چې په نوموړې جګړه کې د زیاترو اروپایي هیوادونو صنایع ویجاړې شوې، خو د امریکا متحده ایالات په نړۍ کې د هغو یوازنی پوره کوونکي وو.
ـ د امریکا د لویې وچې جغرافیایي موقعیت چې د دوو سمندرونو اتلانتیک او الکاهل ترمنځ پرته

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده، د دې سبب شوی چې د اوبو ترانسپورت پکې زيات پرمختګ وکړي. همدارنګه د مسافرينو او هغو مالونو د وړلو لپاره چې حجم يې لږ او ارزښت يې ډېر وي له هوايي ترانسپورت څخه کار اخيستل کيږي.

څلورمه ګڼه جدول: د امريکايي هېوادونو جغرافيايي ځانګړتياوې (د مطالعې لپاره)

ګڼه	هېوادونه	پلازمېنه	پراخوالی په کيلو متر مربع	نفوس په ۲۰۰۲م کال کې	موقعيت
۱	آرجنتاين	بوئنوس آيرس	۲۷۸۰۰۹۲	۳۸۹۷۱۰۰۰	جنوبي امريکا
۲	آنتی ګوا باربودا	سنت جونز	۴۴۲	۷۸۲۰۰	منځنۍ امريکا
۳	اروګوای	مونته ويدئو	۱۷۶۲۱۵	۳۲۶۶۰۰۰	جنوبي امريکا
۴	اکوادور	کيتو	۲۷۲۰۴۵	۱۳۴۱۹۰۰۰	جنوبي امريکا
۵	السوادور	سان سالوادور	۲۱۰۴۱	۶۹۹۱۰۰۰	منځنۍ امريکا
۶	د امريکا متحده ايالتونه	واشنګټن‌ډي‌سي	۹۳۶۳۳۶۴	۲۹۹۳۳۰۰۰۰	شمالي امريکا
۷	باربادوس	بريج تاوان	۴۳۰	۲۷۰۰۰۰	منځنۍ امريکا
۸	بهاما	ناسائو	۱۳۹۳۹	۳۲۷۰۰۰	منځنۍ امريکا
۹	بليز	بلموپان	۲۲۹۶۵	۳۰۱۰۰۰	منځنۍ امريکا
۱۰	بوليوی	لاپاز اوسوکر	۱۰۹۸۵۸۱	۹۳۵۴۰۰	جنوبي امريکا
۱۱	پاراګوای	اسون سيون	۴۰۶۷۵۲	۵۹۹۳۰۰۰	جنوبي امريکا
۱۲	پانامه	پلامستي	۷۵۵۱۷	۳۱۹۱۰۰۰	منځنۍ امريکا
۱۳	پيرو	ليما	۱۲۸۵۲۱۶	۲۷۵۴۴۳۰۵	جنوبي امريکا
۱۴	ترينيداداوتوباکو	پرت آو اسپاين	۵۱۲۸	۱۳۰۱۰۰۰	جنوبي امريکا
۱۵	جامايکا	کينګستون	۱۰۹۹۱	۲۶۶۷۰۰۰	منځنۍ امريکا
۱۶	دومنيکا	روسو	۷۵۱	۶۹۵۰۰	منځنۍ امريکا
۱۷	دومينکن	سانتودومينګو	۴۸۶۷۱	۹۰۲۱۰۰۰	منځنۍ امريکا
۱۸	سنت کيتس ورنويس	باستر	۲۶۱	۴۹۱۰۰	منځنۍ امريکا
۱۹	سنت لوسيا	کاسترس	۶۱۷	۱۶۵۰۰۰	منځنۍ امريکا
۲۰	سنت وين سنت وګرنادين	کنګز تاون	۳۸۹	۹۶۸۰۰	منځنۍ امريکا

(c) ketabton.com: The Digital Library

گڼه	هېوادونه	پلازمېنه	پراخوالی په کیلو متر مربع	نفوس په ۲۰۰۲م کال کې	موقعیت
۲۱	سورینام	پاراماریبو	۱۶۳۲۶۵	۵۰۲۰۰۰	جنوبي امریکا
۲۲	چیلي	سانتیاګو	۷۵۶۶۲۶	۱۶۴۳۶۰۰۰	جنوبي امریکا
۲۳	کاستاریکا	سان خوزه	۵۱۱۰۰	۴۲۷۴۰۰۰	منځنۍ امریکا
۲۴	کاناډا	اوتاوا	۹۹۷۰۶۱۰	۳۲۵۴۷۰۰۰	شمالي امریکا
۲۵	کلمبیا	بوګوتا	۱۱۴۱۷۴۸	۴۳۵۹۳۰۰۰	جنوبي امریکا
۲۶	کیوبا	هاوانا	۱۱۰۸۶۱	۱۱۲۹۴۰۰۰	منځنۍ امریکا
۲۷	ګریناډا	سنت جوزجز	۳۴۴	۱۰۷۰۰۰	منځنۍ امریکا
۲۸	ګواتیمالا	ګواتیمالاسټي	۱۰۸۸۸۹	۱۳۰۱۹۰۰۰	منځنۍ امریکا
۲۶	ګویان	جورج تاون	۲۱۴۹۶۹	۷۵۶۰۰۰	جنوبي امریکا
۳۰	مکسیکو	مکسیکو سټي	۱۹۵۸۲۰۱	۱۰۴۰۳۸۰۰۰	منځنۍ امریکا
۳۱	نیکاراګوا	ماناګوا	۱۳۰۷۰۰	۵۲۳۳۰۰۰	منځنۍ امریکا
۳۲	ونیزویلا	کاراکاس	۹۱۲۰۵۰	۲۷۲۱۶۰۰۰	جنوبي امریکا
۳۳	هایتی	پورتوپرنس	۲۷۷۵۰	۸۸۰۸۰۰۰	منځنۍ امریکا
۳۴	هاندوراس	تیګوسیګالپا	۱۱۲۴۹۲	۷۳۲۷۰۰۰	منځنۍ امریکا
۳۵	برازیل	برازیلیا	۸۵۴۷۴۰۴	۱۸۶۷۷۱۰۰۰	جنوبي امریکا

(c) ketabton.com: The Digital Library

جغرافيايي اصطلاحات

الف:

ابناء:

د اوبو نرۍ طبيعي بهير دی چې دوه لويې اوبه (سمندر يا سمندرگۍ) سره نښلوي لکه دجبل الطارق ابناء.

اتازوني:

فرانسويانو د امريکا د متحده ايالاتو هيواد د اتازوني په نوم يادکړی دی.

استعمار:

په نننۍ اصطلاح د ابادۍ په نوم دکمزورو هيوادونو په چاروکې د ځواکمنو هيوادوو لاس وهنې ته ويل کيږي.

اوريشيا:

دا اصطلاح د اسيا او اروپا له دووکلمو څخه اخيستل شوې ده، او دواړه لويې وچې تر يو عنوان لاندې د اوريشيا په نوم ياديږي، ځکه دواړه سره نښتې دي.

اورغورځوني (اتشفشان):

د ځمکې په قشر کې د مگما Magma د ويلې شوو موادو در راوتلو خولې دي چې په زيات فشار خپله لاره د ځمکې د سطحې په لور پرانيزي او د لاوا ويلې شوي مواد ورڅخه راوځي.

پامپاس:

د جنوبي امريکا د ډيرو او لوړو وښو لرونکو جلگو ته ويل کيږي چې د جنوبي امريکا په منځنيو عرض البلدونو کې د اتلانتيک له سمندر څخه د انديز تر غرونو پورې غزيدلې ده او د برازيل له جنوب څخه تر اوروگوای او ارجنتاين پورې پرته ده. اوس د دې جلگو پراخه سيمې د غنمو، جوارو، وريجو اوکتان کروندو نيولې دي او مالداری هلته ډيره پراختيا موندلې ده. د پامپاس اصطلاح د جنوبي امريکا د نورو جلگو لپاره هم استعماليږي.

تروپيک(استوايي آب او هوا):

هغه اب او هوا چې د استوا د کرښې دشمالي عرض البلد د پنځو درجو او د جنوبي عرض البلد د لسو درجو (د سمندرونو د شتوالي له امله) ترمنځ شته، د هغو له ځانگرتياو څخه دکال په اوږدوکې يو شانته زياته تودوخه، د ځانگرو فصلونو نشتوالی، او ډير باران دی. لمر دکال په اوږدوکې تل عمود اويا عمودته نږدې لگيږي. هميشنی لنده بل اوگڼ ځنگلونه د دې أب اوهوا نورې ځانگړتياوې دي.

تکتونيک:

د ځمکې دننه ټولو قواووته ويل کيږي، چې دځمکې په قشر کې د طبيعي پديدو د منځته راتلو لکه اورغورځونې، زلزلې اونورو د منځته راتلو سبب کيږي.

تمدن:

ښاري کيدل، د ښاري دودونو او دستورونو سره عادت کول او خپل د هوساينې او پرمختگ د وسايلو برابرولوته تمدن وايي.

توريست:

له تاريخي پلوه د فرانسوي اشرافو بچيانوته چې د زده کړې او د ژوندانه د تجربو د حاصلولو لپاره به په سفر تلل توريست ويل کيده. د توريست اصطلاح د ۱۹ م پيړۍ راهيسې رواج شوې او وروسته دا اصطلاح په فرانسه کې د هغه چا لپاره پکار يوړل شوه چې د تفريح او د خپل وزگار وخت د تيريدو لپاره به يې په فرانسه کې سفر کاوه د غه ډول سفرونوته وروسته د نړۍ گرځيدونکو يا توريزم اصطلاح استعمال شوه.

تندرا:

روسي کلمه ده چې د روسيې دشمال له ونو پرته سيمو ته ويل کيږي چې ژمی يې سوړ او اوږد دی، اوړی يې ډير لنډ او د تودوخې درجه يې له لسو درجو څخه کښته وي، په همدې لنډه موده کې د ځمکې د مخ کنگلونه ويلې کيږي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

نباتات لکه خزه او ګلسنګ وده کوي.

ټاپو وزمه(جزیره نما):

د وچې یوه برخه ده چې په اوبو کې نښتلې وي او درېو خواوته یې اوبه وي.

ټاپو(جزیره):

د وچې یوه ټوټه چې د سمندر، سمندرګیو، جهیلونو او سیندونو په منځ کې پرته وي.

جمهوري:

هغه حکومت چې په هغه کې د دولت مشر د خلکو لخوا د یوې ټاکلې مودې لپاره غوره شي.

جیلوجیکي لومړۍ دوره:

دغې دورې د ۲۷۵ څخه تر ۲۳۰ میلیونو کلونو مخکې دوام درلود چې په هغې کې د اسیا او اروپا لوی غرونه او د شمالي امریکا د اپلاش غرونه تشکیل شوي دي.

جهیل:

پراخو ولاړو اوبو ته چې د وچې په واسطه په طبیعي توګه را چاپیره شوي وي یعنې څلورو خواوته یې وچه وي جهیل ویل کیږي.

څوکه(قله):

د غره ډیرې لوړې نقطې ته څوکه وایي، لکه د بابا د غره لوړه څوکه چې شاه فولادي ده.

څپې:

د سمندرونو یا سمندرګیو د اوبو یوه برخه چې د بادونو د لګیدو په سبب په حرکت راځي او د سواحلو خواته پرمخ ځي، د څپې لوړې برخې ته اوج او ټیټې برخې ته یې نشیب وایي.

ځوان غرونه:

هغه غرونه چې د جیولوجی په دریمه دوره کې منځته راغلي دي. دا غرونه لوړ، غاښې غاښې، زیات ځوړې، تیرې څوکې او ژورې درې لري لکه په افغانستان کې د هندوکش غرونه، په امریکا کې د راکي او انديز غرونه او په اروپاکې د الپ د غرونو لړۍ.

ځروبی(ابشار):

له لوړو څخه کښته داوبو راتویدلو ته وایي. چې د سیندونو په بهیر کې منځته راځي لکه د انجیل ځروبی د ونزویلا په هیواد کې.

خلیج:

په وچه کې د ژورو پراخو اوبو ننوتلو څخه عبارت دی چې له درېو خواوویه وچې او له یوې خوا په اوبو پورې نښتې وي.

د سیند حوزه:

هغه سیمه چې هلته اصلي سیند د خپلو ټولو مرستیالانو سره بهیږي.

زلزله:

د ځمکې د قشر (پوټکی) ناڅاپي احساسوونکې او چټکه لرزه ده چې د راټولې شوې انرژۍ د ازادیدو او د مګما د قوي فعالیتونو اویا د ځمکې لاندې طبقاتو د نورو عواملو له امله منځته راځي او کیدای شي د ځمکې پرمخ د زیاتو بدلونونو او نورو مالي او ځاني ډیرو تاوانونو سبب شي.

زاړه غرونه:

هغه غرونه چې د پالیوزویک په دوره کې منځته راغلي دي لږ لوړوالی، ګنبځي بڼه، لږ ځوړې، لږې ژورې درې لري. لکه په شمالي امریکاکې د اپلاش غرونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیند:

د اوبو بهیدلوته چې په طبیعي توګه ټول کال یا د کال په یوه موده کې په یوه لوري رواني وي سیند ویل کیږي. سیندونه معمولا د سمندرګیو، سمندرونو، جهیلونو، یا تلاقونو یا نورو سیندونو په لور بهیږي. هغه تنګ لوري ته چې سیند بهیږي ورته د سیند بستر وایي.

سمندري بندر:

د سمندر پر غاړه ښار دی چې بیړۍ هلته لنګر اچوي او د سوداګریزو مالونو وړل او راوړل هلته ترسره کیږي.

سمندري بهیر:

د سمندر د سطحې د اوبو سورور(عریض) بهیر دی چې په دوه غوره برخو، تودو او سړو اوبو ویشل کیږي د یو بهیر لپاره د سړو او تودو اوبو د بهیر اصطلاح استعمال د شاوخوا د اوبو د حرارت په پرتله دی. لکه د ګلف ستریم او کوروشیو د تودو اوبو بهیر او د هامبولت(پیرو)، لابرادور او منګویلا د سړو اوبو بهیر.

ساحل:

د سیند د اوبو د سطحې او د وچې ځمکې ترمنځ ګډه پوله ده یا د اوبو او وچې ترمنځ بیلوونکی حد دی.

سرچینه:

هغه ځای چې سیند ورڅخه پیل کیږي.

سب تروپیک:

هغه اب او هوا چې په اوړي کې وچه اوپه ژمي کې مرطوبه او معتدله وي.

ستراتیژیکه سیمه:

له هغې سیمې څخه عبارت ده چې د سیاسي، نظامي او اقتصادي له پلوه ځانګړی ارزښت ولري.

صخره:

د تیګو او ډبرو مجموعې ته ویل کیږي چې د یو یا څو ډولونو منرالونو څخه منځته راغلې وي.

طغیان(مستیدل):

داوبو ناڅاپي زیاتوالی یا د سیندونو سیلابي کیدلو ته وایي چې د زیاتو اورښتونو یا د واورو د چټکې ویلې کیدنې په سبب منځته راځي.

طول البلد:

هغه کرښې چې د شمالي او جنوبي قطب ترمنځ امتداد لري اوپه عرض البلدونو عمودې وي.

طبیعي منابع:

هغه د ګټې اخیستنې وړ منابع چې خدای تعالی(ج) د انسانانو په واک کې ورکړي دي لکه کانونه، حاصل خیزه خاورې، ځنګلونه، د اوبو قوه، سمندري حیوانات او داسې نور.

اوس طبیعي منابع په دوو غوره ډلو لګښتي او نوي کیدونکو (د بیا ګټې اخیستنې) وړ ویشل شوي دي د بیا ګټې اخیستنې منابع، نوې کیږي او بیا بیا د ګټې وړ وي لکه د بادونو او له لمر څخه لاس ته راغلې انرژي او هغه منابع چې د یو ځلي ګټې اخیستنې وړ دي لکه د ډبرو سکاره، نفت او طبیعي ګاز.

عرض البلد:

د استوا کرښې سره موازي دایرې دي چې ختیځ او لویدیځ لوري لري او د طول البلد په دایرو عمودې وي لویه دایره یې د استوا کرښه او ډیره کوچنۍ یې د ۹۰ درجو دایره ده.

غرب الهند:

دا اصطلاح لومړی ځل د کارابین په سمندرګیو کې د پرتو ټاپوګانو لپاره استعمال شوه. دا ټاپوګان د لوی انتیل(کیوبا، بهاما، دومنکین، هایتي) او کوچني انتیل(ترینیداد او توباګو) څخه عبارت دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غرنۍ آب او هوا:

د غرنیو سیمو ځانګړې اب او هوا ده چې لوړوالی (ارتفاع) پکې ټاکلی رول لري، په دې آب او هواکې هوا سړه او معمولا په ژمي کې واورې او باران اوري.

فدرال:

د هغو حکومتونو ځانګړتیا ده چې د خپلواکو ایالتونو د یو والي په صورت کې تشکیل شوي وي او په سیاسي او نظامي چاروکې د مرکزي حکومت تابع وي.

قطبي اقلیم:

هغه ډول اقلیم ته ویل کیږي چې ډیره سړه او کنګل أب او هوا لري. دا ډول اقلیم د شمالي او جنوبي قطبي سیمو ځانګړی اقلیم دی.

کانال:

د سیندونو، سمندرونو او سمندرګیو ترمنځ د انسان په وسیله د وچې کیندل د حمل او نقل د اسانولو لپاره.

ګورنرجنرال(فرماندارکل):

په یوه هیواد یا ایالت کې اداري لوړ مقام دی چې د انګلستان د هم ګټو(مشترک المنافع) هیوادونو په منځ کې تشریفاتي اړخ لري.

ګلف ستریم:

د تودو اوبو بهیر د مکسیکو د خلیج څخه له تیریدو وروسته دکانادا تر سواحلو پرمخ ځي، او بیایې لوری د اروپا خواته بدلون مومي او د شمال لویدیځې اروپا د اوبو د تودیدلو سبب کیږي.

لویه وچه(براعظم):

د سمندرونو، سمندرګیو، غرونو ترمنځ لویې وچې ته براعظم وایې لکه د اسیا، اروپا، افریقا، امریکا، استرالیااو اقیانوسیې او انتارکتیکا لویې وچې.

مدو جذر:

د سمندرونو، سمندرګیو، خلیجونو او جهیلونو د اوبو منظم او یا پرله پسې دوره یې پورته کیدل او ښکته کیدل چې د سپوږمۍ او لمر د جاذبې د قوې په علت په ۲٤ ساعتونو کې دوه ځلې تکرارکیږي.

معتدله سیمه:

داسیمه د شمالي او جنوبي عرض البلدونو د ۲۳،۵ او ٦٦،۵ درجو ترمنځ پرته ده او دکال د څلورو فصلونو شتوالی د دې سیمې له مهمو ځانګړتیاوو څخه دی.

مصب:

هغه ځای دی چې هلته د سیندونو اوبه سمندرګیو، سمندرونو، جهیلونو یا لوی سیند ته تویږي.

مرستیال:

هغه کوچني سیندونه چې اوبه یې د ښي یا چپ اړخ څخه لوی سیند ته تویږي.

مستعمره:

هغه سیمه یا هیواد چې د پردي دولت له خوا نیول شوي وي.

هم ګټې(مشترک المنافع) هیوادونه:

د هیوادونو ځانګړتیاوې چې په یوه ډول سره یې یو والی کړی وي او د یووالي مهمه ځانګړتیاو یې اقتصادي عامل دی لکه د انګلستان د هم ګټو هیوادونو ټولنه.

وادي:

د دوه غرونو ترمنځ نسبتا پراخه ساحه ده چې هلته سیند بهیږي او د انسانانو، حیواناتو او نباتاتو د ژوند لپاره یې ښه شرایط برابر کړي وي.

یخچال:

د همیشني کنګل پنډې او لويې کتلې دي.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library